

Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

Державне регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні

(тема кваліфікаційної роботи)

*Здобувач вищої освіти
заочної форми здобуття освіти
Півець Олександр Анатолійович*

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

*Науковий керівник:
доктор економічних наук, доцент
Паризький Ігор Володимирович*

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

*Завідувач кафедри фінансів, обліку
та фундаментальних економічних дисциплін*

доктор економічних наук, доцент

Овчар Петро Андрійович

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗМІСТ

ВСТУП	- 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	- 6
1.1. Сутність банківської інфраструктури та методологія її дослідження	- 6
1.2. Види та елементи банківської інфраструктури.....	- 15
1.3. Механізм державного регулювання розвитку банківської інфраструктури.....	- 23
Висновки до розділу 1.....	- 35
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ	- 37
2.1. Стан і чинники державного регулювання розвитку банківської інфраструктури.....	- 37
2.2. Аналіз державного регулювання розвитку виробничої та посередницької банківської інфраструктури в Україні.....	- 44
2.3. Державне регулювання розвитку комунікаційної, науково-методичної та інфраструктури безпеки вітчизняної банківської діяльності.....	- 59
Висновки до розділу 2.....	- 73
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ	- 76
3.1. Впровадження світового досвіду державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.....	- 76
3.2. Напрями покращення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.....	- 90
Висновки до розділу 3.....	- 103
ВИСНОВКИ	- 105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	- 109

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективність функціонування будь-якого виду діяльності суттєво залежить від обслуговуючої інфраструктури, яка забезпечує можливість життєдіяльності та реалізації цілей її розвитку. У цьому відношенні банківництво не є винятком. Забезпечення безперебійної діяльності банківського сектору в значній мірі залежить від наявності цілісної та дієздатної банківської інфраструктури. Водночас недостатній розвиток і низька якість інфраструктурного забезпечення не дають змоги вітчизняним банкам підвищити ефективність своєї діяльності. За цих умов, як показує світовий досвід, саме вплив держави на формування банківської інфраструктури повинен стати визначальним чинником її динамічного розвитку.

Дослідження особливостей і закономірностей розвитку банківської інфраструктури через призму її державного регулювання набуває надзвичайної актуальності на сучасному етапі функціонування вітчизняного банківництва, оскільки дієвість та ефективність державного впливу визначає не лише тенденції розвитку банківської інфраструктури, а й стан банківської системи України загалом.

В умовах гостро напруженої та нестабільної ситуації в державі банківська сфера знаходиться у кризовому становищі, вихід з якого неможливий без адекватного реформування механізму державного регулювання розвитку її інфраструктури шляхом удосконалення матеріально-технічного, програмно-технологічного, інформаційного, кадрового, науково-методичного, маркетингового та посередницького забезпечення банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У західній економічній науці проблемам розвитку інфраструктури почали приділяти особливу увагу, починаючи з 60-х років ХХ ст. У працях Д. Кларка, А. Маршала, Д. Рея, Є. Сімоніса, Р. Фрея, А. Хірімана, Ш. Штомера визначено розширене трактування, згідно з яким, крім виробничої інфраструктури, виділялась «інституційна» інфраструктура, яка включала органи юстиції та нотаріат. У дослідженнях інших зарубіжних вчених-економістів, таких як: Е. Гілл, Р. Коттер, Т. Кох, Е. Рід, А. Сміт, розглядаються питання ефективної роботи банків в умовах функціонування вже сформованої та довгий час діючої інфраструктури банківського бізнесу.

Вітчизняні вчені В. Базилевич, І. Борщук, З. Васильченко, У. Владичин, О. Вовчак, Д. Гетманцев, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, О. Колодізев, М. Крупка, С. Лобозинська, А. Мороз, Ж. Поплавська, Б. Пшик, С. Реверчук, М. Савлук у своїх наукових працях відзначають необхідність розвитку вітчизняної банківської інфраструктури, а декотрі навіть включають її до складу банківської системи.

Відсутність ґрунтовних науково-теоретичних розробок і недостатнє опрацювання окреслених питань, а також їхня наукова та практична значущість визначили мету, завдання та структуру роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є надання практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– з'ясувати економічну сутність поняття «банківська інфраструктура» та виділити її основні види й елементи;

– дослідити види та елементи банківської інфраструктури;

– розкрити особливості функціонування механізму державного регулювання розвитку банківської інфраструктури, виділити його основні компоненти;

– проаналізувати сучасний стан і виокремити головні чинники державного регулювання розвитку банківської інфраструктури;

– здійснити аналіз державного регулювання розвитку виробничої та посередницької банківської інфраструктури в Україні;

– виділити основні проблеми державного регулювання комунікаційної, науково-методичної й інфраструктури безпеки банківської діяльності в Україні;

– узагальнити зарубіжний досвід державного регулювання розвитку банківської інфраструктури та запропонувати можливості його застосування в Україні;

– виокремити напрями покращення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених у кваліфікаційній роботі завдань використано такі основні методи: системний (для визначення сутності поняття «банківська інфраструктура»), наукової абстракції (для здійснення теоретичних узагальнень, формування наукових понять і висновків, дослідження чинників, які впливають на державне регулювання розвитку вітчизняної банківської інфраструктури), аналізу та синтезу (для розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання розвитку банківської інфраструктури), індукції (у формулюванні загальних тенденцій і проблем державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні на основі дослідження окремих інфраструктурних елементів), дедукції (для виявлення

закономірностей та особливостей державного регулювання розвитку банківської інфраструктури на основі загальних положень теорії державного регулювання банківської діяльності), порівняння (у дослідженні діяльності окремих елементів банківської інфраструктури та зарубіжного досвіду їх державного регулювання), систематизації (для класифікації видів, елементів банківської інфраструктури, а також чинників, методів, форм та інструментів її державного регулювання), економіко-статистичний (під час опрацювання статистичних даних окремих елементів банківської інфраструктури).

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають у вирішенні важливого науково-прикладного завдання – розроблення теоретичних основ формування та розвитку банківської інфраструктури й обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення її державного регулювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні конкретних рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Кваліфікаційна робота містить 114 сторінок, 10 таблиць, 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1. Сутність банківської інфраструктури та методологія її дослідження

Можливість вітчизняного банківництва ефективно функціонувати в умовах жорсткої конкуренції не лише на внутрішньому, а й на міжнародних ринках, безпосередньо залежить від рівня розвитку сучасних інформаційних і банківських технологій, застосування прогресивних інноваційних рішень у сфері обслуговування клієнтів, наявності кваліфікованого, відповідно до міжнародних стандартів, персоналу, тобто від рівня розвитку банківської інфраструктури (БІ). Адже самостійність банків і посилення конкуренції між ними об'єктивно визначають зацікавленість кожної банківської установи у взаємодії з інфраструктурними організаціями, які, у свою чергу, формують необхідні умови для здійснення банківської діяльності, створення банківських послуг та їх доведення до клієнтів, тобто співпрацюють з банками для підвищення ефективності функціонування банківського бізнесу загалом.

В умовах нестабільності та кризових явищ в економіці України особливо гостро постають питання забезпечення ефективного функціонування банківської системи шляхом удосконалення інформаційного, кадрового та науково-методичного забезпечення банківської діяльності. Звідси й очевидно, що успішність функціонування вітчизняного банківництва буде залежати від застосування комплексу заходів, серед яких чільне місце займатиме саме державне регулювання розвитку банківської інфраструктури (ДРРБІ).

Проте БІ поки що не стала предметом самостійного наукового дослідження. Хоча сьогодні дефініція «банківська інфраструктура» й використовується в окремих випадках у науковій і навчальній літературі, все ж широкого застосування вона ще не набула. Досі вживання цього терміна окремими авторами мало випадковий характер, а також не супроводжувалося відповідними поясненнями й обґрунтуваннями. Це відбувалося переважно при визначенні банківської системи, але в різних аспектах її трактування. Розробка теоретичних аспектів ДРРБІ передбачає передусім з'ясування сутності БІ, розкриття її ролі в забезпеченні функціонування банків, а також визначення її місця на сучасному фінансовому ринку. Для чіткого розуміння категорії «банківська інфраструктура» нам потрібно проаналізувати теоретико-методологічні підходи щодо трактування економічної

сутності таких базових понять: «інфраструктура», «ринкова інфраструктура» та «фінансова інфраструктура».

Слово «інфраструктура» – латинського походження. Воно утворене з'єднанням двох латинських слів: «infra» – нижче, під і «structura» – будова, розташування. Таким чином, дослівний переклад інфраструктури – розташована нижче, підбудова, підструктура. Поняття «інфраструктура» запозичене з військового лексикону, в якому під час другої світової війни означало певну сукупність будинків, споруд і комунікацій, які забезпечували функціонування збройних сил. Пізніше (у 40-х роках ХХ ст.) у зарубіжній економічній літературі цей термін почали вживати для характеристики галузей, які забезпечували розвиток матеріального виробництва (дороги, мости, порти, аеродроми, лінії електропередач тощо) [35].

Отож, економічна категорія «інфраструктура» вивчена ще недостатньо й трактується різними фахівцями у специфічній літературі неоднозначно (рис. 1.1). Однак всі дослідники визнають, що інфраструктура є обов'язковим компонентом будь-якої цілісної економічної системи.

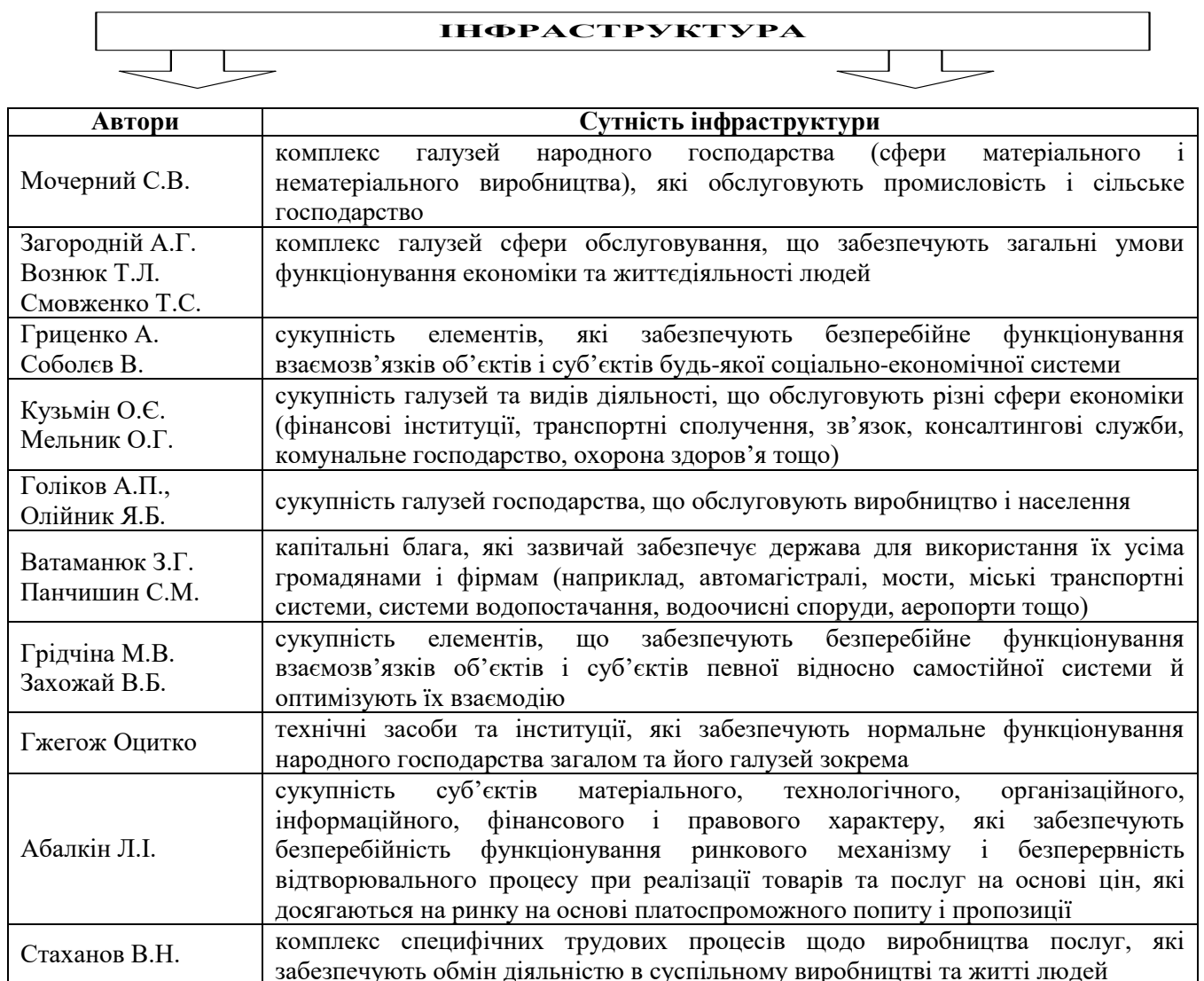

Рис. 1.1. Наукові підходи до розуміння сутності поняття «інфраструктура»
Складено автором на основі [5; 7; 13; 14; 15; 16; 17; 21; 84]

Аналіз наведених тлумачень інфраструктури (див. рис. 1.1) дає нам можливість зробити висновок про те, що не дивлячись на певні відмінності у визначеннях, у всіх з них є вказівка на забезпечуючий та обслуговуючий характер діяльності інфраструктури. Таким чином, забезпечення життєдіяльності та обслуговування чого-небудь ми маємо право вважати фундаментальними властивостями та сутнісними характеристиками будь-якої інфраструктури.

Виходячи з аналізу вже існуючих тлумачень інфраструктури, за основу в нашому дослідженні можна взяти наступне визначення: інфраструктура – це сукупність елементів, які виконують допоміжні, забезпечуючі функції, та створюють необхідні умови для здійснення і розвитку основної діяльності. Дане визначення інфраструктури є узагальненим і не вказує на конкретну сферу основної діяльності, що дає нам можливість відійти від галузевої специфіки інфраструктури та виділити її загальні методологічні ознаки. У цьому визначенні використаний системний підхід, який дозволяє представити інфраструктуру як структуру елементів, що виконують певні функції та тісно взаємопов'язані між собою. Виходячи з цього, ми можемо зробити висновок, що інфраструктурі як системі притаманні загальнометодологічні ознаки системи: цілісність, структурність, взаємозв'язок системи та середовища, ієрархічність. А основною та специфічною особливістю інфраструктури, яка дозволяє виділити її серед інших систем, є її допоміжний та обслуговуючий характер у відношенні до основної діяльності.

Визначивши сутність інфраструктури в загальному розумінні, перейдемо до розгляду таких понять, як «ринкова інфраструктура» та «фінансова інфраструктура». Термін «ринкова інфраструктура» почав використовуватися в економічній літературі порівняно недавно. І це не дивно тому, що потреба в інфраструктурі ринкового типу не може взагалі існувати поза ринковою економікою, не те щоб реалізовуватись без неї.

Отож, з'ясувавши сутність ринкової інфраструктури, виникає необхідність визначення її взаємозв'язку з фінансовою інфраструктурою. На наш погляд, фінансова інфраструктура є певною підсистемою ринкової, інакше кажучи, поняття фінансової інфраструктури є невід'ємним від поняття ринкової інфраструктури та інфраструктури взагалі.

Іваницька О.М. розглядає інфраструктуру фінансового ринку як «сукупність інститутів і організацій, науково-методичних і кадрових елементів, що забезпечує неперервну, прозору й надійну основу функціонування фінансового ринку в його динамічному розвитку, а також організовує переміщення й розподіл потоків капіталів між секторами, суб'єктами й об'єктами ринку» [22].

На наш погляд, переважній більшості авторів, властиве фокусування уваги передусім на аспектах інституційного оформлення елементів фінансової інфраструктури: вони підкреслюють, що саме певні організації забезпечують виконання функцій фінансової інфраструктури.

З нашої точки зору, не можна окремо виділяти ні інституційні, ні організаційно-правові аспекти фінансової інфраструктури, оскільки вони взаємопов'язані. Жодна інфраструктурна організація не зможе тривалий час функціонувати без відповідного законодавчого забезпечення. Так само й в нормативних актах, що приймаються, обов'язково передбачається, що будуть виділені певні організації, які виконуватимуть операції зумовлені цим нормативним актом.

Досліджуючи взаємозв'язок ринкової та фінансової інфраструктури, варто також згадати наукову роботу Ю.В. Ніколенка, який визначав загальну (обслуговує ринкову економіку в цілому) і спеціалізовану (обслуговує окремі ринки) інфраструктури ринку. До загальної інфраструктури, що обслуговує ринкову економіку загалом, він зачисляє такі види: фінансово-кредитну, організаційно-технічну та науково-дослідну інфраструктури ринку. На його думку, фінансово-кредитну інфраструктуру ринку утворюють банки, фондові й валютні біржі, страхові та інвестиційні компанії, фонди профспілок та інших громадських організацій. Це – всі ті, хто здатен здійснювати і здійснює мобілізацію тимчасово вільних грошових ресурсів, перетворює їх у кредити, а потім і в капіталовкладення. До організаційно-технічної інфраструктури ринку належать товарні біржі й аукціони, торгові дома і торгові палати, холдингові й брокерські компанії, інформаційні центри та ярмарки, сервісні центри, різного роду асоціації підприємців і споживачів, транспортні комунікації і засоби оперативного зв'язку. Науково-дослідницька інфраструктура ринку включає в себе наукові інститути з вивчення ринкових проблем, інформаційно-консультативні фірми, аудиторські організації, спеціальні навчальні заклади [37]. Звідси видно, що фінансова інфраструктура є складовою ринкової.

Оскільки частина науковців виділяє загальну та спеціалізовану інфраструктури ринку, то, з нашої точки зору, залежно від віднесення фінансової інфраструктури до першої чи до другої можна виокремити два підходи до визначення категорії «фінансова інфраструктура». Перший підхід, на наш погляд, полягає у виділенні фінансової інфраструктури як спеціалізованої, зі своїми інституціями та організаціями. Зокрема, І.А. Бланк розглядає інфраструктуру фінансового ринку у вузькому розумінні, а саме – як комплекс закладів і підприємств, які обслуговують безпосередніх його учасників з метою підвищення ефективності здійснюваних ними операцій. У складі цих суб'єктів інфраструктури

фінансового ринку цей автор виділяє такі елементи: фондові і валютні біржі, депозитарій цінних паперів, реєстраторів цінних паперів, розрахунково-клірингові центри, інформаційно-консультаційні центри та інші заклади інфраструктури переважно фондового ринку [2]. Другий підхід полягає у більш широкому визначенні фінансової інфраструктури як такої, що обслуговує загальний ринок, є його атрибутом і отримує ринкові сигнали від різних секторів та структур економіки. На наш погляд, фінансова інфраструктура належить до загальної інфраструктури, оскільки вона визначає ефективність роботи всього реального сектора економіки.

Визначивши поняття фінансової інфраструктури, ми можемо перейти до з'ясування сутності категорії «банківська інфраструктура». Оскільки фінансова інфраструктура належить до загальної інфраструктури, то вона включає всі основні елементи фінансового ринку, а саме банки, фондові біржі, небанківські фінансово-кредитні інститути – пенсійні фонди, страхові організації, інвестиційні фонди, довірчі товариства, кредитні спілки тощо. Очевидно тоді, що категорія «фінансова інфраструктура» є узагальнюючим та всеохоплюючим поняттям, яке, в свою чергу, включає БІ. Виходячи з цього, на наш погляд, БІ доцільно зачислити до спеціалізованої інфраструктури, адже вона обслуговує та визначає ефективність роботи насамперед банківської системи, а не реального сектора економіки загалом. Інакше кажучи, БІ є невід'ємним елементом фінансової інфраструктури, а фінансова, в свою чергу, – основною складовою ринкової інфраструктури.

Відсутність чіткого тлумачення в економічній літературі поняття «банківська інфраструктура», на наш погляд, не є випадковим, адже в економічних дослідженнях інфраструктура розглядається як щось другорядне, не основне, а допоміжне у відношенні до основного. Відповідно і дослідження інфраструктури носять передусім допоміжний і другорядний характер.

Поняття БІ було використане при характеристиці банківської системи професором О.І. Лаврушиним. БІ виділена ним як самостійний елемент банківської системи та включає в себе різного роду підприємства, агентства і служби, які забезпечують життєдіяльність банків, у тому числі інформаційне, методичне, наукове, кадрове забезпечення, засоби зв'язку, комунікації [31]. Автор вперше ввів у понятійний апарат банківської науки визначення БІ, довівши цим факт існування нового самостійного економічного явища в практиці банківської справи. Це уявлення про БІ знайшло подальше відображення та розвиток у фінансово-кредитному енциклопедичному словнику, де було сформульовано наступним чином: «банківська інфраструктура – це підприємства, агентства, засоби зв'язку, комунікації, освітні та наукові установи, які забезпечують життєдіяльність банків, їх інформаційне, методичне, наукове, кадрове забезпечення» [88].

Як бачимо, в усіх наведених визначеннях БІ переважає етимологічне тлумачення інфраструктури. Проте, на наш погляд, визначення БІ лише як сукупності організацій, що забезпечують функціонування банків, є неповним, тому що в ньому немає чіткого тлумачення, яким чином забезпечується «життєдіяльність банків», тобто не розкрито конкретні аспекти впливу БІ на забезпечення функціонування банків. Таким чином, нам потрібно визначити, як конкретно впливає БІ на забезпечення ефективного функціонування банків.

На нашу думку, роль БІ в забезпеченні функціонування банку проявляється в трьох напрямках:

– по-перше, БІ сприяє створенню банку, формуючи всі умови, які необхідні для початку його діяльності. Зокрема, БІ забезпечує банк необхідними кадрами – висококваліфікованими спеціалістами банківської справи, постачає банківську техніку й устаткування, забезпечує охорону та безпеку банку тощо;

– по-друге, БІ сприяє безпосередньому створенню банківського продукту та наданню банківських послуг. Зокрема, елементи БІ забезпечують банки необхідною для створення банківського продукту комерційною, маркетинговою та правовою інформацією, а також здійснюють наукове, методичне та консультаційне забезпечення;

– по-третє, БІ забезпечує розвиток і доведення банківських продуктів до їх потенційних клієнтів. Вона здійснює це шляхом реклами банківських продуктів, зв'язками з громадськістю (PR), стимулюванням збуту тощо.

Всі напрями, в яких проявляється роль БІ в забезпеченні функціонування банків, повинні знайти відповідне відображення в сутності визначення БІ. Отже, виходячи з етимологічного тлумачення інфраструктури та специфічних особливостей банківської діяльності, а також з результатів вищепроведеного дослідження, за нашим підходом: банківська інфраструктура – це сукупність елементів, які формують та забезпечують необхідні умови для започаткування банківської діяльності, організації банківських операцій і надання послуг, а також доведення банківських продуктів до потенційних клієнтів банків з метою сприяння стабільному розвитку та прибутковості банківських установ і банківської системи загалом.

З нашої точки зору, доцільно також визначити місце БІ в ієрархії систем. Ми вже зазначали, що загальнометодологічною ознакою інфраструктури як системи є ієрархічність, тобто включення її в якості елемента у загальну систему. Банківська діяльність здійснюється в межах функціонування банківської системи, а БІ, в свою чергу, створює сприятливі умови для здійснення та розвитку цієї діяльності, тобто забезпечує діяльність суб'єктів банківської системи. Крім того, БІ забезпечує взаємодію та взаємозв'язок між суб'єктами банківської системи, а також між

економічною та банківською системою країни. На основі цього ми можемо стверджувати, що БІ є головною ланкою взаємозв'язку банківської системи з економічною системою, а також основним і повноцінним елементом загальної економічної системи країни. Взаємозв'язок між банківською системою та БІ є двохстороннім. Звідси випливає, що ефективність функціонування банківської системи безпосередньо залежить від розвитку БІ.

За наявності БІ в межах банківської системи відбувається певне розмежування функцій між елементами, які входять до її складу, тобто банками та її інфраструктурою. У результаті цього банки здійснюють безпосереднє обслуговування своїх клієнтів, а БІ створює усі необхідні умови для цього обслуговування. Таким чином, у межах банківської системи здійснюється постійний процес взаємодії елементів, що її складають – банків та БІ. Очевидно, що саме їхня взаємодія та взаємодоповнення в кінцевому результаті забезпечують цілісність та ефективну діяльність банківської системи, а також появу її позитивних властивостей та якостей, які не могли би бути досягнені при ізольованому (автономному) функціонуванні, тобто без співпраці з БІ.

Досліджуючи місце БІ на сучасному фінансовому ринку, варто зазначити, що існують різні наукові підходи щодо трактування місця БІ в банківській системі. Деякі вітчизняні науковці включають БІ до складу банківської системи України. Зокрема, Дзюблюк О. тлумачить БІ як допоміжну ланку, яка входить до банківської системи [11]. Гетьмацев Д., розглядаючи питання сутності банківської системи, доходить висновку, що банківська система України – це складова кредитної системи держави, що включає у себе НБУ, інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані у встановленому законодавством порядку на території України) та небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення розрахунків клієнтів, ФГВФО, БІ, а також зв'язки та взаємини між ними [3]. Як уже зазначалось вище, російський економіст Лаврушин О.І. також виділяє БІ як самостійний елемент банківської системи. При цьому, автор визначає банківську систему як сукупність банків, БІ, банківського законодавства і банківського ринку, що знаходиться в тісній взаємодії один з одним і зовнішнім середовищем [80].

Система (від грец. *systema* – складене з частин, поєднання, складання) – це сукупність елементів, які знаходяться у взаємозв'язку між собою та зумовлюють появу якісно нової цілісності. Основними властивостями системи є: наявність безлічі елементів, єдина мета для всіх елементів, наявність зв'язків між ними, цілісність, певна структура та ієрархічність, відносна самостійність кожного з елементів. З цих властивостей впливають такі основні ознаки системи, як: 1) цілісність, яка дозволяє розглядати систему одночасно і як єдине ціле, і як

підсистему вищих рівнів; 2) системність, яка передбачає наявність впорядкованої сукупності визначених елементів, об'єднаних за спільною ознакою та призначенням, іншими словами, це властивість елемента володіти всіма ознаками системи; 3) структуризація, яка дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки в межах конкретної організаційної структури; 4) ієрархічність побудови, тобто наявність множини (принаймні двох) елементів, які розташовані на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня; 5) множинність, яка дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому.

Виходячи з цього, бачимо, що включення БІ до складу банківської системи призводить до порушення основних принципів системи, зокрема принципу системності, який передбачає властивість елемента володіти всіма ознаками системи. Аналізуючи БІ за нашим підходом, помітно, що у кожного її елемента своє призначення, і не у всіх елементів існує єдина мета (забезпечення ефективного функціонування банківської системи), тому що кожен з них орієнтує свою діяльність не лише на банківський ринок, а на інші види ринків (фінансовий, ринок праці), наприклад, рейтингові, консалтингові, кадрові, рекламні агентства, фірми-розробники програмного забезпечення тощо. Усі ці наведені організації БІ націлені передусім на збільшення своєї прибутковості, а не на підвищення ефективності функціонування банківської системи в цілому, вони вбачають у банках своїх потенційних клієнтів, а не партнерів для досягнення спільної мети, тобто забезпечення нормального функціонування банківської системи. Звідси видно, що у кожного елемента своє призначення і своя мета, тому жодний з елементів БІ не може ідентифікуватися як елемент банківської системи.

Порушується також принцип ієрархічності, оскільки вітчизняній банківській системі властивий принцип дворівневої побудови, у відповідності з яким всі елементи нижнього рівня системи (банківські установи) підпорядковуються верхньому рівню (НБУ), а зарахування БІ до складу банківської системи призводить до порушення принципу ієрархічності, так як інфраструктуру ми не можемо зачислити до жодного з вищезазначених рівнів. Виходячи з цього, ми маємо право стверджувати, що БІ є своєрідною допоміжною ланкою, яка створює усі необхідні умови для ефективної діяльності банків, проте не є окремим елементом банківської системи України.

З'ясувавши сутність БІ, перейдемо до розгляду методів, які використовуються під час її дослідження. Оскільки сучасні методи економічного дослідження є достатньо різноманітними, наше завдання полягає в тому, щоб обрати серед них найбільш адекватні методи, які б дозволили досягнути цілі дослідження та отримати нове знання про наш предмет.

Термін «метод» походить від грецького слова *methodas*, яке в буквальному розумінні означає: «шлях до чогось», «шлях пізнання» (або дослідження), вчення. Так, С.К. Реверчук вважає, що метод – це шлях до істини, який відповідає на питання: чим, де, куди і як досліджувати явище або процес [72]. Він також стверджує, що метод має три обов'язкові елементи: прийом, підхід і спосіб дослідження [75]. У свою чергу, «методологія» також походить від грецьких слів «метод» і «логос». Останнє означає «слово», «поняття», «вчення». Виходячи з цього, методологія – це вчення про методи, принципи та підходи до пізнання світу, інакше кажучи, це сукупність прийомів дослідження у будь-якій науці. У філософському енциклопедичному словнику методологія визначена як система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також як вчення про цю систему [87].

Методологія дослідження Бі включає в себе такі методи: системний, історичний, наукової абстракції, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, економіко-статистичний, систематизації, табличний і графічний методи. Дослідження стану та тенденцій розвитку Бі передбачає використання історичного методу, який проявляється у вивченні як сучасного стану розвитку Бі, так і її походження, а також з'ясування тенденцій розвитку у майбутньому.

Чільне місце в економічних дослідженнях посідає метод наукової абстракції, який доцільно використовувати при розгляді понятійно- категоріального апарату ДРРБі.

За словами С.В. Мочерного, «абстракція – це відмова від поверхневих, несуттєвих сторін явища з метою розкриття його внутрішніх, суттєвих, сталих і загальних зв'язків дійсної тенденції руху» [34]. Інакше кажучи, метод наукової абстракції – це процес мисленого виокремлення істотних ознак та ігнорування неістотних. Цей метод дозволяє нам виділити поняття ДРРБі.

Метод наукової абстракції доцільно також використати під час дослідження чинників, які впливають на ДРРБі. Завдяки цьому методу під час дослідження ми можемо знівелювати деякими несуттєвими чинниками мікросередовища Бі, оскільки вони мають незначний вплив на ефективність її функціонування і розвитку вцілому.

Методи аналізу та синтезу дозволять нам розробити рекомендації щодо підвищення ефективності ДРРБі.

Метод індукції доцільно використати при формулюванні загальних проблем ДРРБі в Україні на основі дослідження окремих інфраструктурних елементів. А метод дедукції – при виявленні закономірностей та особливостей ДРРБі на основі загальних положень теорії державного регулювання банківської діяльності.

Одним із найсуттєвіших методів дослідження БІ є метод порівняння. Його доцільно використати під час дослідження діяльності конкретних елементів БІ та зарубіжного досвіду їх державного регулювання, зокрема для порівняння різноманітних показників протягом певного періоду часу, для того, щоб визначити їхню динаміку та тенденції розвитку, а також заходів державного впливу на той чи інший елемент БІ у різних країнах світу.

Економіко-статистичний метод передбачає використання економічних та статистичних даних, які дають можливість оцінити стан і рівень перспективного розвитку окремих елементів БІ, що, в свою чергу, дозволить створити уявлення про розвиток БІ в цілому.

Важливим також є застосування методу систематизації (класифікації), який полягає у поділі об'єктів на групи за певними ознаками для відображення економічної сутності тих чи інших понять банківської інфраструктури, зокрема класифікація інфраструктури за різними ознаками, класифікація видів та елементів БІ, чинників ДРРБІ.

Табличний і графічний методи дослідження полягають у відображенні статистичних даних, видів та елементів, основних класифікаційних ознак, різноманітних підходів до визначення інфраструктури у вигляді таблиць, графіків, рисунків, діаграм тощо. Ці методи мають велике ілюстративне значення та дають змогу детально простежувати розвиток вітчизняної БІ в динаміці протягом певного часу та визначити усі можливі подальші перспективи.

Отже, на основі проведеного дослідження ми з'ясували, що БІ є важливим елементом сучасного банківництва. А вплив держави на функціонування банківської системи через створення сучасної та високоефективної інфраструктури є дієвим способом стимулювання її позитивного розвитку. Досліджуючи ДРРБІ, необхідно застосовувати перелічені методи дослідження, адже використання такого наукового інструментарію допоможе виявити та подолати недоліки у державному регулятивному процесі інфраструктурного забезпечення банківської діяльності.

1.2. Види та елементи банківської інфраструктури

Розвинута БІ представляє собою складну та багатогранну систему. Причому суб'єкти та їхні структурні підрозділи, які здійснюють діяльність зі створення необхідних умов для роботи банків, можуть виступати як елементи банківської системи, так і знаходитись за її межами. Тому проблема елементного складу БІ є дуже суттєвою і потребує нагального розгляду та вивчення у межах нашого дослідження.

Виділення основних видів БІ та чітка класифікація її елементів дасть змогу розкрити сутність БІ як нового та самостійного економічного явища в теорії та практиці банківської діяльності. Проте вирішення цього завдання у межах окремо взятого банку неможливе, його необхідно розглядати комплексно на макрорівні (рівень держави і банківської системи в цілому) та мікрорівні (рівень окремих банківських установ).

Основна проблема визначення складових БІ, на нашу думку, полягає в тому, що майже всі її елементи знаходяться за межами банківської системи, тобто вони не є спеціалізованими організаціями, які виключно забезпечують банківську діяльність. Наприклад, вищі навчальні заклади, які готують спеціалістів з банківської справи, не є спеціалізованими організаціями БІ, проте забезпечують банківську діяльність, більше того, без кадрового забезпечення банківська діяльність взагалі неможлива. Таким чином, кадрове забезпечення виступає необхідною умовою нормального функціонування будь-якої банківської системи. Для вирішення даної проблеми, з нашої точки зору, доцільно виділити дві складові БІ: внутрішню та зовнішню. Перша складова БІ забезпечує стабільність та ефективність роботи банку зсередини, а друга – його взаємодію з зовнішнім середовищем.

Внутрішня БІ (власне БІ у вузькому розумінні), яка залежить від даного банку, – це, за своєю суттю, система зв'язків між усіма його підрозділами, філіями, відділеннями, тобто це структурні підрозділи як центрального, так і комерційних банків. На нашу думку, саме внутрішня інфраструктура виступає елементом банківської системи.

До елементів внутрішньої інфраструктури банку зараховує [30]: 1) законодавчі норми, які визначають статус банківської установи, а також перелік операцій та послуг, які надає банк; 2) внутрішні правила здійснення операцій, які забезпечують виконання законодавчих актів і захист інтересів вкладників, клієнтів банку та його власних інтересів; 3) побудову обліку, звітності, аналітичної бази, комп'ютерну обробку даних, управління діяльністю банку на базі сучасних комунікаційних систем; 4) структуру апарату управління банком.

Зовнішня БІ виступає незалежною від жодного банку, у її межах взаємодіють і контактують усі банки, використовуючи її у своїй щоденній діяльності. Тому зовнішню БІ можна виділити лише умовно, так як елементи, які входять до її складу, забезпечують не тільки банківську, а й інші сфери діяльності, проте без неї ефективне функціонування банківської системи неможливе. Особливістю зовнішньої БІ є те, що вплив банківської системи на її розвиток є обмеженим.

Власне зовнішня Бі, на наш погляд, не є елементом банківської системи, але її дослідження матимуть для нас більшу практичну цінність. Тому у нашій роботі ми досліджуватимемо державне регулювання розвитку лише зовнішньої Бі.

Наведені вище класифікації Бі, на наш погляд, недостатньо повно відображають цілісність Бі. Необхідно відзначити й те, що деякі науковці-дослідники вважають банківське законодавство елементом Бі. Проте, за нашим підходом, банківське законодавство передусім пов'язане з регулюванням банківського бізнесу з боку держави, а у Бі зовсім інше призначення – діяльність її елементів пов'язана з обслуговуванням і забезпеченням ефективного функціонування банківських установ.

У процесі побудови класифікації елементів Бі, на нашу думку, потрібно дотримуватися певних методологічних принципів. По-перше, елементи Бі обов'язково повинні відповідати фундаментальним сутнісним властивостям Бі – обслуговування банків і забезпечення їхнього нормального функціонування. По-друге, елементи Бі повинні бути зовнішніми, у відношенні до банків, організаціями.

Керуючись цими методологічними принципами, на наш погляд, потрібно виділити п'ять основних видів зовнішньої Бі та відповідні їм елементи, зокрема:

- 1) виробничу інфраструктуру;
- 2) посередницьку інфраструктуру;
- 3) комунікаційну інфраструктуру;
- 4) науково-методичну інфраструктуру;
- 5) інфраструктуру безпеки банківської діяльності.

Перший вид Бі – виробнича інфраструктура. Проте перед тим як розпочати розгляд цього виду Бі, зазначимо, що у сучасній фінансовій літературі все частіше банк називають не установою, а підприємством, яке виробляє банківський продукт. Ми виділяємо саме виробничу Бі, оскільки вона створює усі необхідні умови для здійснення виробничої діяльності банків і забезпечує можливість її безперервного розвитку, й, у зв'язку з цим, ми розглядаємо її в якості найбільш значимого виду Бі.

У складі виробничої інфраструктури, яка здійснює забезпечення виробничої діяльності банків, доцільно виділити три структурних підвиди, а саме інфраструктуру: 1) матеріально-технічного забезпечення банківської діяльності; 2) програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності; 3) кадрового забезпечення банківської діяльності.

Банківська діяльність неможлива без використання банківського обладнання, особливості якого визначаються специфікою роботи самих банків. З однієї сторони, діяльність банків пов'язана з роботою з використанням різних грошових

цінностей, наприклад, грошей, цінних паперів, дорогоцінних металів тощо. А з іншої – робота банків на сучасному глобалізованому ринку неможлива без використання великої кількості комерційної та правової інформації. Тому, враховуючи значимість банківської техніки, обладнання та програмно-технологічного забезпечення в діяльності банків, дуже важливими елементами виробничої БІ вважаємо матеріально-технічне та програмно-технологічне забезпечення банківської діяльності, які представлені фірмами, які виготовляють банківську техніку та обладнання, а також забезпечують їхнє доведення безпосередньо до банків, та фірмами, які забезпечують банки технологічним обладнанням, спеціальним програмним забезпеченням.

З нашої точки зору, діяльність елементів матеріально-технічної та програмно-технологічної інфраструктури варто розглядати в розрізі трьох основних напрямків:

- виробництво та забезпечення банків обладнанням для роботи з цінностями (банкомати, платіжно-розрахункові термінали, сейфи для зберігання цінностей, машини для підрахунку банкнот і монет, детектори валюти, контрольно-касові апарати, обладнання для обслуговування платіжних карток, табло котирування валют, телефони, спеціальне обладнання для спостереження, сигналізація, ваги для зважування дорогоцінних металів та ін.);

- обслуговування інформаційних потоків, тобто можливість доставки, обробки та уніфікації інформації, без якої функціонування банків на сьогодні неможливе (комп'ютери, факси, модеми, телефони, ксерокси, сканери, спеціалізовані банківські комп'ютерні програми та ін.);

- розроблення спеціального програмного забезпечення, зокрема автоматизованих банківських систем, платіжних систем, систем дистанційного обслуговування клієнтів тощо.

Як і в будь-якій іншій сфері діяльності, банківська діяльність здійснюється шляхом взаємодії людей і засобів виробництва. У зв'язку з цим одними з найважливіших елементів БІ є ті, які входять до складу кадрової інфраструктури. Її завдання полягає передусім в забезпеченні банків високопрофесійними спеціалістами банківської справи, а також у створенні можливостей для постійного підвищення ними своєї кваліфікації. Кадрова інфраструктура представлена, насамперед, навчальними закладами різних ступенів і рівнів підготовки. Потрібно зазначити, що інститути кадрової інфраструктури, які забезпечують виробничу діяльність банків, є основними елементами не лише БІ, а й інфраструктури ринку загалом.

На сьогодні висококваліфікованих спеціалістів з банківської справи готують як у державних, так і недержавних закладах вищої освіти, де перелік факультетів і

спеціальностей є досить широким. Сучасні вітчизняні заклади вищої освіти забезпечують банківському бізнесу можливість вибору висококваліфікованих спеціалістів у різних сферах банківської діяльності.

На наш погляд, підготовка банківських спеціалістів у закладах вищої світи має для банків суттєві переваги: по-перше, підготовку спеціалістів здійснює висококваліфікований викладацький склад (доктори і кандидати наук), які мають великий досвід науково-педагогічної діяльності та конкретний досвід роботи в банках; по-друге, майбутні спеціалісти отримують глибокі та ґрунтовні теоретичні знання практично в усіх напрямках банківської діяльності; по-третє, у процесі навчання досягається тісний взаємозв'язок між вузом, студентом і банком, який здійснюється шляхом проходження студентами виробничої та переддипломної практики в банках. У результаті цього, найбільш значимі та актуальні для банків проблеми стають темами випускних магістерських і дипломних робіт студентів, а їх результати досить часто знаходять практичне застосування у діяльності цих банків. Отже, після закінчення вузівської підготовки банки отримують готового фахівця, який практично не потребує адаптації та може відразу приступити до безпосередньої роботи в банку.

Початкові знання з банківської справи надає широка мережа середніх спеціальних закладів вищої освіти, а саме: коледжів, ліцеїв, спеціалізованих банківських шкіл та ін.

Особливим видом БІ вважаємо посередницьку інфраструктуру. До основних елементів посередницької інфраструктури, на наш погляд, доцільно зачислити:

- депозитарії – установи, що зберігають цінні папери та оформляють передавання прав власності на них;
- агентства нерухомості, які здійснюють посередницьку, інформаційну, консультативну та представницьку діяльність при здійсненні банками операцій з нерухомістю та/або реалізації прав на нерухоме майно;
- колекторські фірми, які за дорученням банків займаються поверненням кредитних боргів позичальників.

Наступним і дуже суттєвим, на наш погляд, видом БІ є комунікаційна інфраструктура. У складі комунікаційної інфраструктури виділяємо два структурних підвиди, а саме інфраструктуру: 1) інформаційного забезпечення банківської діяльності; 2) маркетингового забезпечення банківської діяльності (просування банківських послуг на ринок).

Банки, працюючи в умовах конкуренції, економічної кризи, нестабільності фінансів держави і підприємств, насамперед потребують широкої та оперативної інформації про стан економіки, щоб на базі проведеного аналізу тенденцій ринку коректувати свою політику, обмежувати або розширювати свої інвестиції,

перерозподіляти капітал у відповідності до попиту і пропозиції на ринку банківських послуг. Тому інформаційне забезпечення виступає об'єктивною необхідністю, без якої банки не можуть без шкоди для свого капіталу та капіталу своїх клієнтів фінансувати різного роду проекти.

Для успішного здійснення своєї діяльності банкам необхідно знати процентні ставки як на національних, так і світових міжбанківських кредитних ринках, курси валют і цінних паперів, біржові та небіржові котирування, а також вони повинні володіти повною та достовірною інформацією про клієнтів-позичальників і т.д. Інформаційне забезпечення також необхідне для того, щоб банки оперативно реагували на зміни в законодавстві, яке регламентує окремі аспекти їхньої діяльності.

Комерційну та правову інформацію банкам надає широкий спектр спеціалізованих інститутів: бюро кредитних історій, спеціальні рейтингові та інформаційні агентства, аудиторські фірми, видавництва та розповсюджувачі довідкової та правової літератури, статистичних збірників, періодичних видань, спеціалізованих видань фінансово-банківського напрямку, центри кон'юнктурних і маркетингових досліджень, офіційні інформаційні структури державних органів влади, засоби масової інформації, консалтингові організації, спеціалізовані сайти, що містять інформацію про банки.

Зазначимо, що інфраструктура інформаційного забезпечення виступає одним з найважливіших елементів БІ, оскільки оперативна та достовірна інформація є одним з найвагоміших чинників забезпечення банківської діяльності, який передусім обумовлює її високу ефективність. Її головне призначення – це широке інформування банківських клієнтів про послуги та діяльність банків, а також створення сприятливого іміджу банку.

Щодо інфраструктури маркетингового забезпечення, то треба відзначити, що банки, як і будь-які інші суб'єкти ринку, зацікавлені у розвитку та розширенні своєї діяльності, тому вони намагаються підтримувати тісні контакти зі своїми клієнтами (як з постійними, так і потенційними), широко інформувати їх про нові банківські продукти, модифікації існуючих банківських послуг, зміни цінових параметрів на них тощо. Тобто банки застосовують певну комунікаційну політику, розуміючи під комунікацією ефективне спілкування з фактичними чи потенційними клієнтами банку. Завдяки такому спілкуванню у клієнтів створюється позитивний імідж як банківських продуктів, так і самого банку, що, в свою чергу, сприяє зростанню обсягів продажу та зміцнює його конкурентоспроможність. Реалізація даних заходів здійснюється в основному шляхом взаємодії банків з представниками засобів масової інформації (телевізійними та радіокомпаніями, видавництвами періодичних і довідкових видань, статистичних збірників тощо).

Можливості, якими володіють банки щодо просування своїх послуг і формування сприятливого іміджу через засоби масової інформації, досить широкі та різноманітні. Зокрема, можуть бути реалізовані наступні заходи:

- інформування клієнтів про нові банківські продукти, модифікація старих послуг, зміна депозитних і кредитних ставок шляхом реклами на телебаченні, радіо, в пресі, інтернеті, на Web-сайті банку. Існує також: зовнішня реклама (розміщується на спеціальних конструкціях, щитах, плакатах тощо); внутрішня реклама, тобто рекламна інформація, яка розміщена всередині приміщення банку (листки, бюлетені); реклама на/у транспорті; сувенірна реклама (авторучки, папки, блокноти, календарі тощо);

- публікація матеріалів про діяльність банків, а саме її вдосконалення, розширення, модернізація в тому чи іншому напрямі;

- PR (зв'язки з громадськістю), а саме спонсорство, меценатство та благодійність, дні відкритих дверей, публічне підписання договорів, прес-релізи, прес-конференції з приводу важливих подій у діяльності банків, участь у конкурсах, виставках, презентаціях тощо.

Четвертий вид БІ – науково-методична інфраструктура. З нашої точки зору, цей вид інфраструктури потрібно виділити окремо, оскільки він торкається як функціонування банківської системи в цілому, так і окремих банківських установ. Вибір тої чи іншої стратегії розвитку банківської системи, аналіз подій, які відбуваються в банківській системі, прогнозування наслідків тих чи інших дій з боку держави, на наш погляд, сьогодні носять лише ситуаційний характер, тобто ці дії та пов'язані з ними труднощі не мають визначеного алгоритму розв'язання, тому що вони не підкріплені відповідними науковими дослідженнями.

Наукова діяльність з банківської проблематики в основному здійснюється великими навчальними закладами. Ці заклади здійснюють її досить успішно, при цьому створюючи професійну банківську мову, термінологію, яка є необхідною для банківської практики. Великі банки, міжбанківські об'єднання формують спеціалізовані наукові структури (аналітичні центри, науково-дослідні інститути).

Проте, незважаючи на це, діяльність науковців з банківської проблематики не скоординована, результати їхніх досліджень не завжди знаходять своє застосування на практиці. Хоча окремі досягнення використовуються у межах діяльності найбільш прогресивних банків, проте на загальнодержавному рівні вчені не так часто, як це потрібно, беруть участь у розробленні стратегій та основних принципів функціонування банківської системи в перспективі розвитку національної економіки.

Беззаперечно, діяльність банків виступає об'єктом наглядного контролю зі сторони держави, яка, в свою чергу, регламентує цю діяльність цілою низкою

законодавчих актів, інструкцій НБУ та інших державних регулюючих органів. Разом з цим, весь інструктивний і законодавчий матеріал не в змозі охопити всі аспекти банківської діяльності та методично вирішити всі питання функціонування кожного конкретного банку. У зв'язку з цим, у процесі своєї діяльності банки стикаються з проблемою необхідності створення та розроблення власних методичних матеріалів, які регламентують окремі сторони їхнього функціонування (посадові інструкції, інструкції щодо здійснення окремих банківських операцій, методики оцінки кредитоспроможності позичальників та ін.). Як свідчить практика, розробляючи методичні матеріали, банки часто надають перевагу зовнішнім організаціям, а це здебільшого науково-дослідні інститути та вищі навчальні заклади, яким як правило і доручається проведення наукових досліджень. Практикується також співробітництво банків з консалтинговими фірмами та центрами кон'юнктурних досліджень.

Наступний вид БІ – це інфраструктура безпеки банківської діяльності. На нашу думку, розвиток цього виду інфраструктури на даний час є особливо актуальною проблемою, так як для банків особливо значущими є такі умови ефективної та безпечної діяльності, як забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

До цього виду БІ ми зачисляємо такі елементи: служби безпеки, служби інкасації, центри сертифікації банківського обладнання, страхові компанії, систему страхування депозитів.

Забезпечення матеріальної та фізичної безпеки, зазвичай, здійснюється банком за допомогою створення власних служб безпеки та служб інкасації, а також шляхом залучення представників правоохоронних органів. Щодо захисту банківського обладнання, то він передусім передбачає створення центрів сертифікації, які забезпечують вимоги щодо якості та відповідності певним стандартам цього обладнання.

Страхові компанії виступають основним елементом інфраструктури безпеки банківської діяльності, адже з розвитком сучасного фінансового ринку без страхування неможливо гарантувати повноцінну безпеку банків.

Страхові компанії пропонують наступні послуги банкам: 1) класичне страхування майна (автотранспорту, вантажів, нерухомого майна, цінностей, електронного устаткування) і персоналу банку, який в основному одержує добровільне медичне страхування і страхування життя; 2) страхування заставного майна і життя позичальника; 3) кредитне страхування; 4) страхування відповідальності банківських службовців; 5) страхування платіжних карток від ризиків підробок, втрати або протиправного використання третіми особами.

Страховання депозитів банків полягає у створенні системи захисту грошових вкладів, що знаходяться на банківських депозитних рахунках, у разі банкрутства того чи іншого банку. З огляду на це, система страхування депозитів є невід'ємним елементом інфраструктури безпеки банківської діяльності. Страховання депозитів покликане вирішити два основних завдання. По-перше, забезпечити гарантії повернення вкладів вкладникам. По-друге, сформувати на цій основі реальний механізм попередження кризи банківської ліквідності та масового вилучення коштів із депозитних рахунків у випадку несприятливої кон'юнктури і банкрутств банків. При цьому, забезпечуючи приріст депозитів, система страхування депозитних вкладів сприяє підвищенню інвестиційних можливостей банку, а також збільшує ефективність регулюючих дій центрального банку на функціонування грошово-кредитної системи.

Отже, на основі проведеного аналізу існуючих класифікацій, ми виділили найважливіші та найсуттєвіші види, які забезпечують цілісність і системність БІ, що, в свою чергу, дає їй можливість виконувати покладені на неї функції щодо забезпечення ефективної діяльності банківських установ. Виробнича БІ формує необхідні умови для здійснення банківської діяльності. Посередницька БІ надає допомогу банкам при здійсненні операцій. Комунікаційна БІ забезпечує банки як комерційною, так і правовою інформацією, здійснює інформування клієнтів про банківські послуги, а також створює сприятливий імідж банку. Науково-методична БІ сприяє підвищенню якості банківських послуг та ефективності функціонування банків за допомогою новітніх і прогресивних наукових досліджень. Інфраструктура безпеки банківської діяльності гарантує матеріальну компенсацію банку у випадку будь-яких протиправних дій з боку його працівників чи сторонніх осіб, нанесення шкоди банку тощо. Таким чином, можемо зробити висновок, що відсутність будь-якого виду БІ неодмінно призведе до менш ефективної та більш витратної діяльності банків. З огляду на це, сукупність вищенаведених видів і відповідних їм елементів забезпечує повноцінний розвиток БІ.

1.3. Механізм державного регулювання розвитку банківської інфраструктури

Визначивши поняття БІ, її види та елементи, потрібно перейти до розгляду сутності ДРРБІ та компонентів його механізму, проте перед тим як розпочати дослідження цього напрямку, на наш погляд, треба проаналізувати методологічні підходи щодо трактування економічної сутності таких базових понять як: «регулювання» та «державне регулювання».

Термін «регулювання» походить від латинського слова гедіо – улаштувую, упорядкову; гедіа – норма, правило. В українському словнику дієслово регулювати означає: «1) впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; 2) домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей; 3) зменшувати або збільшувати швидкість, величину і т. ін., досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь» [82].

На процес регулювання мають об'єктивний вплив всі основні закони ринку, а саме: закон попиту і пропозиції, закон вартості тощо, які виникають та діють незалежно від бажання окремих людей, проте абстрагуючись від цього, ми надалі розглядатимемо регулювання у вузькому розумінні – як вплив діяльності певної групи людей на всі важливі економічні процеси.

Під державним регулюванням розуміють об'єктивний процес, підставою якого є окреслення меж, що здійснюється за допомогою спеціальних методів та відповідних їм інструментів, які перебувають у розпорядженні державних органів влади та застосовуються з метою досягнення бажаного економічного і соціального ефекту [12]. З іншої точки зору, державне регулювання – це регулювання, що здійснюється відповідними державними інститутами, до яких належать: ВРУ, КМУ, НБУ та інші органи державної влади.

В «Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера» – поняття «державне регулювання» визначено як «форму цілеспрямованої політики та реальних дій держави щодо визначення політичних, правових та фінансово-економічних важелів забезпечення розвитку підприємництва та підтримки суб'єктів і об'єктів підприємницької діяльності за допомогою здійснення системи заходів, які регламентують діяльність господарюючих суб'єктів шляхом адміністративних чинників (законів, постанов, інших нормативних актів), кредитно-фінансових важелів, організаційно-методичних, податкових механізмів тощо» [18].

Державне регулювання – це комплекс заходів, спрямованих державою в особі державних органів влади на різні сфери діяльності для досягнення ними визначених загальнодержавних цілей і завдань розвитку.

Відносини між державою та банківською системою повинні базуватися на принципі стратегічного партнерства, тобто на взаємній зацікавленості держави в ефективному банківському бізнесі, який забезпечує економічне зростання, а бізнесу – в ефективній державі, яка створює сприятливі умови для розвитку національної економіки та вітчизняного бізнесу, а також забезпечує захист їхніх інтересів. Тому вплив держави на розвиток банківської системи повинен здійснюватися шляхом формування законодавчих, судово-правових, регулятивних і організаційних умов, які будуть забезпечувати розвиток надійної

високотехнологічної банківської системи та її перетворення в реальний чинник підтримки стійкого економічного зростання.

Виходячи з цього, зазначимо, що незалежно від національної специфіки, у структурі ринкової економіки будь-якої держави повинен бути виділений певний активний елемент, який дозволить державі здійснювати управління економікою, не втручаючись при цьому в економічні відносини між суб'єктами відповідної господарської діяльності, та не порушуючи ринкових законів та економічних механізмів. Тому взаємодія через створення і розвиток інфраструктури є важливим способом державного регулювання банківської діяльності, адже інфраструктура для цього й призначена. У зв'язку з цим, державні інвестиції в розвиток БІ, на наш погляд, є ефективним вкладенням у банківську систему з боку держави.

На сьогодні надзвичайно важливим питанням є з'ясування дійсних причин необхідності державного регулювання діяльності інфраструктурних елементів, а також загроз, які може приховувати в собі таке регулювання: зловживання, неефективність регулюючих заходів тощо. Тому це дає підстави стверджувати, що втручання держави в економічні процеси не є засобом вирішення всіх існуючих проблем, і за певних умов регулюючий вплив держави може мати не лише позитивний, а й негативний ефект.

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що ДРРБІ – застосування державою системи методів та інструментів впливу на сукупність елементів БІ, які формують необхідні умови для започаткування, здійснення і розвитку банківської діяльності та забезпечують ефективне функціонування банківських установ, для досягнення стабільного розвитку БІ, банківської системи та економічного зростання держави загалом.

Щоб найповніше розкрити сутність ДРРБІ необхідно виокремити функції, які ним виконуються. З огляду на це, виділимо наступні функції ДРРБІ:

- регламентувальна – забезпечення стабільного функціонування БІ через розроблення і видання уповноваженими органами нормативно-правових актів, які регламентують діяльність інфраструктурних інститутів; встановлення вимог та обмежень щодо їхньої діяльності, надання конкретних рекомендацій; формування структури та ієрархії управління у інфраструктурних організаціях;

- контрольна – проведення перевірок організацій БІ з метою дотримання вимог чинного законодавства, запобігання виникненню кризових ситуацій в їх роботі;

- інформаційна – надання банківському сектору доступу до інформації щодо діяльності інфраструктурних організацій;

- захисна – формування та сприяння безпеці функціонування організацій БІ та захист інтересів їхніх клієнтів;

– стимулювальна – стимулювання ефективної взаємодії БІ з банківською системою та іншими секторами економіки.

Функціонування та розвиток БІ значною мірою залежить від механізму її регулювання. Водночас, у вітчизняній науковій думці поняття «механізм державного регулювання розвитку банківської інфраструктури» не досліджували на належному рівні.

Головною метою ДРРБІ щодо забезпечення ефективного функціонування банківської системи повинно бути вирішення наступних завдань: забезпечення банківської діяльності сучасним технічним та технологічним обладнанням; запровадження новітнього програмно-технологічного забезпечення в інтересах споживачів банківських послуг; отримання та надання прозорості інформації банківським установам стосовно діяльності економічних суб'єктів; підтримування необхідного рівня професіоналізму банківських кадрів; забезпечення економічної, інформаційної, юридичної та матеріальної безпеки діяльності банківських установ; захист інтересів вкладників банківських установ від шахрайства та неефективного управління; створення сприятливого іміджу банківських установ; створення у структурі банківських установ спеціальних наукових центрів та аналітичних підрозділів; стимулювання розвитку нових банківських послуг; створення конкурентного середовища у банківській сфері.

Беззаперечно, що саме ДРРБІ, у першу чергу, має бути спрямоване на вирішення цих завдань, і лише воно зможе дати можливість, з одного боку, банкам виконувати свої головні функції, а з другого - сприяти розвитку як національної банківської системи, так і української економіки загалом.

Потрібно зазначити, що держава в цілому повинна бути зацікавлена лише в трьох основних характеристиках діяльності елементів БІ: по-перше, в ефективності виконання покладених на неї функцій щодо забезпечення функціонування банків; по-друге, в сплаті податків інфраструктурними організаціями; по-третє, у соціальній відповідальності, що виражається у кількості створених робочих місць, розмірі оплати праці та соціальних гарантій персоналу тощо.

Перетворення БІ на ефективну та надійну основу для подальшого зміцнення національної банківської системи, потребує передусім обґрунтування конкретних цілей її державного регулювання, оскільки держава є головним регулятором всіх процесів, що відбуваються в ньому, та органом, що створює єдину правову основу для функціонування усіх її сфер. Проте, визначаючи цілі ДРРБІ, доцільно відмітити, що банківська система не може існувати окремо без своєї інфраструктури і навпаки. Тому цілі держави щодо стабільності та ефективності банківської системи будуть включати цілі, які пов'язані з формуванням і розвитком її інфраструктури. Зокрема, якісна підготовка банківських кадрів є ціллю держави

як щодо ефективності функціонування банківської системи, так і щодо розвитку кадрової складової БІ.

У теорії державного регулювання виділяють фундаментальні та інструментальні цілі. Фундаментальні цілі – це такі цілі, які не потребують додаткового обґрунтування. Інструментальні цілі – це цілі, які є інструментами досягнення фундаментальних цілей [93], тобто вони не мають самодостатнього характеру і підпорядковуються, як правило, досягненню головних (фундаментальних) цілей [81]. Без визначених цілей, заданих регуляторами, неможливо оцінити наслідки впливу державного регулювання на розвиток БІ. Отож, досягнення державою інструментальних цілей автоматично передбачає виконання усіх фундаментальних цілей розвитку БІ. Звідси випливає, що для досягнення інструментальних цілей, державні регулятивні органи застосовують конкретні методи та інструменти впливу, які в результаті змінюють умови діяльності елементів БІ. З огляду на це, вважаємо, що механізм ДРРБІ доцільно розглядати як процес взаємодії сукупності взаємопов'язаних та взаємозалежних складових компонентів, за допомогою яких відбувається регуляторний вплив держави на БІ з метою удосконалення діяльності її елементів та підвищення ефективності функціонування банківської системи загалом.

До складових компонентів механізму ДРРБІ ми зачисляємо форми, методи та інструменти. Використання інструментарію ДРРБІ, тобто сукупності форм, методів та інструментів забезпечує досягнення фундаментальних цілей державного регулювання.

Зазначимо, що у сучасній науковій думці існують різні підходи до трактування понять «форма», «метод», «інструмент». Етимологічно слово «форма» – означає зовнішній вияв, зовнішній вигляд, зовнішнє окреслення, вираження будь-якого змісту. На нашу думку, форму ДРРБІ потрібно розглядати як зовнішнє вираження конкретних дій державних органів влади у сфері БІ за допомогою застосування відповідних методів та інструментів для досягнення поставлених цілей.

З огляду на це, ДРРБІ проводиться у двох формах: 1) пряме регулювання – це вплив держави на діяльність інфраструктурних організацій за допомогою безпосереднього використання відповідних адміністративних методів, які регламентують конкретні завдання та обмеження діяльності; 2) непряме регулювання – це вплив держави на діяльність інфраструктурних елементів через внесення відповідних змін в умови їхнього функціонування. Воно досягається за допомогою правових та економічних методів. Застосовуючи ці методи, держава безпосередньо нічого не змінює у діяльності інфраструктурних елементів, проте створює передумови для цих змін.

Етимологічно слово «метод» – означає засіб досягнення мети, спосіб дії, а слово «інструмент» – означає знаряддя. Інструментом позначають все те, «...за допомогою чого суб'єкт намагається змінити стан об'єкта» [9], тобто в нашому випадку інструмент буде представлений у вигляді певних важелів впливу на об'єкт. З огляду на це, надалі у нашій роботі, під методом ми розумітимемо спосіб дії різноманітних інструментів на досліджуваній об'єкт. А під інструментом – конкретний засіб, за допомогою якого можна досягти бажаної зміни економічного стану об'єкту, або іншими словами, засіб за допомогою якого реалізується метод.

Адміністративні методи посідають чільне місце в організації регулювання БІ. Їхня сутність виражається у тому, що вони дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують діяльність інфраструктурних організацій. Адміністративні методи ДРРБІ передбачають використання наступних інструментів: ліцензій, сертифікатів, стандартів, адміністративних стягнень, квот.

Ліцензування діяльності інфраструктурних елементів здійснюється відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». Згідно з цим законом, ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності, які забезпечують банківську діяльність [68]:

- професійна діяльність на ринку цінних паперів (посередницька інфраструктура, зокрема діяльність депозитаріїв, зберігачів, реєстраторів);
- діяльність із надання фінансових послуг (посередницька, комунікаційна, інфраструктура безпеки банківської діяльності, зокрема діяльність рейтингових агентств, аудиторських фірм, страхових компаній тощо);
- збирання та використання інформації, яка складає кредитну історію (комунікаційна інфраструктура, а саме діяльність бюро кредитних історій);
- надання послуг з охорони власності (інфраструктура безпеки банківської діяльності, зокрема діяльність служб банківської безпеки);
- надання послуг у галузі технічного захисту інформації (інфраструктура безпеки банківської діяльності, зокрема забезпечення інформаційної безпеки банківських установ);
- діяльність у галузі телебачення і радіомовлення (комунікаційна інфраструктура);
- діяльність у сфері освіти (кадрова інфраструктура);
- діяльність у сфері інтелектуальної власності (науково-методична інфраструктура).

Потрібно відмітити, що дозвільна система в Україні залишається найбільш бюрократичною та обтяжливою серед держав, що утворилися на території колишнього Радянського Союзу. Одержання ліцензій для проведення певних видів господарської діяльності потребує багато часу та ресурсів суб'єктів

господарювання. На жаль сьогодні сфера ліцензування перетворилася на одну з найбільш корумпованих і стала механізмом адміністративного тиску на суб'єктів господарювання. Підприємства БІ у цьому відношенні не виняток. Так як діяльність інфраструктурних організацій є специфічним видом підприємництва, то й ліцензування у цій сфері діяльності носить специфічний характер. Зокрема, ліцензування рейтингових агентств і депозитаріїв здійснює НКЦПФР, а бюро кредитних історій і страхових компаній – Нацкомфінпослуг.

Сертифікацію банківського обладнання здійснює Центр сертифікації банківського обладнання, споруд безпеки, засобів захисту та систем якості (ЦСБО), який акредитований Національним агентством з акредитації України. Щодо сертифікації аудиторів, то її здійснює Аудиторська палата України. Право на отримання сертифікату мають громадяни України, які здобули вищу освіту, певні знання з питань аудиту та досвід роботи не менше трьох років підряд на посадах аудитора, ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста або економіста (наявність певних знань з питань аудиту визначається шляхом проведення відповідного іспиту). Термін чинності сертифікату не може перевищувати п'яти років. Сертифікацію ріелторів здійснює Комісія по сертифікації, утворена Радою Асоціації фахівців з нерухомості України [58].

Одним із ефективних інструментів адміністративного регулювання є стандартизація, яка допомагає підвищити якість виробництва банківського обладнання.

Адміністративне стягнення як інструмент регулювання банківської інфраструктури є реакцією держави на вчинення адміністративного правопорушення інфраструктурним підприємством. У ст. 24 КпАП закріплено систему адміністративних стягнень, де їх перераховано з врахуванням зростання суворості [77]: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація такого предмета або грошей, отриманих внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даній фізичній чи юридичній особі; 6) виправні роботи; 7) адміністративний арешт.

Аналіз чинного законодавства про адміністративні штрафи дозволяє також дійти висновку, що на сьогодні розмір штрафів визначається у відношенні до неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ст. 135 КпАП України). Щодо квотування, то варто зазначити, що воно є досить вагомим адміністративним інструментом регулювання діяльності інститутів матеріально-технічної та програмно-технологічної інфраструктури. Оскільки, через встановлення кількісних лімітів (квот) держава може здійснювати кількісне обмеження щодо

виробництва, експорту та імпорту банківського обладнання. Зокрема, застосування державою імпортих квот дозволяє регулювати кількість та якість банківського обладнання, програмного-забезпечення, яке ввозиться в країну.

Правові методи передбачають формування законодавчої та нормативно-правової бази у сфері БІ та є одними з найважливіших методів державного регулювання, оскільки розроблення ефективної законодавчої бази для регулювання діяльності організацій БІ є важливою та необхідною умовою забезпечення стабільного й поступального розвитку банківської системи держави. Без законодавчо закріплених правових норм економічні закони можуть не працювати через протилежні інтереси господарюючих суб'єктів, тому на рівні усієї БІ повинен існувати цілісний взаємопов'язаний правовий механізм регулювання, основна роль у якому має належати державі, яка через делегування своїх відповідних функцій і повноважень у галузі права відповідним органам влади реалізовує цей механізм через відповідні інструменти.

Таким чином, правові методи реалізуються за допомогою таких інструментів, як законодавчі та підзаконні документи, що регламентують основні напрями й правила діяльності інфраструктурних елементів. Вони визначають як загальні умови цієї діяльності, так і допустимі винятки з цих умов, установлюють права й обов'язки підприємств та організацій БІ, а також можливі санкції за їх порушення. Зокрема, діяльність аудиторських фірм регулює Закон України «Про аудиторську діяльність» [61], який визначає правові засади аудиторської діяльності в Україні, зокрема процедуру сертифікації аудиторських фірм та їхній реєстр, порядок проведення аудиту, права та обов'язки аудиторів, а також відповідальність за неналежне виконання своїх зобов'язань. Діяльність бюро кредитних історій регулює Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [70], який визначає правові й організаційні засади формування та ведення кредитних історій, права суб'єктів кредитних історій і користувачів бюро кредитних історій, вимоги до захисту інформації, що складає кредитну історію, а також порядок утворення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій. Правові основи діяльності інформаційних агентств та їхнє міжнародне співробітництво закріплює Закон України «Про інформаційні агентства» [67]. Отож, як бачимо, правові методи визначають загальну межу державного втручання в розвиток БІ.

Правові методи ДРРБІ повинні передбачати:

- встановлення чітких правових гарантій, що забезпечували б свободу та захист підприємницької діяльності у сфері БІ;
- розроблення законодавчих та інших нормативних актів, спрямованих на правове забезпечення розвитку ринкових відносин у діяльності інфраструктурних організацій;

– удосконалення діючих правових актів, що регулюють діяльність організацій БІ, з метою усунення внутрішньо-правових суперечностей і скасування положень, які гальмують розвиток приватного підприємництва у сфері інфраструктурного забезпечення.

Таким чином, аналізуючи правові інструменти ДРРБІ в Україні, виділимо такі основні законодавчі та нормативно-правові акти, як:

– Конституція України, Господарський кодекс, Цивільний кодекс, Податковий кодекс;

– Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про страхування», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про організацію формування та обігу кредитних історій», «Про аудиторську діяльність», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про рекламу», «Про інформацію», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та ін.;

– Постанови Правління НБУ «Про затвердження Правил з технічного захисту інформації для приміщень банків, у яких обробляються електронні банківські документи», «Про затвердження Правил з організації захисту приміщень банків України», «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті»; Рішення НКЦПФР «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств та видачі Свідоцтва про включення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств» тощо; Укази, постанови КМУ, Президента України.

Податкова політика держави впливає на функціонування усіх суб'єктів фінансового ринку, у тому числі й інфраструктурних інститутів. Звідси й очевидно, що податки, як один із найважливіших інструментів ДРРБІ, безпосередньо впливають на результати фінансово-господарської діяльності інфраструктурних інститутів, які їх сплачують. Тому не дивно, що можливості податкової системи, як ефективного економічного регулятора, держава активно використовує й у сфері інфраструктурного забезпечення банківської діяльності.

Контролюючим органом щодо оподаткування підприємств банківської інфраструктури є Державна фіскальна служба України. Підприємства та організації БІ сплачують: 1) загальнодержавні податки; 2) загальнодержавні збори; 3) митні платежі; 4) місцеві податки; 5) місцеві збори [54].

Серед інших інструментів, які використовуються в економічному регулюванні Бі, потрібно виділити податкові пільги. Відповідно до Податкового кодексу України [54] встановлення та скасування пільг платникам податків здійснює ВРУ. Зокрема, варто згадати про вилучення – це податкові пільги, спрямовані на виключення з оподатковуваного доходу окремих предметів (об'єктів оподаткування). Відповідно до ст. 196 Податкового кодексу України не є об'єктом оподаткування (податком на додану вартість) такі види послуг як: консалтингові, інформаційні, аудиторські, а також послуги з розроблення, постачання та тестування програмного забезпечення [54].

Важливим інструментом у регулюванні діяльності підприємств виробничої Бі, зокрема фірм, які забезпечують банки необхідною офісною технікою, технологічним обладнанням, програмним забезпеченням, є кредитування цих підприємств. Необхідність використання підприємствами кредиту зумовлена тим, що надходження коштів підприємству і його платежі, як правило, не збігаються як за часом, так і за сумою.

Розмір процентної ставки визначає привабливість кредиту для інфраструктурного підприємства. У свою чергу, держава через НБУ регулює процентну політику банків, встановлюючи рівень облікової ставки. Тому важливим чинником державного впливу на фінансово-економічну діяльність інфраструктурних підприємств є створення необхідних умов для їхнього кредитування через механізми здешевлення кредитів.

Розглядаючи економічні інструменти ДРРБі, варто звернути увагу на такий важливий інструмент як заробітна плата. Адже держава через законодавче регулювання оплати праці працівників підприємств усіх форм власності, в тому числі й підприємств, які забезпечують банківську діяльність, встановлює розмір мінімальної заробітної плати, а також інших державних норм і гарантій. Розмір мінімальної зарплати встановлює ВРУ за поданням КМУ, як правило, один раз на рік при затвердженні Держбюджету України. Звідси бачимо, що держава, регулюючи розмір мінімальної заробітної плати, прямо пропорційно впливає на діяльність інфраструктурних підприємств. Оскільки розмір заробітної плати працівників визначає як рівень витрат, так і рівень продуктивності будь-якого підприємства, установи чи організації Бі.

Вагомим інструментом ДРРБі та засобом реалізації поставлених завдань є видатки державного бюджету. Бюджетний вплив на Бі здійснюється через фіскальну політику, тобто на основі оптимального поєднання державних доходів і витрат. Використовуючи фінансове програмування, держава через бюджет, насамперед, впливає на кадрове та науково-методичне забезпечення банківської діяльності, зокрема:

- видатки держбюджету на державне замовлення в галузі економічної освіти;
- видатки держбюджету на підвищення кваліфікації працівників банківської сфери;
- фінансування з держбюджету науково-дослідних установ. Зокрема, це наукові установи, які виконують державні фундаментальні дослідження, до них належать: Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України, Інститут економіки промисловості Національної академії наук України, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки Держкомзв'язку та інформатизації України та Національної академії наук України та ін.

Проаналізувавши складові компоненти механізму ДРРБІ, ми дійшли висновку, що він не функціонує відокремлено, а є складовою системи державного регулювання, яка, крім нього, включає в себе суб'єкти регулювання (державні органи влади) та об'єкти регулювання (організації, фірми, підприємства, установи БІ). При цьому, система ДРРБІ працює під впливом певного інституційного середовища. Звідси випливає, що ефективне функціонування механізму ДРРБІ повинно передбачати наявність адекватного та дієвого інституційного середовища.

Досліджуючи інфраструктуру вітчизняного банківництва, ми з'ясували, що однією з головних проблем її розвитку є саме неефективність інституційного середовища. Оскільки не лише політична та економічна нестабільність у державі, а й недосконалість і суперечності вітчизняної правової бази, неефективний розподіл регулятивних функцій органів державної влади щодо регулювання діяльності інфраструктурних елементів не сприяють стрімкому розвитку як самої БІ, так і банківської системи України загалом. Отже, наявність цієї проблеми породжує першочергове завдання у розвитку вітчизняної БІ, яке полягає у нагальному визначенні оптимальної побудови ефективно діючого інституційного середовища ДРРБІ.

Основоположником інституціоналізму вважають американського ученого, лауреата Нобелівської премії (1993 р.) Дагласа Норта. Згідно з його підходом, поняття «інституції» охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії у певному напрямі. Д. Норт стверджує, що інституційні обмеження охоплюють як заборону індивідам щось робити, так і умови, за яких іноді їм дозволяється здійснювати певні види діяльності, тобто він цим доводить, що «інституції – це творіння людей, тому їх розвивають і змінюють також люди. Формою ж прояву інституцій є інститути» [39]. На думку вченого, з одного боку, інститути є «структурами, які люди накладають на свої взаємовідносини», а з іншого – це «правила гри в суспільстві» [40].

Отже, під «інститутами» (форма прояву інституцій) розуміють явища як економічного, так і неекономічного порядку – державу, суспільні структури, звичаї, законодавство тощо.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що під інституційним середовищем ДРРБІ потрібно розуміти сукупність формальних і неформальних інститутів, які регулюють, здійснюють контроль і формують умови та певні обмеження у функціонуванні елементів БІ.

Оскільки будь-який інститут – це набір визначених правил, а правила, які формують інститут, мають сенс тільки тоді, коли вони застосовуються більш, ніж як до однієї людини. Тому, аналізуючи формальні інститути ДРРБІ, в їх складі доцільно виділити політичні (юридичні) та економічні правила.

Політичні (юридичні) правила встановлюють ієрархічну структуру державних інститутів, що регулюють БІ, а також механізм прийняття рішень і найбільш важливі характеристики контролю за діяльністю інфраструктурних організацій. Вони ґрунтуються на взаємному дотриманні зобов'язань між державою та інфраструктурними організаціями, між економічними суб'єктами й інфраструктурними організаціями, а також інфраструктурними організаціями між собою.

Економічні правила визначають форми організації та функціонування інфраструктурних елементів, в межах яких вони укладають інституційні угоди і приймають рішення про використання власних грошових ресурсів. Зокрема, високий рівень конкуренції спонукає інфраструктурні організації більш ефективно будувати стратегію управління та розвитку своєї діяльності. Нові технології, безперечно, також сприяють розвитку інфраструктурних елементів. Наприклад, намагання керівництва банків зменшити витрати операційного відділу банку шляхом активізації дистанційного обслуговування клієнтів сприяють ефективному функціонуванню та розвитку таких підприємств БІ як фірми-розробники програмного забезпечення.

Щодо впливу неформальних інституцій на розвиток БІ, то, насамперед, варто зазначити, що сьогодні все більш важливою стає проблема етики та моралі у підприємницькій діяльності інфраструктурних організацій, оскільки чесність, порядність, добросовісність у підприємстві завжди забезпечують надійні та тривалі зв'язки між партнерами. Аналізуючи неформальні інститути ДРРБІ, насамперед, доцільно згадати про Кодекс професійної етики аудиторів України, Кодекс етики ріелтора тощо. Адже неформальні інститути пронизують як усю сучасну економіку загалом, так і БІ зокрема, оскільки знаходяться на підсвідомому, психологічному рівні усіх економічних суб'єктів і саме ними керуються ці суб'єкти в щоденному житті.

Отже, ДРРБІ є складною економічною категорією, яка потребує ґрунтовних наукових досліджень з метою подальшого удосконалення механізму її функціонування. Механізм ДРРБІ є важливим структурним елементом системи державного регулювання сучасного банківництва, за допомогою якого держава має можливість стимулювати ефективність функціонування банківської системи України в цілому.

Висновки до розділу 1

БІ, як і будь-яка інша інфраструктура, має головну сутнісну характеристику – забезпечення нормального функціонування, обслуговування чого-небудь. БІ – це сукупність елементів, які формують та забезпечують необхідні умови для започаткування банківської діяльності, організації банківських операцій і надання послуг, а також доведення банківських продуктів до потенційних клієнтів банків з метою сприяння стабільному розвитку та прибутковості банківських установ і банківської системи загалом. БІ є своєрідною допоміжною ланкою, яка створює всі необхідні умови для ефективної діяльності банків, проте, за нашим підходом, не є складовим елементом банківської системи України. Її доцільно включати до складу учасників фінансового ринку, з огляду на те, що суб'єктами (учасниками) фінансового ринку є елементи інфраструктури ринку загалом, що, в свою чергу, включають елементи БІ.

Взаємодію БІ та банківської системи потрібно розглядати в розрізі двох основних аспектів. Перший аспект впливає з того, що вплив БІ на функціонування банків полягає в забезпеченні вже існуючих потреб банківської діяльності. Таким чином, від наявності та рівня розвитку того чи іншого інфраструктурного елемента, а також наявності взаємозв'язків між такими елементами багато в чому залежить рівень розвитку банківської системи в цілому та можливість надання якісних банківських послуг, які будуть відповідати потребам сучасної ринкової економіки. Другий аспект полягає в тому, що прогрес в області інфраструктурного забезпечення на даний час, поряд з банківською конкуренцією, є найважливішим чинником, який визначає не лише стратегію, а й еволюцію сучасної банківської системи.

Визначено дві складові БІ: внутрішню та зовнішню. Перша складова БІ забезпечує стабільність та ефективність роботи банку зсередини, а друга – його взаємодію з зовнішнім середовищем. Внутрішня БІ, яка залежить від даного банку, – це, за своєю суттю, система зв'язків між усіма його підрозділами, філіями, відділеннями, тобто це структурні підрозділи як центрального, так і комерційних банків. На нашу думку, саме внутрішня БІ виступає елементом банківської

системи. Зовнішню БІ можна виділити лише умовно, так як елементи, які входять до її складу, забезпечують не тільки банківську, а й інші сфери діяльності, проте без неї ефективне функціонування банківської системи неможливе. За нашим підходом, зовнішня БІ не є складовим елементом банківської системи, проте її дослідження мають для нас більшу практичну цінність, тому в нашій роботі ми досліджуємо державне регулювання лише зовнішньої БІ.

Виділено п'ять основних видів БІ: виробнича інфраструктура; посередницька інфраструктура; комунікаційна інфраструктура; науково-методична інфраструктура; інфраструктура безпеки банківської діяльності.

ДРРБІ – це застосування державою системи методів та інструментів впливу на сукупність елементів БІ, які формують необхідні умови для започаткування, здійснення і розвитку банківської діяльності та забезпечують ефективне функціонування банківських установ, для досягнення стабільного розвитку БІ, банківської системи та економічного зростання держави загалом. Для повнішого розкриття сутності ДРРБІ виокремлено наступні функції: регламентувальна, контрольна, інформаційна, захисна, стимулювальна.

Виділено фундаментальні та інструментальні цілі ДРРБІ. Механізм ДРРБІ потрібно розглядати як процес взаємодії сукупності взаємопов'язаних та взаємозалежних складових компонентів, за допомогою яких відбувається регуляторний вплив держави на сферу БІ з метою удосконалення діяльності її елементів та підвищення ефективності функціонування банківської системи загалом. До складових компонентів механізму ДРРБІ зачисляємо форми, методи та інструменти. Під інституційним середовищем ДРРБІ потрібно розуміти сукупність формальних і неформальних інститутів, які регулюють, здійснюють контроль, формують умови та певні обмеження у здійсненні діяльності елементів БІ. Зокрема, до формальних інститутів ДРРБІ зачисляємо: органи державного регулювання економіки та банківської системи, законодавчі та нормотворчі органи, спеціалізовані органи державного регулювання та нагляду. До неформальних інститутів ДРРБІ зараховуємо: культурні норми, ділові стосунки, корупцію, бюрократію тощо.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

2.1. Стан і чинники державного регулювання розвитку банківської інфраструктури

БІ забезпечує ефективне функціонування банківського сектору України. Тому розвиток вітчизняного банківництва залежить не лише від макроекономічних чинників і політики держави щодо стимулювання банківської системи, а й від стану та чинників ДРРБІ. З нашої точки зору, для чіткої характеристики сучасного стану та проблем ДРРБІ доцільно передусім розглянути специфіку й особливості діяльності державних органів влади щодо регулювання інфраструктури вітчизняного банківництва.

Як уже було зазначено, система ДРРБІ включає в себе не лише механізм державного регулювання, а й суб'єкти регулювання (державні органи влади та інші органи державного регулювання) та об'єкти регулювання (організації, фірми, підприємства, установи БІ).

До основних суб'єктів державного регулювання розвитку вітчизняної БІ ми зараховуємо: а) законодавчі органи влади; б) Президент України; в) виконавчі органи влади.

В економіці все взаємопов'язано, тому і банківська система загалом, і БІ зокрема, не можуть існувати та розвиватися ізольовано від інших галузей економіки. Виходячи з цього, у своєму розвитку вони піддаються впливу різноманітних екзо- та ендогенних чинників. Для того, щоб виділити чинники ДРРБІ, насамперед необхідно з'ясувати чинники, які здійснюють вплив на БІ.

Виявлення чинників впливу на ДРРБІ дозволить нам здійснити прогнозування та визначити причини, які перешкоджають чи, навпаки, стимулюють розвиток вітчизняної інфраструктури банківського бізнесу, а також допоможе сформулювати основні заходи, які потрібно провести для оптимізації та підвищення її ефективності. Без врахування чинників впливу на ДРРБІ неможливо побудувати стратегію розвитку банківської системи загалом.

Внутрішні (ендогенні) чинники, які безпосередньо впливають на діяльність елементів БІ, потрібно розмежувати на певні складові, зокрема ми пропонуємо виділити такі: 1) організаційні чинники: вид організаційної побудови інститутів БІ, асортимент продуктів інститутів БІ, спеціалізація або диверсифікація продуктів БІ; 2) фінансові чинники: вибір правильної фінансової стратегії розвитку, рівень дохідності і прибутковості, рівень рентабельності, величина і структура витрат,

їхня динаміка, склад майна і фінансових ресурсів; 3) кадрові чинники: рівень освіти усіх кадрів, рівень кваліфікації керівництва, правильний розподіл кадрів, якість кадрового менеджменту, стан внутрішнього контролю, ефективність прийняття управлінських рішень; 4) техніко-технологічні чинники: технічна оснащеність, сучасний рівень технологій, рівень комп'ютеризації; 5) комерційні чинники: рівень зв'язків з іншими суб'єктами БІ та суб'єктами підприємницької діяльності, здатність до впровадження інновацій, якість співробітництва з клієнтами та партнерами, здатність швидкого пристосування до змін ринкової кон'юнктури; 6) маркетингові чинники: наявність відділу маркетингу, ефективність маркетингової стратегії, вивчення та прогнозування тенденцій розвитку банківського ринку, створення позитивного іміджу.

Серед зовнішніх (екзогенних) чинників вважаємо доцільним виділити:

1) економічні чинники: економічні умови господарювання, стійкість національної валюти, рівень інфляції, інвестиційний клімат, стан фінансового та валютного ринків; 2) державні чинники: законодавча база, ступінь досконалості законодавства, що стосується БІ, політична стабільність, податкова політика, напрямок політики держави, політичні взаємовідносини з іншими державами; 3) ринкові чинники: потреби ринку в продуктах та послугах БІ, стан і рівень розвитку ринкової інфраструктури, стан ринкової кон'юнктури, конкурентне становище як на вітчизняному, так і на світовому ринку; 4) соціальні чинники: соціальна ситуація в суспільстві, довіра клієнтів до інститутів БІ, ефективність впливу маркетингових програм на клієнтів.

Чинники, які впливають на ДРРБІ, на наш погляд, доцільно розділити на дві групи: 1) чинники макросередовища, до яких традиційно віднесемо п'ять груп чинників (природні, політичні, економічні, соціально-культурні, науково-технічні); 2) чинники мезосередовища, які безпосередньо пов'язані з ДРРБІ.

Чинники мікросередовища, на нашу думку, виділяти не доцільно, оскільки вони впливають безпосередньо на суб'єкти державного регулювання, а через їхню багатогранність неможливо їх систематизувати.

На наш погляд, під час розгляду чинників, які здійснюють вплив на ДРРБІ, необхідно найбільшого значення надати чинникам саме мезосередовища, оскільки такі чинники займають провідне місце за впливовістю на державне регулювання інфраструктури вітчизняного банківництва.

Під час визначення чинників макросередовища ДРРБІ, на нашу думку, необхідно дотримуватись найбільш поширеної класифікації (рис. 2.1).

Із усієї сукупності чинників макросередовища найбільш відчутний вплив на ефективність ДРРБІ, на наш погляд, справляють політичні та економічні. До політичних чинників потрібно зачислити систему законодавства, що існує в

державі та загальний розвиток політичної ситуації в суспільстві у напрямку стабілізації або навпаки.

Рис. 2.1. Чинники макросередовища, які впливають на ефективність ДРРБІ.

Джерело: складено автором

Визначальним економічним чинником ДРРБІ вважаємо загальний стан економіки в країні, що характеризується такими показниками як: динаміка загального обсягу і структури валового внутрішнього продукту і національного доходу, стан державного бюджету, платіжного балансу, стан і структура доходів та видатків населення, рівень заощаджень, динаміка золотовалютних резервів, інвестиційна привабливість економіки, стан і структура внутрішньої та зовнішньої заборгованості, динаміка валютного курсу тощо.

Виходячи з вищевикладеного, ми можемо стверджувати, що найбільший вплив на ефективність ДРРБІ здійснюють економічні чинники, оскільки від загальної економічної ситуації в державі залежать ті чи інші рішення органів влади щодо регулювання об'єктів Бі. З нашої точки зору, під час розгляду чинників впливу на ДРРБІ, потрібно, насамперед, аналізувати стан фінансового ринку в цілому та окремих показників, які характеризують його діяльність: грошово-кредитну політику держави, загальний стан фінансово-кредитної сфери, стан банківської системи, стан валютного ринку, стабільність національної валюти, стан фондового ринку тощо. На нашу думку, саме ці показники в значній мірі дають змогу визначити, на скільки державні органи будуть успішно здійснювати регулювання вітчизняною Бі.

Чинники мезосередовища впливають не лише на ефективність діяльності суб'єктів ДРРБІ, а й безпосередньо на функціонування окремих видів Бі в нашій державі.

Стан банківської системи є одним з найвпливовіших чинників ДРРБІ, оскільки від того, наскільки ефективно функціонує банківська система, суб'єкти регулювання розуміють важливість стимулювання розвитку Бі, так як зі

зростанням показників діяльності банківської системи збільшується попит на послуги БІ. І навпаки, рівень розвитку вітчизняної БІ визначає ефективність функціонування банківської системи в цілому.

На наш погляд, щодо стану та рівня розвитку банківської системи, варто згадати, що до початку фінансової кризи банківська система України розвивалась прискореними темпами (табл. 2.1). Кількість зареєстрованих банків наприкінці 2001 р. досягла 198 (діючих – 184). Впродовж періоду 01.01.2011-01.01.2012 рр. спостерігалось потужне нарощування їхніх активів з 599,4 до 926,1 млрд. грн. Десять найбільших банків контролювали майже половину усіх активів. Співвідношення активів до ВВП складало 97,5%, що перевищувало аналогічні показники у Центрально-Східній Європі [48].

Таблиця 2.1

Динаміка показників діяльності банків України (2013-2020 рр.)

Показник	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020
Кількість зареєстрованих банків	193	198	198	197	194	198	176	180
з них: з іноземним капіталом	35	47	53	51	55	53	53	49
Активи банків, млн грн	340179	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095
Зобов'язання банків, млн. грн.	297613	529818	806823	765127	804363	898793	957872	1085496
Регулятивний капітал, млн грн	41148	72265	123066	135802	160897	178454	178909	204976
Результат діяльності, млн грн	4144	6620	7304	-38450	-13027	-7708	4899	1436
Рентабельність активів, %	1,61	1,50	1,30	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12
Рентабельність капіталу, %	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81

Складено автором на основі [48]

Проте, починаючи з вересня 2020 р., в Україні розпочалось погіршення макроекономічної ситуації. А в IV кварталі 2020 р. країну охопила жорстка фінансово-економічна криза, зумовлена як впливом світових тенденцій розвитку, так і структурними недоліками української економіки. Внаслідок цього похитнулась довіра до банківської системи країни, розпочався процес відтоку депозитів з банків. Лише у жовтні-грудні 2020 р. обсяг гривневих депозитів впав на 15%, а валютних – на 9% [48]. Водночас відбулось зниження ліквідності банків через скорочення доступу до валютних резервів. Оскільки до кризи більшість кредитів видавались у іноземній валюті, то через девальвацію гривні впала спроможність позичальників повертати кошти. У результаті низка банків опинилась перед загрозою дефолту. Криза, яка призвела до виснаження банківської системи, суттєво знизила попит на послуги БІ. Банки, виснажені фінансовою кризою, змушені були запрацювати в режимі жорсткої економії, а це, в свою чергу, вплинуло на функціонування усіх видів БІ. На наш погляд, найбільше збитків було завдано комунікаційній інфраструктурі, оскільки криза змусила банки зменшити витрати на рекламу, а також змінити свою рекламну стратегію і тактику та почати активніше використовувати маловитратні канали просування бренду та послуг. Так, станом на 30.09.2020 р. серед основних рекламних сегментів на ринку

друкованої реклами на четвертому місці знаходилися банки [8] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Витрати найбільших українських банків на рекламу у друкованих засобах масової інформації за 10 місяців 2020 року

Банк-рекламодавець	Витрачено, тис. дол.
ПАТ «Укрсоцбанк»	1166,0
ПАТ «Надра Банк»	862,5
ПАТ «ОТП Банк»	686,7
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	590,7
ПАТ «ПриватБанк»	583,4
ПАТ «Укргазбанк»	564,5
ПАТ «Фінанси та Кредит»	516,5
ПАТ «Ренесанс Капітал»	500,5
ПАТ «УкрСиббанк»	408,9
ПАТ «ВТБ Банк»	404,9

Джерело: [34]

Проте за період кризи 2014-2015 рр. витрати банків на рекламу зменшилися майже у 2 рази. Якщо до IV кварталу 2015 р. тримісячна рекламна кампанія на телебаченні, в пресі та зовнішній рекламі, яка охоплює всі регіони країни, обходилась мінімум у 2-2,5 млн. грн, то на початок 2017 р. банки вже не оперували такими цифрами і намагалися максимально економити.

Чималих збитків зазнали й інші елементи БІ, оскільки зменшився попит на послуги інформаційних, рейтингових, консалтингових агентств. Зокрема, здійснивши аналіз кредитних рейтингів банків України на кінець 2016 р., ми з'ясували, що найвищою частка банків з кредитними рейтингами була серед банків 1 групи (94,1%). Серед банків 2 та 3 групи цей показник дорівнював 81,8% та 90,5% відповідно. Найменшою частка банків з кредитними рейтингами спостерігалася у 4-ій групі, вона була нижчою за середнє значення по всій банківській системі України і становила 29,3% (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Частка банків України, в яких наявні кредитні рейтинги станом на 31.12.2018 р.

Показник	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4
Банки, які не мають кредитних рейтингів	5,9%	18,2%	9,5%	70,7%
Банки, які мають кредитні рейтинги	94,1%	81,8%	90,5%	29,3%

Джерело: [1]

Проте, незважаючи на зменшення попиту на послуги рейтингових агентств, кредитних бюро та колекторських компаній у період фінансової кризи, їхня кількість зростала протягом 2013-2020 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка кількості рейтингових агентств, кредитних бюро та колекторських компаній в Україні протягом 2013-2020 рр.

Показник	Рік(станом на 31.12)								
	2013	2014	2015	2017	2016	2018	2019	2020	
Кількість уповноважених НКЦПФР рейтингових агентств	1	1	1	1	1	4	3	6	
Кількість бюро кредитних історій	2	3	4	4	4	6	7	7	
Кількість колекторських компаній	7	12	18	30	50	70	150	200	

Джерело: складено автором на основі [42; 50]

Відбулося також скорочення банківського персоналу. Як видно з табл. 2.5, кількість найманих працівників, зайнятих у фінансово-банківській сфері, у 2012 р. різко скоротилась (на 46,3 тис. осіб) у порівнянні з 2013 р. Це дає нам підстави стверджувати про дуже суттєвий і негативний вплив світової фінансової кризи на зайнятість у фінансово-банківській сфері.

Підкреслимо, що у першому півріччі 2019 р. стан банківської системи України характеризувався незначною нестабільністю та свідчив про те, що вона знаходиться в стані рецесії. Проте зауважимо, що причиною такого спаду, на наш погляд, стала не лише світова фінансово-економічна криза, а й низка внутрішньодержавних чинників. З нашої точки зору, головною причиною фінансової вразливості банківської системи є недостатня диверсифікація ризиків, тому в умовах фінансової кризи банківська система України не мобілізувала і не реалізувала усі властиві їй стимулюючі можливості.

Таблиця 2.5

Динаміка кількості працівників, зайнятих у фінансово-банківській сфері в Україні, за період 2011-2020 рр. (станом на 31.12)

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Зайняте населення (тис. ос.)	190,3	216,1	247,9	283,9	344,4	351,4	394,9	332,8	350,6	324,3
Наймані працівники (тис. ос.)	188,2	214,0	245,6	279,7	336,7	385,2	338,9	317,6	338,6	314,3
Середньооблікова кількість працівників фінансово-банківської сфери, (тис. ос.)	169	189	216	246	298	339	292	269	277	277

Джерело: складено автором на основі [83]

Надалі нерозв'язаними залишаються такі проблеми, як: підвищення рівня капіталізації банків, управління ліквідністю, підвищення ефективності функціонування банківської системи, удосконалення державної стратегії розвитку банківської системи, яка б сприяла її надійній та ефективній діяльності, а також недостатня співпраця з інститутами БІ.

Аналізуючи стан банківської системи як визначальний чинник ДРРБІ, доцільно звернути увагу на рівень витрат банківської системи. Оскільки витрати банків безпосередньо визначають потенціал розвитку вітчизняної БІ. Зокрема, зазначимо, що загальні адміністративні витрати банків включають у свій склад витрати, які банки витрачають на послуги інфраструктурних організацій (витрати на охорону, інкасацію, зв'язок, програмне забезпечення, маркетинг, рекламу, навчання персоналу, страхування, аудиторські, інформаційні послуги, відрахування до ФГВФО та ін.).

На підставі даних динаміки витрат банківської системи України за 2007-2016 рр., наведених у табл. 2.6, та за допомогою використання математичного інструментарію, побудуємо моделі трендів досліджуваних показників: лінійні, параболічні та експоненціальні.

Таблиця 2.6

Динаміка витрат банківської системи України 2010-2019 рр., млн. грн

№	Рік	Сукупні витрати (у)	%	Загальні адміністративні витрати ¹ У 2	%
1	2010	18809	100,0	6546	34,8
2	2011	25367	100,0	8715	34,4
3	2012	37501	100,0	12150	32,4
4	2013	61565	100,0	18839	30,6
5	2014	115276	100,0	28704	24,9
6	2015	181445	100,0	28305	15,6
7	2016	149875	100,0	29058	19,4
8	2017	150486	100,0	34327	22,8
9	2018	145550	100,0	37265	25,6
10	2019	167452	100,0	40672	24,3

Джерело: складено автором на основі [48]

Проаналізувавши річні звіти банків за 2017-2020 рр. (у розрізі їхнього розподілу за групами за розміром активів, відповідно до Рішення НБУ №975 «Про розподіл банків на групи» від 20.12.2016 р. [72] з кожної групи банків за розміром активів проаналізували витрати банківських установ), ми виявили, що банки України витрачають на купівлю продуктів БІ приблизно одну третю від загальних адміністративних витрат. Виходячи з цього, ми можемо визначити витрати банків на оплату послуг інфраструктурних організацій, тобто спрогнозувати потенціал розвитку БІ на 2017-2019 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Прогноз потенціалу розвитку БІ в Україні на 2017-2019 рр.

Рік	Показник		
	Сукупні витрати банків, млн грн	Загальні адміністративні витрати банків, млн грн	Витрати на банківську інфраструктуру, млн грн
2017	162027	42483	14161
2018	155674	44460	14820
2019	145157	46 111	15370

Здійснивши аналіз даних, наведених у таблиці 2.7, можемо зробити наступні висновки.

1. У 2017 р. сукупні витрати банків України становитимуть 162027 млн. грн. Абсолютний приріст витрат у 2018 р. становитиме на 6353 млн. грн менше в порівнянні з 2017 р. У 2019 р. рівень витрат зменшиться до 145157 млн. грн. На наш погляд, зменшення рівня сукупних витрат банків України пояснюється теперішньою напруженою військово-політичною ситуацією в країні, яка зумовлює високий рівень економічної нестабільності в нашій державі.

2. Витрати банків на БІ у 2017 р. становитимуть 14161 млн. грн. Абсолютний приріст витрат на БІ у 2018 р. становитиме на 659 млн. грн більше в порівнянні з 2017 р. У 2019 р. витрати на БІ зростуть до 15370 млн. грн, що в абсолютному прирості відображається збільшенням на 550 млн. грн в порівнянні з 2018 р.

Таким чином, на основі прогнозованих даних, незважаючи на зниження рівня

сукупних банківських витрат, ми спостерігаємо зростання витрат банків на послуги інфраструктурних організацій, що свідчить про збільшення попиту на продукти БІ, а й відповідно про ефективний розвиток інфраструктури вітчизняного банківництва в цілому. У свою чергу, високий рівень попиту банків на продукти БІ буде спонукати державні органи до вирішення проблем у сфері регулювання елементів БІ.

Отже, широкомасштабність діяльності інфраструктурних елементів породжує наявність значної кількості органів державного регулювання. Проте, незважаючи на наявність великої кількості управлінських ланок у системі ДРРБІ, складові цієї системи не завжди діють злагоджено, що й перешкоджає ефективному функціонуванню механізму державного регулювання розвитку інфраструктури вітчизняного банківництва. На ДРРБІ також здійснюється вплив різноманітних чинників, які визначають напрям політики органів влади щодо регулювання того чи іншого виду інфраструктурного забезпечення, що, в свою чергу, призводить до покращення чи погіршення стану розвитку БІ України.

2.2. Аналіз державного регулювання розвитку виробничої та посередницької банківської інфраструктури в Україні

Найважливішими видом БІ є виробнича інфраструктура, оскільки вона створює усі необхідні умови для початку банківської діяльності та забезпечує можливість її безперервного розвитку.

При здійсненні аналізу державного регулювання вітчизняної виробничої БІ ми будемо дотримуватися наступної схеми дослідження: 1) оцінка стану підвиду виробничої БІ; 2) визначення державних органів, що здійснюють регулювання даним підвидом виробничої БІ; 3) з'ясування методів та інструментів, які застосовують державні органи влади; 4) узагальнення позитивних і негативних тенденцій розвитку виробничої БІ та проблем державного регулювання, які стримують ефективність її функціонування; 5) обґрунтування рекомендацій щодо вирішення проблем.

За нашим підходом виробнича БІ включає в себе три структурних підвиди, а саме: матеріально-технічне, програмно-технологічне та кадрове забезпечення банківської діяльності.

Матеріально-технічне забезпечення будь-якого банку включає: офісні меблі, оргтехніку, засоби зв'язку (крім локальних і глобальних комп'ютерних мереж), транспорт, канцелярське приладдя тощо. Звідси бачимо, що матеріально-технічне оснащення банку майже нічим не відрізняється від матеріально-технічного оснащення будь-якого підприємства у сфері фінансових послуг, оскільки

функціональні вимоги банку аналогічні вимогам будь-якої мобільно розвинутої та високотехнологічної компанії.

Виробниче обладнання банку, на наш погляд, потрібно поділити залежно від його функціонального призначення на дві категорії: 1) технічне – забезпечує банк матеріально-технічною базою; 2) технологічне – забезпечує банк програмно-технологічною базою.

У зв'язку з цим, банки на відміну від суб'єктів господарювання, крім вищезазначеного матеріально-технічного забезпечення, потребують спеціального технічного обладнання, яке пов'язане лише зі специфікою банківської діяльності, зокрема: банківські сейфи, сховища цінностей, спеціальні банківські двері, депозитні скриньки, броньовані кабінки (пункти обміну валюти, каси, кабінки охорони, спеціальні передаткові лотки для касових вузлів тощо).

З інституційної позиції цей підвид виробничої БІ представлений вітчизняними та закордонними підприємствами, які виробляють і продають офісні меблі, оргтехніку, засоби зв'язку тощо, а також вітчизняними фірмами-виробниками спеціального технічного обладнання. За нашими дослідженнями, на початок 2018 р. лідером на вітчизняному ринку банківського обладнання було науково-виробниче об'єднання «Практика», що пропонує досить широкий асортимент банківського обладнання (сховища цінностей, двері, сейфи, шафи архівні, обладнання для депозитаріїв, засоби технічного захисту інформації, серверні, пункти обміну валют, касові кабінки тощо) [47].

Державне регулювання матеріально-технічного забезпечення банків здійснює НБУ, КМУ, Державна фіскальна служба України, Державна служба з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Держспоживінспекція України. Регулювання здійснюється через застосування правових, економічних та адміністративних методів.

Правові інструменти застосовують шляхом встановлення відповідних вимог і правил до технічного банківського обладнання, зокрема ДСТУ 4012.1 та вимоги НБУ відповідно до Постанови Правління НБУ від 29.12.2007 № 493 «Про затвердження Положення про вимоги щодо технічного стану та організації охорони приміщень банків України» [56] та Постанови Правління НБУ від 04.07.2007 № 243 «Про затвердження Правил з технічного захисту інформації для приміщень банків, у яких обробляються електронні банківські документи» [160].

Основним інструментом економічного регулювання виступають податки, які сплачують підприємства з виробництва технічного банківського обладнання. Зокрема, підприємства сплачують податок на прибуток (18% з 01.01.2014 р.), податок на додану вартість (20%), єдиний соціальний внесок та інші податки. Підприємства, що постачають банківську техніку з-за кордону сплачують ввізне

мито. Встановлення нових і зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюються ВРУ шляхом прийняття законів України.

Щодо програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності, то тут очевидна його специфічність, яка пов'язана, передусім, зі специфікою банківської діяльності. Крім того, підкреслимо, що технологічне обладнання неможливе без спеціального програмного забезпечення. Виходячи з цього, програмно-технологічне забезпечення банківської діяльності, на наш погляд, включає в себе два основних елементи: 1) технологічне обладнання; 2) програмне забезпечення. У свою чергу, програмне забезпечення включає: автоматизовані банківські системи; внутрішньодержавні та міжнародні банківські платіжні системи; системи дистанційного обслуговування клієнтів платіжні системи; системи дистанційного обслуговування клієнтів.

Особливе місце в технологічному банківському обладнанні, на нашу думку, займає банкомат. Аналізуючи динаміку сукупної кількості банкоматів за період 01.01.2008-01.01.2020 р., відмітимо, що кількість банкоматів станом на 01.01.2020 р. становила 40350 шт., що на 4198 шт. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. [48]. На рис. 2.2 спостерігаємо неухильну тенденцію до зростання кількості банкоматів протягом усього аналізованого періоду.

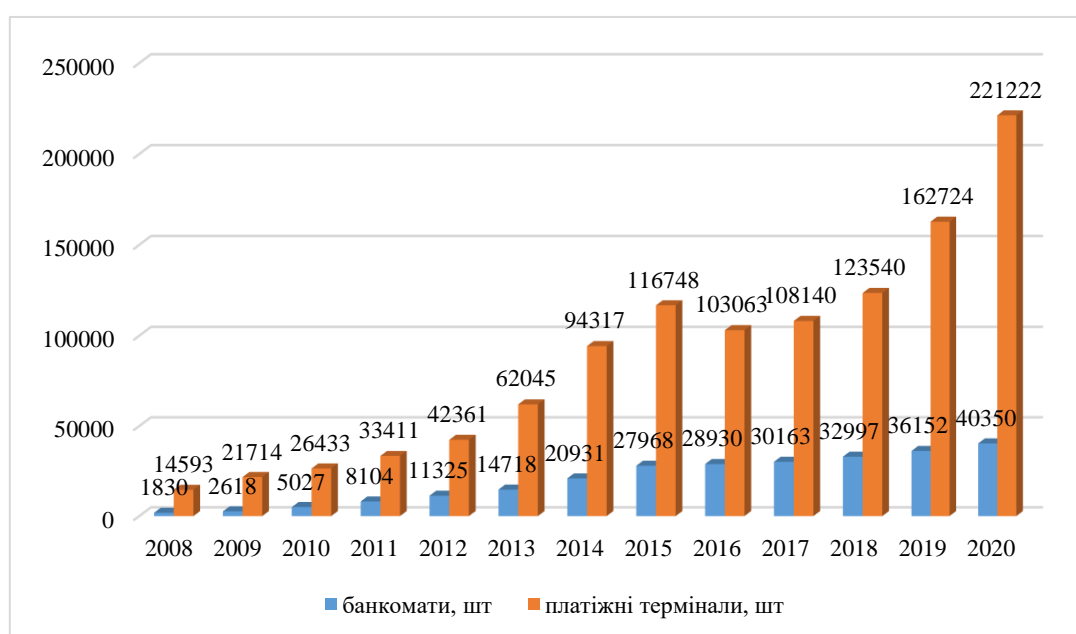

Рис. 2.2.

Динаміка сукупної кількості банкоматів та платіжних терміналів в Україні протягом 01.01.2008-01.01.2020 рр. Побудовано автором на основі [48]

Щодо платіжних терміналів, як видно з рис. 2.5, їхня найбільша сукупна кількість спостерігалася станом на 01.01.2020 р. – 221222 шт. На початку 2016 р. кількість терміналів різко знизилася до 103063 шт., проте вже у 2014 р. спостерігаємо значний приріст (5077 шт.) і сукупна кількість платіжних терміналів

станом на 01.01.2017 р. вже становила 108140 шт. Темп зростання сукупної кількості платіжних терміналів за період 01.01.2018-01.01.2020 рр. становив 136%, а темп приросту – 36%.

Функціонально БІ в даній частині є досить розвинутою, оскільки банки оснащені сучасною та високотехнологічною технікою, проте з інституційної сторони в цьому напрямку БІ спостерігаються певні диспропорції, оскільки на вітчизняному ринку виробників технологічного банківського обладнання дуже мало, тому його в основному постачають з-за кордону. Наприклад, досить успішно на банківському ринку функціонує компанія «Реноме-Смарт», яка є одним з провідних постачальників банківського обладнання (банкоматів, платіжних терміналів) в Україні. Її клієнтами є більше 50 банків України.

Проте є підприємства, які не лише постачають технологічне банківське обладнання з-за кордону, а й виготовляють його.

Державне регулювання технологічним забезпечення банківської діяльності здійснює ВРУ, НБУ, КМУ, Державна фіскальна служба України. Правове регулювання реалізується через ухвалення необхідних нормативно-правових і законодавчих актів. Зокрема, найбільш дієвим правовим інструментом ДРРБІ щодо збільшення кількості платіжних терміналів є Постанова КМУ № 878 «Про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів» від 29 вересня 2010 р. [59], яка зобов'язує усіх суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сфері продажу товарів, громадського харчування та послуг і які, відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [71], використовують реєстратори розрахункових операцій, перейти на обов'язкове приймання спеціальних платіжних засобів для здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги):

1) суб'єкти малого підприємництва, які провадять господарську діяльність у населених пунктах з чисельністю населення понад 100 тис. осіб;

2) суб'єкти господарювання, включаючи суб'єкти малого підприємництва, які провадять господарську діяльність у населених пунктах з чисельністю населення від 25 до 100 тис. осіб.

Адміністративні методи регулювання реалізуються через отримання фірмами відповідних сертифікатів для здійснення виробництва технологічного банківського обладнання, свідоцтв про реєстрацію авторських прав на програмний продукт, патентів на виготовлення платіжних терміналів, банкоматів тощо. Економічне регулювання проводиться за допомогою таких інструментів як податки, заробітна плата працівникам, банківський процент.

Досліджуючи АБС вітчизняних банків, ми з'ясували, що на українському ринку функціонують такі фірми-розробники, як: компанія «CS» та «Lime Systems»

[46], які спеціалізуються на розробленні, інсталяції, комплексному супроводженні та розвитку АБС, а також є безумовними лідерами на даному сегменті БІ. Зокрема, компанія «CS» на початок 2012 р. була єдиним розробником програмного забезпечення для банків, які мають статус Oracle Platinum Partner, а також є партнером таких могутніх корпорацій, як Microsoft, IBM та HP. Програмне забезпечення компанії експлуатує більше третини українських банків. Перевагу АБС Б2 компанії «CS» вже віддали більше півсотні українських банків.

Потрібно також відмітити, що ринок програмного забезпечення поповнився ще одним членом, а саме розпочав свою діяльність банк ПАТ «Банк «Юнісон». Основними напрямками діяльності якого є корпоративний та електронний банкінг. На цей час банк ПАТ «Банк «Юнісон» спільно з CS реалізував три проекти: впровадження АБС Б2, системи інтернет-банкінгу iFOBS та системи управління персоналом і розрахунку заробітної плати HRM&Payroll: eCSpert.

Чільне місце в інфраструктурі програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності, на наш погляд, займають електронні платіжні системи, оскільки від якості їхнього функціонування залежить, наскільки швидко банківські установи зможуть виконувати міжбанківські платежі, гарантуючи їх надійне зарахування на кореспондентські рахунки банків-учасників.

Згідно з Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [71] у нашій державі діють внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи. Перші, в свою чергу, поділяються на банківські та небанківські платіжні системи. До внутрішньодержавних банківських платіжних систем належать: системи міжбанківських розрахунків, внутрішньобанківські платіжні системи, системи масових платежів. Цим же Законом державною системою міжбанківських розрахунків визначено систему електронних платежів (СЕП) НБУ. СЕП в цілому задовольняє вимоги банківської системи України. Але ця система розроблена на основі технічного та системного програмного забезпечення, що не відповідає сучасним міжнародним стандартам для систем подібного класу, а тому в майбутньому вона не зможе забезпечити достатню гнучкість, продуктивність і належний рівень захисту інформації.

Проаналізуємо тенденції, що відображають сучасний стан розвитку СЕП в Україні. Зокрема, у першому півріччі 2020 р. учасниками СЕП здійснено 156436 тис. початкових платежів і надіслано електронних розрахункових повідомлень на суму 6694303 млн. грн, що на 4% менше за кількістю та на 18% більше за сумою порівняно з першим півріччям 2019 р. Переважна більшість початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень була надіслана до СЕП банками України та їхніми філіями – 146035 тис. документів (93% від їх загальної кількості) [48].

Учасниками СЕП в січні 2020 р. були 423 установи, що на 63 установи менше, ніж за аналогічний період 2019 р. Кількість органів Держказначейства та установ НБУ залишилася незмінною. Зменшення, в основному, відбулося серед філій банків України, кількість яких скоротилась на 66 одиниць у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. (табл. 2.8).

Отже, однією з головних проблем функціонування платіжної системи в Україні є посилення навантаження на головні офіси банків через скорочення кількості філій за умови постійного зростання обсягу платежів, що чітко прослідковується в січні 2017-2018 р.

Таблиця 2.8

Динаміка учасників СЕП за період 2012-2020 рр. (станом на 1 січня)

Рік	Усього учасників СЕП	у тому числі				
		банки України	філії банків	органи Держказначейства	установи НБУ	ПрАТ «ВДЦП»
2012	1692	165	1464	28	35	-
2013	1639	169	1407	28	35	-
2014	1612	173	1376	28	35	-
2015	1550	182	1304	28	36	-
2016	1315	181	1070	28	36	-
2017	977	175	736	28	37	1
2018	694	175	453	28	37	1
2019	486	176	244	28	37	1
2020	423	180	178	28	37	-

Складено автором на основі [48]

Крім здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП, банки можуть здійснювати їх через власну внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС), створення якої регулює «Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури», затверджене постановою Правління НБУ від 04.02.2014 № 43, згідно з яким, платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем та оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації НБУ. НБУ здійснює реєстрацію платіжної організації платіжної системи шляхом унесення відомостей щодо відповідної платіжної системи до Реєстру.

Невід'ємною складовою інфраструктури програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності є система електронних розрахунків за участю фізичних осіб – Національна системи масових електронних платежів (НСМЕП). Результати аналізу діяльності НСМЕП показали, що на кінець 2020 р. членами НСМЕП були 71 установа, з них: 61 банк (включаючи НБУ) та 10 небанківських установ. А за даними Головного процесингового центру НСМЕП станом на 01.01.2020 р. банками-членами НСМЕП емітовано понад 3,05 млн карток, встановлено понад 6 тис. терміналів, наростаючі обороти НСМЕП складають понад

144 млрд. грн [41]. Однак, незважаючи на збільшення кількості емітованих платіжних карток, частка безготівкових платежів у загальному обсязі карткових операцій не перевищує 5-7%. Інтенсивно розвиваються лише карткові зарплатні проекти, що зовсім не означає розвиток безготівкових розрахунків. Не виконується основна функція карткових систем – переведення роздрібного грошового обороту в безготівкову форму. Для зняття готівки картки, емітовані українськими банками, використовуються більш ніж у 18 разів частіше, ніж для розрахунків за товари та послуги [55].

Недоліки карток НСМЕП на даний момент такі: 1) користуватися картками цієї системи для зняття коштів та оплати в торговій мережі можна тільки в межах України; 2) недостатнім є покриття України мережею банкоматів і терміналів, які обслуговують НСМЕП, особливо в порівнянні з пристроями, що обслуговують міжнародні платіжні системи, такі як Visa, MasterCard та інші, проте банки-емітенти карток НСМЕП дозволяють отримувати готівку з рахунків таких карток і в банківських відділеннях, але коштує це дорожче, ніж в банкоматах; 3) для індивідуальної захищеної оплати картками НСМЕП через інтернет удома або на робочому місці необхідна купівля спеціального зчитувального пристрою, картрідера; 4) не зацікавлені в поширенні карток НСМЕП і банки, тому що на даний час економічна вигода від емісії карток міжнародної платіжної системи перекриває можливі втрати від порівняно невисокої їхньої безпеки. І до тих пір, поки ця ситуація збережеться, ніякі адміністративні заходи НБУ щодо розширення сфер застосування НСМЕП (як наприклад, неможливість обслуговувати зарплатні проекти бюджетних організацій, якщо банк не є членом НСМЕП) не матимуть ефекту.

Основними членами НСМЕП є невеликі та середні фінансові установи. Більші вважають за краще працювати з відомішими платіжними системами, такими як MasterCard і Visa. У зв'язку з тим, що необхідна кількість банкоматів і торгових точок представлена не в усіх регіонах країни, великі банки відмовляються вступати в НСМЕП, хоч і вартість, і умови національної системи набагато м'якші та дешевші за міжнародні платіжні системи.

Отже, сьогодні банки України беруть активну участь у міжнародних платіжних системах. На даний час найбільшою міжнародною платіжною організацією у світі є VISA International, на яку припадає 60% ринку банківських карток. Другою за світовими показниками є MasterCard International, вона володіє 30% світового ринку. За даними НБУ, станом на 01.01.2017 р. на території України функціонувало 4 міжнародних карткових платіжних системи, створених нерезидентами

Значного поширення на даному етапі розвитку сучасної БІ набула система дистанційного обслуговування клієнтів, застосування якої дає змогу за допомогою традиційних засобів зв'язку (стаціонарних чи мобільних телефонів, мережі інтернет) оперативно одержувати всю необхідну для клієнта інформацію та здійснювати банківські операції, не виходячи з дому чи офісу. До систем дистанційного обслуговування клієнтів належать: телефонний банкінг, мобільний банкінг, SMS-банкінг та інтернет-банкінг.

Досліджуючи ринок дистанційного обслуговування, ми проаналізували наявність тої чи іншої послуги дистанційного обслуговування клієнтів у 40 вітчизняних банках станом на 01.01.2017 р. у розрізі їхнього розподілу за групами за розміром активів, відповідно до Рішення НБУ № 975 «Про розподіл банків на групи» від 20.12.2013 р. [72] (з кожної групи банків за розміром активів вибрано 10 банківських установ).

Послуга телефонного банкінгу, незважаючи на те, що залишається найбільш популярною формою віддаленого банкінгу на зарубіжних ринках, не є поширеною в Україні. Серед наведених банків її надають лише 6. Щодо SMS-банкінгу, то наведені банки, які належать до I-ої групи усі без винятку надають ці послуги своїм клієнтам. А серед банків, які належать до IV-ої групи, послуги SMS-банкінгу надає лише 2. Звідси видно, що послуги SMS-банкінгу досить поширені в Україні. За нашими підрахунками, їх надають майже усі великі та приблизно кожний другий середній і малий банки. Проте, аналізуючи наявність послуги інтернет-банкінгу, ми бачимо з Додатку М, що її надають в основному банківські установи I-ої та II-ої груп банків за розміром активів.

За даними Internet World Stats в Україні станом на 01.01.2017 р. налічувалось 15,3 млн. інтернет-користувачів, а до 2018 р. прогнозується їхнє зростання до 31,4 млн. З усіх користувачів лише 5,2% користуються інтернет-банкінгом (в абсолютному обчисленні – це 800 тис. ос.) [23]. На рис. 2.3 зображено п'ятірку банків-лідерів за кількістю користувачів інтернет-банкінгом в Україні.

Державне регулювання програмного забезпечення банківської діяльності здійснюється такими органами влади: ВРУ, КМУ, НБУ, Державна фіскальна служба України. Щодо правового регулювання НСМЕП, потрібно зазначити, що загальні засади емісії та здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів регулюють норми законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», положення «Про порядок емісії спеціальних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням», затверджене Постановою НБУ № 223/10 від 30.04.2010, «Про електронні гроші в Україні», затверджене Постановою НБУ № 481 від 04.11.2010 та інші законодавчі акти.

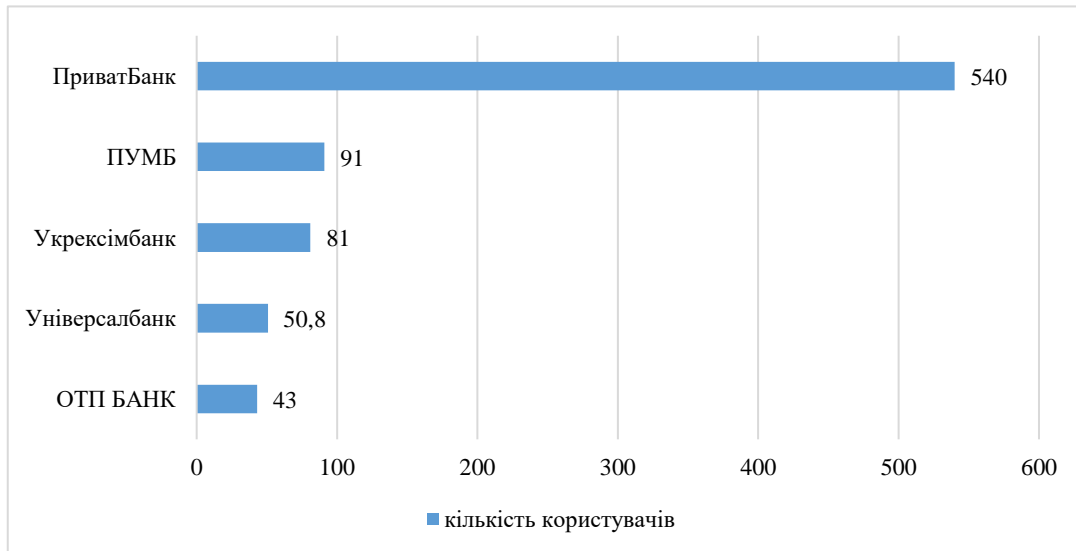

Рис. 2.3. Банки-лідери за кількістю користувачів інтернет-банкінгом в Україні, тис. ос. Побудовано автором на основі [23]

Законодавче регулювання дистанційного обслуговування банків здійснюється «Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», що затверджена Постановою НБУ № 22 від 21.01.2004 р. (глава 11 «Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування»).

Адміністративне регулювання реалізується через отримання фірмами програмного забезпечення відповідних сертифікатів, зокрема сертифікатів щодо відповідності програмного забезпечення вимогам НБУ. Економічне регулювання передбачає такі інструменти як податки, податкові пільги, заробітна плата працівникам, банківський процент тощо.

Починаючи з 1 січня 2013 р. Податковий Кодекс України [54] для підприємства програмного забезпечення передбачає податкові пільги з двох видів податків – податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств, а основні зміни полягають у наступному: 1) податок на додану вартість – з 1 січня 2013 по 1 січня 2023 р. звільняються від оподаткування ПДВ операції з поставки програмної продукції; 2) податок на прибуток підприємств – ставка податку на прибуток підприємств для суб'єктів програмної індустрії з 1 січня 2013 р. по 1 січня 2023 р. становить 5%.

Не менш важливим для ефективного функціонування вітчизняної БІ є кадрове забезпечення банківської діяльності, оскільки якість банківського персоналу досить часто виступає одним з ключових чинників успіху банку на ринку.

Досліджуючи ринок праці банківського сектору, ми з'ясували, що фінансово-економічна криза змусила вітчизняні банки досить активно скорочувати персонал. За даними НБУ, кількість зайнятих в українському банківському секторі за січень-вересень 2016 р. складала близько 219,65 тис. осіб, а це майже на 20,9 тис. (8,7%)

менше від усередненого показника за 2015 р. (240,55 тис. осіб). У цілому, за інформацією НБУ, чисельність співробітників банківської галузі за 2015-2016 рр. скоротилася майже на 60 тис. осіб [48]. Проте уже в жовтні-грудні 2016 р. банківські установи знову почали нарощувати кількість співробітників. За даними НБУ, середньооблікова кількість співробітників банків у цілому за 2016 р. склала 219,71 тис. осіб. Крім того, початок 2017 р. відзначився ростом кількості вакансій у банківській сфері. Зокрема, у першому кварталі 2017 р. на дві вакансії в банківській сфері претендували три кандидати, у той час як в 2015-му троє шукачів претендували на одну пропозицію роботодавця.

Необхідно також зазначити, що у посткризовий період банківський ринок праці належить не претенденту на роботу, а банку-роботодавцю. Адже, якщо у кризовий період банки активно скорочували персонал, то зараз вони лише замінюють свій персонал на більш кваліфікований. Тобто на сьогодні банки одночасно як звільняють співробітників, так і набирають новий персонал, причому перевагу відають найбільш компетентним фахівцям у своїй справі.

Основний вплив держави на кадрове забезпечення банківської діяльності здійснюється через такі державні органи, як Міністерство освіти і науки України та НБУ. З огляду на це, навчання банківського персоналу в Україні проводиться через:

1) базову підготовку у вищих навчальних закладах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, в банківських навчальних закладах, структурно залежних від НБУ;

2) систему післядипломної освіти, яка представлена перепідготовкою – здобуттям другої вищої освіти та підвищенням кваліфікації через вищезазначені навчальні заклади, а також проведенням корпоративних тренінгів і семінарів, ініційованих банками з використанням власних ресурсів, організованих як через систему структурних навчальних підрозділів, так і за допомогою технологій аутсорсингу.

Доцільно зауважити, що саме участь у підготовці кадрів для банківської системи України є однією з функцій НБУ як особливого органу державного регулювання. З огляду на це, НБУ відіграє важливу роль у кадровій інфраструктурі банківської системи, оскільки через власну мережу навчальних закладів забезпечує банки кваліфікованими банківськими кадрами.

В Україні також діє Національний центр підготовки банківських працівників України, засновниками та координаторами якого є НБУ та Асоціація українських банків (АУБ).

Проте, незважаючи на достатню кількість вищих навчальних закладів, які готують фахівців з банківської справи, на вітчизняному ринку праці сьогодні

практично відсутні пропозиції трудових ресурсів із нетрадиційних спеціальностей. Зокрема, банки стикаються з проблемою низької пропозиції вузькоспеціалізованих спеціалістів, які пов'язані, насамперед, з такими напрямками, як факторинг, фондова, трастова, лізингова справа, торгове і проектне фінансування тощо. А у зв'язку з модернізацією ІТ-систем, з'явився попит на відповідних спеціалістів з банківським досвідом, проте на банківському ринку праці банки відчують дефіцит висококваліфікованого персоналу у цій сфері.

Щодо функціонування кадрових агентств, то зазначимо, що вітчизняні структури, які забезпечують надання повноцінних послуг у площині відбору банківських кадрів, знаходяться лише в стадії формування. Тому у цих умовах банки при формуванні кадрового потенціалу змушені орієнтуватись здебільшого на власні можливості та ресурси.

Отже, державне регулювання кадрового забезпечення здійснюється ВРУ, КМУ, Міністерством освіти і науки України, Державною фіскальною службою України та НБУ. Правове регулювання реалізується через ухвалення необхідних законодавчих і нормативно-правових актів. Зокрема, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Постанови КМУ № 787 від 27 серпня 2010 р. «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» тощо.

Адміністративне регулювання передбачає отримання навчальними закладами ліцензій Міністерства освіти і науки України, щодо надання освітніх послуг, пов'язаних з одержанням вищої освіти. Економічне регулювання реалізовується через такі інструменти як: податки, які сплачують навчальні заклади, заробітна плата працівників, а також видатки держбюджету на вищу освіту.

Щодо сучасного стану посередницької інфраструктури, на наш погляд, доцільно проаналізувати такі найважливіші елементи як: депозитарії, агентства нерухомості та колекторські фірми.

В Україні функціонує дворівнева депозитарна система [69]: 1) нижній рівень – зберігачі, що здійснюють обслуговування бездокументарної форми цінних паперів, реєстратори, що посвідчують права власників іменних документарних цінних паперів; 2) верхній рівень депозитарної системи в Україні представлено Національним депозитарієм України (НДУ), Розрахунковим центром з обслуговування договорів на фінансових ринках (колишня назва – Всеукраїнський депозитарій цінних паперів: ВДЦП) [10].

НДУ створений відповідно до Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні».

У 1998 р. статутний капітал НДУ становив 30 млн грн. 86% акцій належить державі: ними управляє НКЦПФР. Крім того, 14% акцій належать більш, ніж 20 учасникам ринку України [49].

Для реалізації завдання побудови Центрального депозитарію у 2014 р. за ініціативою НБУ було створено ВДЦП. Статутний капітал ВДЦП становить 153,1 млн грн. Основним акціонером є НБУ, якому належить 22,86% акцій. Інші акціонери володіють менше, ніж 5% статутного капіталу кожний, зокрема, АТ «Ощадбанк» – 4,33%, ПАТ КБ «Приватбанк» – 4,33%, АТ «Укресімбанк» – 4,11 % та ін. 28 березня 2016 р. акціонери ВДЦП ухвалили рішення про зміну типу та назви товариства – з ПрАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів» на ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках». 2 серпня 2013 р. набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу та умов функціонування Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках», що встановлює статус та умови функціонування Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках як банку.

Однією з головних проблем, які ускладнюють цивілізований розвиток ринку нерухомості в Україні, є відсутність належного законодавчого регулювання ріелторської діяльності як окремого виду господарської діяльності щодо надання сторонам правочинів з нерухомістю послуг, пов'язаних з укладенням та виконанням відповідних правочинів. Тому, за цих умов потрібним є прийняття спеціального Закону України «Про ріелторську діяльність».

З настанням економічної кризи та розповсюдженості споживчого кредитування стягнення боргів для банків стало процесом трудомістким, дорогим та тривалим, тому стали більш затребуваними послуги колекторських фірм. Як результат колекторський бізнес в Україні почав стрімко розвиватися, і, на наш погляд, це є суттєвим кроком у розвитку вітчизняної БІ.

На сьогодні українські банки взаємодіють із колекторськими компаніями уже не з такою засторогою, як рік-два тому. Проте, оскільки ринок колекторських послуг є досить молодим різновидом бізнесу, тому у співпраці між банками та колекторами виникають певні проблеми, зокрема:

- нечіткість в організації взаємодії між банком і колекторською компанією;
- неповнота пропонованих послуг колекторськими компаніями;
- недостатність програмного забезпечення колекторських компаній, яке дозволяє одночасно обробляти інформацію стосовно величезного масиву боржників і забезпечити індивідуальне рішення щодо кожного боржника;
- відсутність спеціального законодавства, що регулює колекторську діяльність.

Загалом, даний сегмент фінансово-банківської діяльності повинен

ліцензуватися (що не відбувається), а отже, всі дії колекторських фірм в Україні знаходяться поза законом. Відносини між кредитором і колектором можуть оформлятися договором про поступки, права та вимоги згідно з Цивільним кодексом України [90]. Але, незважаючи на таку невизначеність у питанні нормативної регламентації колекторського бізнесу, компанія, що надає такі послуги, повинна діяти у межах закону. Колекторські компанії можна порівняти з юридичними, діяльність яких не врегульована єдиним законодавчим актом. Проте діяльність як тих, так і інших є легітимною, якщо вони дотримуються при її здійсненні чинного законодавства.

Наступна проблема пов'язана з тим, що відповідно до законодавства України, приватні особи та організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо або опосередковано одержали інформацію, що містить банківську таємницю, зобов'язані не розголошувати її та не використовувати на свою користь або в інтересах третіх осіб. Колекторська компанія, яка здійснює свою діяльність, у тому числі на підставі Цивільного й Господарського кодексів України, отримавши від банку інформацію, що містить банківську таємницю, повинна чітко дотримуватися цього правила. Перелік інформації, яка вважається банківською таємницею, міститься в ст. 60 Закону «Про банки і банківську діяльність» [62], де банківською таємницею є інформація щодо діяльності й фінансового стану клієнта, яка стала відома банку в процесі обслуговування клієнта й взаємин з ним, розголошення якої може нанести матеріальну або моральну шкоду клієнтові.

Державне регулювання посередницької інфраструктури в основному здійснюється ВРУ, НКЦПФР (регулює діяльність НДУ). Правовий інструментарій державного регулювання цього виду Бі на сьогодні дуже недосконалий, оскільки відсутні законодавчі акти щодо регулювання діяльності ріелторських агентств і колекторських фірм. Адміністративне регулювання реалізовується шляхом сертифікації ріелторів і ліцензування депозитарної діяльності. Щодо економічного регулювання, зауважимо, що оподаткування ріелторської діяльності, яка фактично є діяльністю самозайнятої особи, не відповідає існуючому порядку оподаткування інших самозайнятих осіб у суміжних сферах діяльності, зокрема приватних нотаріусів і оцінювачів. За оцінками різних експертів, ріелторські послуги в Україні складають 5% від вартості нерухомості, що продається. При цьому дохід ріелтора, як суб'єкта підприємницької діяльності, оподатковується за ставками єдиного податку (до 200 грн. на місяць).

Таким чином, здійснивши аналіз сучасного стану вітчизняної виробничої та посередницької Бі, ми виявили позитивні й негативні тенденції їх розвитку, а також проблеми державного регулювання, що стримують ефективність їхнього

функціонування.

До позитивних тенденцій розвитку виробничої та посередницької БІ, потрібно віднести:

1) у сфері матеріально-технічного та програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності:

– стабільний зріст сукупної кількості банкоматів і платіжних терміналів, що свідчить про достатнє технологічне забезпечення банківської системи;

– перехід вітчизняних банків з використання АБС SCROOGE до більш прогресивної АБС Б2;

– постійне збільшення кількості користувачів мобільного-банкінгу та інтернет-банкінгу та зростання інтенсивності використання цих послуг.

2) у сфері кадрового забезпечення банківської діяльності:

– достатня пропозиція кадрів на банківському ринку праці;

– наявність значної кількості вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців банківської справи;

– наявність особливих вимог щодо банківських працівників і на етапі їхнього відбору, і на етапі їхньої основної діяльності.

3) у сфері посередницького забезпечення банківської діяльності:

– стрімкий розвиток колекторського бізнесу.

Негативними тенденціями розвитку виробничої та посередницької БІ, вважаємо наступні:

1) у сфері матеріально-технічного та програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності:

– монополізація на вітчизняному ринку виробництва технічного банківського обладнання;

– незначна кількість на вітчизняному ринку виробників технологічного банківського обладнання;

– відсутність будь-яких елементів стандартизації та уніфікації банківських технологій на ринку програмного забезпечення в Україні;

– відсутність типової структури АБС, якою б керувались банки для розроблення своїх систем;

– монополізація ринку програмного забезпечення банківської діяльності;

– розробка СЕП на основі технічного та системного програмного забезпечення, що не відповідає сучасним міжнародним стандартам для систем подібного класу;

– основними членами НСМЕП є малі та середні фінансові установи;

– відсутність цілеспрямованої маркетингової політики, яка сприяла б популяризації НСМЕП у суспільстві та рекламувала б її проекти.

2) у сфері кадрового забезпечення банківської діяльності:

- дефіцит висококваліфікованих банківських кадрів, здатних розв'язувати складні сучасні проблеми на високому професійному рівні;
- низька пропозиція на банківському ринку праці вузькоспеціалізованих спеціалістів з нетрадиційних банківських операцій.

3) у сфері посередницького забезпечення банківської діяльності:

- відсутність у працівників колекторських фірм достатнього досвіду роботи з проблемною заборгованістю, як наслідок – колекторної етики;
- небажання (неможливість) кредиторів передавати інформацію, яка відноситься до комерційної або банківської таємниці.

Проблемами державного регулювання, які стримують повноцінний розвиток виробничої та посередницької Бі, є:

- відсутність законодавчих актів, які б регулювали здійснення банківських розрахунків через інтернет;
- брак належного законодавчого регулювання ріелторської діяльності як окремого виду господарської діяльності;
- відсутність нормативно-правового регулювання колекторської діяльності, зокрема: законодавчого визначення поняття «колекторська діяльність» та обов'язкової процедури ліцензування колекторських компаній; неврегульованість способів надання послуг щодо стягнення заборгованості на території України; невизначеність прав всіх сторін: кредитора, боржника та колектора; відсутність єдиного державного реєстру колекторських компаній; невизначений орган, який повинен контролювати діяльність колекторських компаній.

Отже, ми дійшли висновку, що на якість продуктів і послуг, які реалізують банки для забезпечення потреб своїх клієнтів впливають не лише такі загальні аспекти, як: напрям і характер банківської діяльності; рівень конкурентоспроможності окремих банківських установ і банківської системи загалом; рентабельність банківської діяльності; структура та тип національної банківської системи тощо, а й специфічні аспекти впливу окремих видів та елементів Бі. Зокрема від стану, ступеня розвитку та особливостей державного регулювання виробничої та посередницької Бі залежить ефективність функціонування банківської системи загалом, оскільки саме ці види Бі формують і забезпечують усі необхідні умови для створення, здійснення й розвитку банківської діяльності.

2.3. Державне регулювання розвитку комунікаційної, науково-методичної та інфраструктури безпеки вітчизняної банківської діяльності

Окрім ефективної виробничої та посередницької Бі для повноцінного функціонування банківських установ необхідна наявність розвитку й інших видів інфраструктурного забезпечення, зокрема комунікаційної, науково-методичної та інфраструктури безпеки банківської діяльності.

Аналіз державного регулювання розвитку комунікаційної інфраструктури розпочнемо з розгляду інфраструктури інформаційного забезпечення банківської діяльності.

На наш погляд, інформаційну інфраструктуру треба розглядати як певну систему інформації, яку отримують банки від різноманітних спеціалізованих і неспеціалізованих джерел. З огляду на це, виділимо чотири основних види інформації, яка буде забезпечувати повноцінне функціонування будь-якого банку: 1) інформація, яка забезпечує здійснення банківських операцій; 2) інформація, яка забезпечує фінансовий менеджмент банку; 3) інформація, яка забезпечує кадровий менеджмент банку; 4) маркетингова інформація.

Основним джерелом інформації для вітчизняних банків є НБУ, на офіційному сайті якого розміщена вся необхідна інформація (показники валютного ринку, показники фінансового ринку, облікова ставка, індекс інфляції, основні засади грошово-кредитної політики, річний звіт НБУ, прес-релізи, офіційні повідомлення, статистичні публікації, аналітичні огляди тощо), публікуються також офіційні періодичні видання НБУ.

Досить важливу роль у забезпеченні інформацією банків відіграє АУБ, членами якої є 110 банків України. Також до складу АУБ входять п'ять регіональних банківських союзів: Дніпропетровський банківський союз, Харківський банківський союз, Одеський банківський союз та Асоціація банків Львівщини.

На сьогодні в Україні діє значна кількість інформаційних агентств, які спрямовують свою діяльність на забезпечення інформацією усіх суб'єктів господарської діяльності, у тому числі й банків. Наприклад, у Львівській області діє інформаційне агентство «PRESSTIME.COM.UA» – одне з найбільш авторитетних і професійних джерел оперативної інформації в західному регіоні України, яке спеціалізується на новинах та аналізі подій у політичній та економічній сферах, має власну кореспондентську мережу та отримує інформацію безпосередньо з місця події або з першоджерела, користується коментарями найвідоміших політиків і спеціалістів, а також випускає інформаційні продукти і надає рекламні й інформаційні послуги [45]. Багато потужних банків у західному

регіоні користуються послугами саме цього агентства.

Важливу роль в інформаційному забезпеченні банківської діяльності відіграють рейтингові агентства, оскільки рейтинги необхідні як для банків, так і для їхніх клієнтів.

Відповідно до закону «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [63], право привласнювати кредитні рейтинги, отримання яких є обов'язковим, мають виключно уповноважені НКЦПФР рейтингові агентства, а також визнані НКЦПФР міжнародні рейтингові агентства. Вимоги до уповноважених рейтингових агентств визначені Рішенням НКЦПФР № 1040 від 19.10.2006 р. «Про затвердження Положення про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств» [57]. Досліджуючи український ринок рейтингових послуг на початок 2020 р. ми виявили, що лише шість рейтингових агентств включені НКЦПФР до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств.

Щодо діяльності міжнародних рейтингових агентств, то на даний час найбільший авторитет як у світі, так і в Україні мають три рейтингові агентства Moody's, Fitch і Standard&Poor's, які надають рейтинги міжнародного значення. Міжнародне рейтингове агентство набуває право визначати рейтингові оцінки з дати включення його до реєстру міжнародних рейтингових агентств, визнаних НКЦПФР, які мають право визначати обов'язкові за законом рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів.

Таблиця 2.9

Структура кредитних рейтингів банків України в залежності від рейтингових агентств, станом на 01.01.2020 р. [2]

Банки за групами за розміром активів	I група	II група	III група	IV група	Загалом по банківській системі
Міжнародні рейтингові агентства	15	6	2	1	24
Національні рейтингові агентства	7	20	23	65	115

Здійснивши аналіз структури кредитних рейтингів вітчизняних банків (табл. 2.9) в залежності від рейтингових агентств (з врахуванням Рішення НБУ № 975 «Про розподіл банків на групи» від 20.12.2013 р.), ми виявили, що станом на 01.01.2020 р. загалом по всій банківській системі серед усіх кредитних рейтингів – 115 рейтингів (82,73%) підтримуються національними рейтинговими агентствами, а 24 (17,27%) – міжнародними. Найбільша частка кредитних рейтингів, підтримуваних міжнародними рейтинговими агентствами, серед банків I групи – 62,5%. Серед банків II групи національними рейтинговими агентствами підтримується 20 кредитних рейтингів, а міжнародними – 6. У III групі міжнародні рейтингові агентства підтримують лише 2 кредитні рейтинги, в той час як національні рейтингові агентства – 23 кредитних рейтинги. Серед банків IV групи

міжнародні рейтингові агентства підтримують один кредитний рейтинг.

Таким чином, лише банки I групи надають перевагу кредитним рейтингам міжнародних рейтингових агентств. Ми вважаємо, що дана тенденція пов'язана з їхньою орієнтацією на міжнародний ринок капіталу та прагненням залучити іноземних інвесторів, які більше довіряють всесвітньовідомим рейтинговим агентствам. Що стосується банків II, III та IV груп, то вони орієнтуються на внутрішній ринок капіталу та національних інвесторів, для яких оцінка національних рейтингових агентств є достатньо авторитетною. Крім того, це може бути пов'язано з суттєвою різницею у вартості рейтингових послуг, які надають міжнародні та національні рейтингові агентства.

Діяльність консалтингових фірм є також невід'ємним елементом БІ. В Україні ця галузь є відносно молодою, але достатньо перспективною. Періодом зародження ринку консалтингових послуг можна вважати 1990 р. У цей час відкривалися представництва іноземних компаній, таких як Arthur Andersen, Baker&McKenzie, Barents Group, Coopers&Lybrand, Deloitte&Touche, Ernst&Young, KPMG, Price Waterhouse Coopers, Roland Berger&Partners [78]. У 1992 р. була створена асоціація консалтингових фірм «Укрконсалтинг» з метою об'єднання консультантів для забезпечення процесів масової приватизації [6].

Серед основних напрямів здійснення консалтингу в банківській сфері виділимо: 1) стратегічне консультування, направлене на забезпечення конкурентоспроможності та прибутковості банківського бізнесу залежить від постійної роботи менеджерів консалтингової компанії над питаннями розроблення та впровадження нових стратегій розвитку бізнесу, а також вдосконалення існуючої системи управління; 2) залучення фінансування, для цього необхідним є: підготовка інформаційних матеріалів, формалізація стратегії (з урахуванням кризи), побудова фінансової моделі, оцінка вартості бізнесу, корпоративні перетворення, ведення переговорів, створення «позитивної» ділової репутації банківської установи у ЗМІ тощо.

На державному рівні консалтингова діяльність особливим чином не регулюється. Здійснення окремих видів консалтингової діяльності законодавчо регламентовано такими актами як: Закон України «Про аудиторську діяльність», Закон України «Про оцінку майна, майнових комплексів і професійну діяльність з оцінювання в Україні», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Таким чином, вітчизняний досвід нормативно-правового регулювання окремих видів консалтингової діяльності, дозволяє прийти до висновку про необхідність прийняття законодавчого акту (Закону України «Про консалтингову діяльність»), що закладе правові основи здійснення консалтингової діяльності в Україні.

Основними причинами низького попиту на консалтингові послуги у вітчизняній банківській сфері можна виділити такі: 1) складна макроекономічна ситуація та загальне зниження ділової активності, особливо дія даного чинника загострилась з початком світової економічної кризи; 2) багато банків у своїй структурі мають відповідні служби, які спеціалізуються на банківському бізнесі, займаються вирішенням проблем свого банку, а також наданням консультаційних послуг іншим банкам; 3) відсутність вітчизняних спеціалістів з банківського консалтингу, так як сфера банківських послуг у консалтинговій справі відносно новий напрям діяльності; 4) відсутність культури роботи банківських установ з незалежними експертами та неготовність спільно з консультантами вирішувати проблеми; 5) низька поінформованість банків про сутність консалтингу; 6) нерозуміння важливості консалтингу у досягненні успіху у банківському бізнесі; 7) побоювання щодо порушення конфіденційності; 8) неспроможність оцінити корисність консалтингових послуг; 9) відсутність гарантій конкретних результатів і позитивного ефекту від консультування; 10) складність отримання об'єктивної інформації про консалтингові фірми та їх можливості; 11) дефіцит професійно підготовлених консультантів, основною причиною цього є відсутність центрів щодо підготовки та перепідготовки консультантів в Україні; 12) відсутність чіткого законодавчого регулювання консалтингової діяльності в Україні.

Найбільш проблемною зоною у сфері банківського бізнесу виступає інформаційне забезпечення операцій кредитування, оскільки кредитні ризики виступають основним джерелом банківських збитків. Високий кредитний ризик змушує банки активно шукати ефективні шляхи захисту від недобросовісних позичальників. З нашої точки зору, однією з найефективніших можливостей зниження кредитних ризиків є формування бюро кредитних історій позичальників.

Таблиця 2.10

Динаміка простроченої заборгованості за кредитами, які надані банками України за період 01.01.2013-01.01.2020 рр.

Показники	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020
Кредити надані, млн грн, з них:	269294	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402
кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності, млн грн	167661	276184	472584	474991	508288	580907	609202	698777
кредити, надані фізичним особам, млн грн	77755	153633	268857	222538	186540	174650	116775	167773
Прострочена заборгованість за кредитами, млн грн	4456	6357	18015	69935	84851	79292	72520	70178
Частка простроченої заборгованості за кредитами, %	1,6	1,3	2,27	9,36	11,24	9,6	8,9	7,7

Складено автором на основі [48]

Основним завданням кредитного бюро у забезпеченні ефективної діяльності банків є мінімізація ризиків можливих фінансових втрат свої клієнтів. Кінцевими продуктами діяльності кредитного бюро є ведення кредитних історій та підготовка інформації для оцінки кредитного рейтингу надійності того чи іншого позичальника.

В Україні функціонують кредитні бюро. Державне регулювання та контроль за діяльністю бюро кредитних історій здійснює уповноважений орган, функції якого на сьогодні КМУ поклав на Нацкомфінпослуг. Національна комісія веде єдиний реєстр бюро кредитних історій, за яким станом на 30.04.2020 р. в Україні діяло дев'ять кредитних бюро, зокрема: ПАТ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій», ПАТ «Міжнародне бюро кредитних історій», ТзОВ «Українське бюро кредитних історій», ТзОВ «Бюро кредитних історій «Русский Стандарт», ТзОВ «Незалежне бюро кредитних історій», ТзОВ «Бюро кредитних історій «Українське кредитне бюро», ПАТ «Бюро кредитних історій «Фенікс», ПАТ «БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ «КРЕДИТ СЕРВІС», ТзОВ «Роздрібне бюро кредитних історій» [19].

За даними НБУ, станом на 01.01.2020 р. кількість зареєстрованих банків становила 180 [48], проте не дивлячись на достатню кількість кредитних бюро, їхніми учасниками, за нашими дослідженнями, є приблизно 100 банків. Отже, велика кількість банківських установ в Україні ще не користується послугами бюро кредитних історій.

Важливими елементами БІ, що виконують функцію інформаційного забезпечення банківських установ, є аудиторські фірми. Вони забезпечують достовірність інформації, що слугує основою для прийняття управлінських рішень як банками, так і їхніми клієнтами. Тому високий рівень аудиту дозволяє знизити банківські ризики та підвищити рівень довіри клієнтів до національної банківської системи.

Зовнішній аудит банків здійснює аудиторська фірма з метою перевірки банківської звітності та іншої інформації про фінансово-господарську діяльність банків. Аудиторська фірма зобов'язана повідомляти НБУ про виявлені порушення і вади в роботі банку, що можуть призвести до його неплатоспроможності та значних втрат регулятивного капіталу.

В Україні аудиторська діяльність регулюється Законом України «Про аудиторську діяльність» та Міжнародними стандартами аудиту, які прийняті за національні.

Аудиторська палата України здійснює: сертифікацію осіб, які мають намір займатися аудиторською діяльністю; затверджує стандарти аудиту; затверджує програми підготовки аудиторів та за погодженням з НБУ програми підготовки

аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків; веде Реєстр аудиторських фірм та аудиторів; здійснює контроль за дотриманням аудиторськими фірмами та аудиторами вимог Закону України «Про аудиторську діяльність», стандартів аудиту, норм професійної етики аудиторів.

Проте, незважаючи на наявність широкого переліку аудиторів та аудиторських фірм, на наш погляд, становлення банківського аудиту в Україні як важливого інфраструктурного елементу у банківській сфері на сьогодні ще перебуває на стадії розвитку та характеризується певними недоліками, помилками та суперечностями. Зокрема, про недостатню дієвість контролю за діяльністю банків в Україні свідчить той факт, що щоденні нормативи ліквідності і достатності капіталу порушують багато банківських установ. Не виправдовує себе повною мірою, за оцінкою НБУ, і річний аудит бухгалтерської (фінансової) звітності банків, у зв'язку з чим вносяться пропозиції про введення обов'язкових піврічних і кварталних аудиторських перевірок. Крім того, в Україні, незважаючи на розробку й затвердження Аудиторською палатою цілої низки аудиторських стандартів, досі відсутня необхідна для комплексної регламентації проведення аудиторських перевірок повноцінна нормативна база.

Отже, здійснивши аналіз сучасного стану інфраструктури інформаційного забезпечення банківської діяльності, ми з'ясували, що державне регулювання елементів цього підвиду Бі здійснюється такими органами влади: ВРУ (прийняття необхідних законів), КМУ, НБУ (веде реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків), НКЦПФР (регулює діяльність рейтингових агентств, веде реєстр уповноважених рейтингових агентств і реєстр аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ, що надають послуги на ринку цінних паперів), Нацкомфінпослуг (веде реєстр бюро кредитних історій), Державна фіскальна служба України, Аудиторська палата України.

Правове регулювання реалізується через відповідні законодавчі та нормативно-правові акти: Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Рішення НКЦПФР № 1040 від 19.10.2006 р. «Про затвердження Положення про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств», Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій», Закон України «Про оцінку майна, майнових комплексів і професійну діяльність з оцінювання в Україні», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про аудиторську діяльність», Міжнародні стандарти аудиту. Адміністративне регулювання передбачає отримання ліцензій, сертифікатів, зокрема ліцензії на здійснення діяльності пов'язаної зі збиранням, обробленням, зберіганням, захистом, використанням

інформації, яка складає кредитну історію, ліцензії на заняття аудиторською діяльністю, сертифікати аудиторів тощо. Економічне регулювання реалізується через податки, які сплачують інфраструктурні організації. Зокрема, варто зазначити, що відповідно до ст. 196 Податкового кодексу України не є об'єктом оподаткування (податком на додану вартість) такі види послуг як: консалтингові, інформаційні, аудиторські [54].

Основними елементами маркетингової інфраструктури є рекламні агентства. Адже роль реклами у підготовці ринку та вдосконаленні процесів формування потреб потенційних клієнтів часто виявляється вирішальною.

З інституційної позиції вітчизняна маркетингова Бі в основному представлена рекламними агентствами, які надають послуги не лише зі створення відповідних рекламних роликів, а й займаються безпосереднім їхнім розміщенням у різних джерелах, проводять різноманітні кампанії з просування банку та його послуг на ринок, а також маркетингові та соціологічні опитування, які характеризують імідж банку та ефективність його рекламних вкладень.

Щодо розвитку українського рекламного ринку в цілому, то варто відзначити, що він розвивається найдинамічніше в Європі. За даними Державної служби статистики, обсяг наданих рекламних послуг в Україні за січень-червень 2017 р. збільшився на 61,5 % порівняно з аналогічним періодом 2016 р. і становив 3,988 млрд. грн [79].

В умовах, що склалися після світової економічної кризи, багато банків переглядають існуючі рекламні можливості в аспекті співвідношення вартість-результат. Як наслідок, нові недорогі та ефективні методи реклами виходять на перший план (зовнішня реклама, інтернет, мобільна реклама). Актуальності також набуває indoor-реклама (рекламні носії всередині приміщень, у суспільних місцях, наприклад, супермаркетах або кінотеатрах), реклама й оголошення в спеціалізованих виданнях і довідниках. Зокрема, бажаючи максимізувати ефективність рекламних інвестицій, банкам потрібно збільшити частку каналів комунікації, що персоналізуються, наприклад, інтернет, прямі розсилки або інші заходи та скоротити частку традиційних (реклами на телебаченні, у пресі).

Окрім реклами існують й інші заходи просування банківських послуг на ринок, зокрема такі як: ребрендинг, PR. Щодо ребрендингу банків, то зазначимо, що на сьогоднішній день, виходячи з критерію позиціонування власного бренду (сутнісного вираження обраної стратегії розвитку), вітчизняні банківські установи чітко розмежувались на дві групи: 1) перша група зберігає за собою статус суворих і консервативних установ; 2) друга група, навпаки, намагається продемонструвати клієнтам і партнерам яскраву сутність сучасного банку, розробляючи оригінальні логотипи та слогани, змінюючи оформлення бренду та дизайн відділень тощо.

Одним із основних завдань PR-діяльності в банківській сфері є формування сприятливого ставлення як до банківської системи загалом, так і до конкретних банків зокрема. Іншими словами, PR-заходи спрямовані на створення позитивної репутації банку. А в умовах кризи та дефіциту ліквідності банківських установ питання правильної побудови стратегії PR набуває ще більш важливого значення, оскільки «класичні» рекламні заходи перестають бути достатнім мотиватором для покупців. Проте на сьогодні банки в Україні не приділяють потрібної уваги розвитку PR. Про PR замислюються тільки найбільш розвинуті банки. Іноді у вітчизняних банках відсутні PR-відділи або вони представлені одним спеціалістом, який підзвітний маркетинговому відділу.

Отже, проаналізувавши сучасний стан вітчизняної комунікаційної БІ, ми виявили позитивні й негативні тенденції її розвитку, а також проблеми державного регулювання, що стримують ефективність її функціонування.

Серед позитивних тенденцій сучасної комунікаційної інфраструктури вітчизняного банківництва доцільно виділити:

1) у сфері інформаційного забезпечення банківської діяльності:

– широкий перелік аудиторів та аудиторських фірм, що здійснюють аудит вітчизняних банківських установ;

– значна кількість інформаційних агентств, які спрямовують свою діяльність на забезпечення необхідною інформацією банків та їх клієнтів.

2) у сфері маркетингового забезпечення банківської діяльності:

– динамічний розвиток українського ринку реклами;

– стрімке зростання витрат банків на рекламу в післякризовий період.

Незважаючи на усі продумані аспекти інформаційного забезпечення та просування банківських послуг, на наш погляд, на сьогодні існують певні недоліки та проблеми у сфері комунікаційної інфраструктури вітчизняних банків, які, насамперед, проявляються у наступних негативних тенденціях:

1) у сфері інформаційного забезпечення банківської діяльності:

– монополізація ринку рейтингових послуг;

– зниження рівня довіри банків до оцінки національних рейтингових агентств;

– низький попит на консалтингові послуги у банківській сфері.

2) у сфері маркетингового забезпечення банківської діяльності:

– зниження витрат банків на маркетингові комунікації та зменшення їхніх рекламних бюджетів у зв'язку з світовою фінансовою кризою та економічною нестабільністю в країні;

– неусвідомлення банками необхідності проведення постійних і різносторонніх маркетингових досліджень ефективності банківської реклами;

- недостатність кваліфікованих фахівців з реклами в маркетингових відділах банків;
- використання шаблонних образів у рекламі банків;
- неузгодженість реклами з іншими засобами маркетингових комунікацій;
- відсутність поєднання іміджевої реклами з рекламою банківських послуг;
- недостатнє використання PR-заходів;
- обмежене використання новітніх технологій і нетрадиційних носіїв реклами, зокрема інтернету.

Отже, державне регулювання комунікаційної інфраструктури характеризується певними недоліками та проблемами, а саме:

- 1) у сфері інформаційного забезпечення банківської діяльності:
 - запровадження обов'язкового рейтингування банків на фоні обмеженої кількості уповноважених рейтингових агентств;
 - відсутність чіткої законодавчої врегульованості діяльності рейтингових агентств та консалтингової діяльності в Україні;
 - відсутність обов'язкового зобов'язання усіх банків, кредитних спілок та інших фінансових установ, які надають кредити, стати учасниками того чи іншого бюро кредитних історій, які на сьогодні не є такими учасниками;
 - несформованість єдиної інформаційної бази у вигляді єдиного центру кредитних історій (тобто формування єдиної бази кредитних історій);
 - відсутність подальшого вдосконалення Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій».
- 2) у сфері маркетингового забезпечення банківської діяльності:
 - відсутнє законодавче визначення поняття «реклами у сфері фінансових послуг»;
 - не визначено конкретних державних органів регулювання цією сферою та належних засобів контролю за поширенням реклами;
 - немає чіткого механізму застосування санкцій за порушення вимог законодавства про рекламу в цій сфері, зокрема за поширення недобросовісної реклами.

Далі перейдемо до характеристики сучасного стану науково-методичної інфраструктури вітчизняного банківництва. З нашої точки зору, наука банківської справи представляє собою певну сукупність знань, теоретичних уявлень, категорій, понять і законів у галузі банківської діяльності. Тому одним з найсуттєвіших завдань науки банківської справи, як і для будь-якої іншої науки, є створення двостороннього взаємозв'язку між результатами наукової діяльності та практикою банківської справи, що здійснюється передусім за допомогою впровадження нових технологій та відповідних методик.

На українському банківському ринку НБУ є основним постачальником методичного забезпечення для банків, зокрема він надає: 1) методичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України; 2) методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України; 3) методологічне забезпечення бухгалтерського обліку в банках, зокрема план рахунків банківських установ, затверджений постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280 і впроваджений у банках з 1 січня 2005 р. [48].

До основних напрямів розвитку сучасної банківської науки, на наш погляд, доцільно віднести:

- поглиблення диференціації та спеціалізації наукових досліджень з банківської проблематики;
- інформатизація сучасної банківської науки;
- поступова інтеграція банківської науки з практикою;
- підвищення ролі банківської науки у суспільстві.

З нашої точки зору, основними проблемами розвитку вітчизняної науково-методичної інфраструктури є:

- відсутність достатньої кількості наукових центрів;
- недостатня затребуваність вітчизняними банками наукових розробок і досліджень у галузі банківської науки, що, в свою чергу, зумовлює недостатність розвитку банківської інфраструктури у цій сфері;
- не скоординована діяльність наукових центрів з банківської проблематики, яка призводить до того, що не завжди результати наукових досліджень знаходять своє відображення на практиці.

Державне регулювання науково-методичної інфраструктури здійснює ВРУ, КМУ, НБУ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Міністерство фінансів України. Зокрема, НБУ здійснює методологічне керівництво бухгалтерським обліком у банках, координує діяльність Центру наукових досліджень та Науково-дослідного центру Української академії банківської справи НБУ. Міністерство фінансів України регулює діяльність Академії фінансового управління, а Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – діяльність НДЕІ.

Правове регулювання науково-методичної БІ забезпечується такими законодавчими актами як: Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Закон України «Про інноваційну діяльність» та ін.

Аналізуючи сучасний стан державного регулювання науково-методичної БІ в Україні, ми виділили наступні проблеми:

- 1) відсутність державної програми з розробки пріоритетних фундаментальних і прикладних проблем у сфері банківської справи;
- 2) неефективна робота Центру наукових досліджень НБУ, зокрема незначна кількість наукових досліджень у сфері БІ;
- 3) відсутність ефективної бюджетної політики щодо стимулювання наукової діяльності у сфері банківської проблематики наукових установ і вищих навчальних закладів.

Щодо вітчизняної інфраструктури безпеки банківської діяльності, то, з нашої точки зору, доцільно проаналізувати стан таких найважливіших її елементів, як страхові компанії, центри сертифікації банківського обладнання та ФГВФО.

Співпраця страхових компаній з банками є взаємовигідною, оскільки відмінною рисою банківської діяльності є підвищений ризик, і насамперед неповернення кредиту, що може статися як із вини позичальника, так і в силу незалежних від нього обставин, тому страхування на такий випадок – це форма отримання банками гарантій повернення виданих коштів.

Страхові компанії відіграють важливу роль при видачі іпотечних кредитів, оскільки здійснюють обов'язкове страхування заставного нерухомого майна позичальника. При споживчому кредитуванні страхування може також використовуватися для зменшення кредитних ризиків. Крім того, страхові компанії через банки здійснюється обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів перед третіми особами, страхування майна фізичних осіб, медичне страхування, страхування життя, страхування фізичних осіб від нещасних випадків тощо.

Прикладами спільних схем ефективною співпраці банку і страхової компанії є: 1) іпотечне кредитування з одночасним обов'язковим страхуванням отриманого житла; 2) бізнес із виїзного туризму, коли банк співпрацює разом зі страховою компанією та туристичною фірмою; 3) кредитування на придбання автотранспорту з його одночасним обов'язковим страхуванням при купівлі у кредит; 4) відкриття карткового рахунку з одночасним наданням послуг щодо медичного страхування тощо.

Головними причинами підвищеної взаємної зацікавленості страховиків і банків є: проникнення на нові ринки та забезпечення ефективного використання філійної мережі, можливість значно розширити клієнтську базу та обмін інформацією, необхідність акумулювати всі грошові потоки в одній системі, диверсифікація капіталу та доходу, підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів, можливість надання повного спектра банківських і страхових послуг.

Таким чином, співпраця страхових компаній і банків є взаємовигідною: для

страхових компаній – це збільшення обсягів продажу страхових продуктів, розширення клієнтської бази та каналів збуту, скорочення частки витрат на організацію продажу; для банків – страхування ризиків, пов'язаних з банківським бізнесом, покращення конкурентної позиції на ринку, підвищення лояльності з боку клієнтів, зміцнення іміджу.

Державне регулювання діяльності страхових компаній здійснює ВРУ, Нацкомфінпослуг. Правовою основою розвитку страхової діяльності є Закон України «Про страхування», який регулює відносини в сфері страхування і спрямований на утворення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, організацій і громадян, що повною мірою стосується всіх сфер економіки, зокрема й БІ. Страхові компанії здійснюють свою діяльність згідно з відповідними ліцензіями, виданими Нацкомфінпослуг. Об'єктом оподаткування страхових компаній є прибуток від провадження діяльності.

Сьогодні на страховому ринку існують певні проблеми, які перешкоджають ефективному функціонуванню страхових компаній як важливих елементів БІ, зокрема: закрита діяльність суб'єктів страхового ринку, відсутність інформації щодо структури їх власників; низька капіталізація суб'єктів страхового ринку; нерозвинена структура конкурентних відносин у сфері страхування; нерівномірний розподіл суб'єктів страхового ринку на території України.

Важливим сегментом банківської безпеки, безпосередньо пов'язаним зі збереженням матеріальних цінностей і людського життя, як найвищої цінності, є банківське обладнання. Сейфи, сховища, двері сховищ, кулетривки та взломостійкі конструкції, захисне ударотривке і кулетривке скло – усе це специфічне банківське обладнання регулюється нормами, частина з яких межує з будівельними. З огляду на це, головною проблемою у сфері банківського обладнання є його сертифікація.

Важливим напрямком роботи ФГВФО як елемента БІ щодо розвитку інфраструктури безпеки банківської діяльності є контроль (у межах його повноважень) за ризиками в діяльності банків-учасників. Для ФГВФО головним завданням в управлінні ризиками є виявлення на ранніх етапах проблем у діяльності банків-учасників і подання рекомендацій до НБУ щодо застосування заходів впливу до тих банків, діяльність яких є ризиковою як для вкладників, так і для Фонду.

ФГВФО є економічно самостійною установою. Він є підзвітний КМУ та НБУ. У своїй діяльності Фонд керується Конституцією України та законодавством України, зокрема ФГВФО функціонує на засадах, встановлених Законом України від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Згідно з цим законом участь банків, які мають банківську ліцензію, у

ФГВФО є обов'язковою. Дія цього закону не поширюється лише на ПАТ «Державний ощадний банк України» (його вкладники захищені державою) [73]. Всі банки-учасники ФГВФО поділені на дві категорії. Більшість членів Фонду є повноправними учасниками – це банки, які дотримуються встановлених НБУ економічних нормативів і діяльність яких не викликає стурбованості наглядових органів. Банки, які не дотримуються встановлених економічних нормативів та/або яким зупинено дію банківської ліцензії, є тимчасовими учасниками фонду.

Таким чином, з метою досягнення ефективного державного регулювання і запобіганню банківських ризиків одним з першочергових завдань уряду є вдосконалення роботи ФГВФО, гарантування вкладів фізичних осіб. Саме тому за час свого функціонування ФГВФО постійно збільшував гарантовану суму, орієнтуючись при цьому на середній розмір вкладу в банківській системі України.

Зараз ФГВФО гарантує, що в разі визнання банку банкрутом і його ліквідації всі вкладники банку отримають компенсацію на суму не вище ніж 200 тис. грн. Ця компенсація включає суму вкладів і нараховані, але не отримані проценти на дату визнання банку неплатоспроможним. При цьому потрібно чітко розмежувати, що виплата компенсації буде здійснюватися лише після визнання банку банкрутом (відкликання НБУ банківської ліцензії), а нарахування процентів на депозити припиняється з дати визнання банку неплатоспроможним. Крім того, компенсація закладами населення виплачується тільки в гривні, при цьому належна вкладникові сума валюти перераховується за офіційним курсом НБУ на дату прийняття рішення про неплатоспроможність банку.

На практиці дати визнання банку неплатоспроможним і визнання банку банкрутом за хронологією будуть суттєво відрізнятися. НБУ зобов'язаний визнати банк неплатоспроможним у разі: якщо банк протягом 180 днів після того, як НБУ визнав його проблемним, не виправив порушення, допущені у своїй діяльності; якщо банк зменшив свій регулятивний капітал на понад 30% нижче за норму, встановлену українським законодавством до мінімального розміру регулятивного капіталу українського банку; якщо протягом 10 днів банк не виконує свої зобов'язання перед вкладниками та іншими кредиторами, за умови, що загальна сума вимог до банку всіх кредиторів перевищує 10% його зобов'язань перед фізичними та юридичними особами.

У разі прийняття рішення про неплатоспроможність банку НБУ в той же день передає його під контроль ФГВФО, і з цього моменту в банку може бути введена тимчасова адміністрація, яка тепер буде призначатися ФГВФО і йому ж підкорятися. Якщо за результатами роботи тимчасової адміністрації платоспроможність банку буде відновлена, то НБУ знову візьме під контроль банк, і вже банк виплачуватиме проценти за депозитами і повертатиме депозити

самостійно. У цьому випадку роль ФГВФО полягає в тому, щоб тільки за рахунок управління за допомогою тимчасової адміністрації повернути банк у працездатний стан. Але якщо за результатами роботи тимчасової адміністрації стане зрозуміло, що банк неможливо реанімувати, то НБУ відкликає ліцензію у банку і він оголошується банкрутом. Тільки з цього моменту ФГВФО може формувати список вкладників-фізичних осіб, які мають право на компенсацію, і через сім днів після визнання банку банкрутом починати її виплату. Різниця між часом визнання банку неплатоспроможним та визнанням банку банкрутом може бути від трьох місяців до півроку, а в окремих випадках і більше. Це може створити проблеми власникам вкладів, особливо якщо вклад у валюті. За час, що минув від оголошення банку неплатоспроможним і до визнання його банкрутом, курс долара може змінитися, при цьому виплата буде проводитися за старим курсом і ніяких перерахунків вкладу за новим курсом гривні здійснюватися не буде. Така ж неприємність може стосуватися і процентів за депозитом. Проценти протягом роботи тимчасової адміністрації банку нараховуватися не будуть, тож хоча вкладник і не отримає прямого збитку, але й недоотримає очікуваного доходу.

Нова редакція Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» дає дуже чітке визначення, які вклади населення потрапляють під захист ФГВФО, а які – ні. Зокрема, під захист ФГВФО потрапляють вклади, які зберігаються у банку в гривні або валюті. Компенсація виплачується за грошовими коштами, які зберігаються безпосередньо на депозитних рахунках, які відкривають банки при залученні депозитів від населення. Крім того, компенсація виплачується за грошовими коштами, які зберігаються на поточному рахунку фізичної особи або на картковому рахунку. При цьому під час розрахунку суми компенсації не має значення, зберігаються гроші на депозитному чи на картковому рахунку. Сума компенсації розраховується однаково. Захист ФГВФО поширюється на грошові кошти, які фізична особа витратила на придбання іменних ощадних (депозитних) сертифікатів.

Нова редакція Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [73] дала право ФГВФО частину суми грошей від ліквідації банку направляти на збільшення грошових коштів Фонду.

Станом на 01.01.2020 р. загальний розмір грошових коштів, якими розпоряджається ФГВФО, становив 7292,9 млн. грн. На поточний момент ФГВФО без особливих проблем виплачує компенсацію вкладникам понад двадцяти збанкрутілих банків. Це в основному невеликі банки, зокрема, ПАТ «Банк «Столиця», АТ «Банк «Таврика», ПАТ «КБ «Володимирський», проте є банки, які знаходилися у другій групі за розміром активів, зокрема АТ «БРОКБІЗНЕСБАНК», ПАТ «БАНК ФОРУМ». У разі банкрутства дуже великого банку, як це було з

Укрпромбанком, грошей Фонду для повної компенсації може виявитися недостатньо. Тому в новій редакції Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» чітко записано, що у разі, якщо коштів буде недостатньо для виплати компенсації, то відсутня сума буде покриватися Міністерством фінансів України за рахунок коштів держбюджету. У цьому випадку необхідна сума компенсації буде включена в загальні витрати держбюджету і буде фінансуватися на загальних підставах. Це, звичайно, подовжить термін виплати компенсації за вкладками у разі банкрутства дуже великого банку. Але в будь-якому разі, кожен вкладник отримає свою компенсацію за вкладом.

Варто також ще раз згадати про те, що АТ «Ощадбанк» не є учасником ФГВФО. На нашу думку, це неправильно. Оскільки це, по-перше, надає йому конкурентної переваги. По-друге, у разі банкрутства АТ «Ощадбанк» збитки відшкодуватимуться за рахунок Державного бюджету, тобто усіх громадян, а не інших банків-учасників Фонду.

Таким чином, на сьогодні в Україні виникає об'єктивна потреба в ефективнішій і прогресивнішій системі захисту інтересів вкладників. Отже, проаналізувавши стан розвитку комунікаційної, науково-методичної та інфраструктури безпеки банківської діяльності, ми змогли окреслити основні недоліки та проблеми державного регулювання, які потребують негайного вирішення з боку державних органів влади. На сучасному етапі розвитку БІ наявна реальна потреба в реформуванні системи державного регулювання вищезгаданих видів інфраструктурного забезпечення банківської діяльності, оскільки від ефективності їхнього функціонування залежить потенційний розвиток національної банківської системи.

Висновки до розділу 2

БІ допомагає банкам отримувати оперативний доступ до фінансових ресурсів, підвищує безпеку банківського бізнесу, зменшує витрати на виробництво банківських продуктів та їхню реалізацію, інформує клієнтів про асортимент послуг, які надаються банками, забезпечує банківський ринок необхідними кваліфікованими кадрами і т. д. З огляду на це, розвиток вітчизняної банківської системи залежить від стану та особливостей ДРРБІ.

До основних суб'єктів ДРРБІ відносимо: 1) законодавчі органи влади: ВРУ, Верховна Рада АР Крим; 2) Президент України; 3) виконавчі органи влади: головний орган виконавчої влади: КМУ, Рада міністрів АР Крим; міністерства: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України;

національні комісії: НКЦПФР, Нацкомфінпослуг; інші центральні органи виконавчої влади: Державна фіскальна служба України, Державна служба статистики України, Державна реєстраційна служба України, Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України; інші центральні установи: НБУ, Національний депозитарій України, Національне агентство з акредитації України, Аудиторська палата України.

Стан і рівень розвитку банківської системи є визначальним чинником ДРРБІ, оскільки від того, наскільки ефективно функціонує банківська система, суб'єкти регулювання розуміють важливість стимулювання розвитку БІ, так як із ростом показників діяльності банківської системи збільшується попит на послуги БІ. Важливим показником стану банківської системи, який чітко характеризує розвиток БІ, є рівень витрат банків. Оскільки витрати, які банки витратять на послуги інфраструктурних організацій безпосередньо визначають потенціал розвитку вітчизняної інфраструктури.

БІ можна розглядати з двох позицій: функціональної та інституційної. З інституційної позиції вона складається з спеціалізованих підприємств, фірм та організацій, які орієнтуються виключно на обслуговування банківських установ, а також з неспеціалізованих підприємств, які орієнтуються на інші сегменти ринку, проте банківські установи входять у число їхніх клієнтів. А з функціональної позиції БІ характеризують виділені нами функціональні види (виробнича, посередницька, комунікаційна, науково-методична та інфраструктура безпеки банківської діяльності). Вітчизняна БІ на сьогодні є перспективною, оскільки всі її елементи розвиваються, проте вона носить запізнюючий характер, оскільки багато її елементів недостатньо відповідають потребам розвитку сучасної банківської системи України. Інфраструктура банківського бізнесу в Україні розвинута досить неоднорідно, оскільки одні елементи є достатньо розвинутими (матеріально-технічне, програмно-технологічне, кадрове, інформаційне забезпечення), а інші знаходяться в стані інтенсивного розвитку (посередницька, маркетингова, науково-методична інфраструктура). Інституційно вітчизняна БІ розвинута краще, ніж функціонально, оскільки кількість підприємств та організацій, які обслуговують банки, дуже велика, проте якість їхнього обслуговування не завжди відповідає усім вимогам та потребам банківської системи України.

Стан і тенденції розвитку БІ безпосередньо впливають на ефективність вітчизняного банківського бізнесу, тому від того, наскільки дієво функціонуватиме

БІ, залежить подальший успішний розвиток банківської системи України. З огляду на це, виділено основні проблеми державного регулювання у розрізі кожного з видів БІ, які потребують якнайшвидшого вирішення за допомогою впровадження державними органами влади у дію комплексу заходів, які будуть спрямовані на досягнення динамічного розвитку БІ в нашій державі.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

3.1. Впровадження світового досвіду державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні

Банківська система України, незважаючи на досить короткий термін її існування, постійно прагне до міжнародної інтеграції, а це, у свою чергу, змушує її використовувати зарубіжний досвід у багатьох сферах фінансово-банківської діяльності. Розвиток БІ та її державне регулювання не є винятком. Створення стійкої, гнучкої та ефективної БІ – одне з найважливіших (і надзвичайно складних) завдань економічної реформи в Україні, тому саме вивчення та впровадження у практику досвіду регулювання зарубіжними інфраструктурними інститутами зумовить становлення сучасної вітчизняної БІ, наблизить її до міжнародних стандартів і, таким чином, обумовить вихід українських банків на світовий рівень.

Зважаючи на те, що БІ є різностороннім і багатоаспектним економічним явищем, яке включає у себе велику кількість різноманітних елементів, дослідження зарубіжного досвіду її державного регулювання насамперед передбачає аналіз світової практики з регулювання окремих видів інфраструктурного забезпечення банківської діяльності.

Звичайно, що в межах нашого дослідження неможливо розглянути зарубіжний досвід регулювання усіх елементів БІ. Тому ми зупинимось на розгляді найбільш проблемних сторін державного регулювання розвитку вітчизняної БІ та проаналізуємо досвід деяких країн з вирішення цих проблем.

Аналізуючи світовий досвід з регулювання виробничої БІ, відмітимо, що однією з обов'язкових вимог нормального функціонування будь-якої банківської системи є високий професійний рівень її персоналу, іншими словами, кадрове забезпечення. У зв'язку з цим кадрове забезпечення банківської діяльності доцільно розглядати як один з найпріоритетніших елементів виробничої БІ, який безпосередньо впливає на ефективний розвиток банківських систем різних країн світу.

Системи підготовки банківських кадрів і підвищення їхньої кваліфікації широко варіюються у різних країнах. Однак спільним для них є досягнення оптимального рівня підготовки персоналу відповідно до їхніх конкретних обов'язків з урахуванням перспектив подальшого службового росту. Особлива увага приділяється підвищенню кваліфікації керівної ланки.

Система підготовки банківських кадрів у Великій Британії значною мірою

децентралізована. Вона має характер удосконалення практичних навичок. Теоретична база є доповненням, має другорядний характер і розширюється в міру службового росту працівника. У Великій Британії пройти через систему профпідготовки мають право не лише нещодавно влаштовані, а й будь-які службовці. Навчання проводять здебільшого у процесі роботи. Для навчання керівників у Великій Британії діє Інститут банкірів.

Згідно з прийнятою в Німеччині системою професійної освіти навчання йде паралельно у професійній школі та на робочому місці в кредитному інституті за затвердженим з державою єдиним навчальним планом. Із загального трирічного строку на теоретичні курси відведено близько однієї третини навчальних годин. Оскільки 80% банківських службовців на початку своєї кар'єри займаються стандартними операціями, то зміст навчального процесу спрямовано передусім на підготовку робіт із широкою клієнтурою. Службовець банку повинен уміти розпізнавати потреби клієнтів, ставити себе на їхнє місце, залучати клієнтів і підтримувати з ними тривалі ділові відносини. Тому особливе місце в процесі навчання займають навички розроблення маркетингової політики і роботи з клієнтами, тобто застосування отриманих знань на практиці [38].

Німецькі банки витрачають великі суми на підвищення кваліфікації та навчання персоналу. Постійно зростає система підвищення кваліфікації кадрів усередині банківських установ, яка доповнює підготовку банківських службовців у навчальних закладах. Завершену спеціальну банківську освіту має 80% службовців. Як правило, банківські службовці готуються у банківських школах [29]. У Німеччині функціонує Банківська академія (м. Франкфурт на Майні), заснована 1957 р., яка утримується за рахунок регіональних об'єднань приватних банків, Об'єднання кооперативних банків і Об'єднання спеціалістів банківської справи [74].

Підготовка банківських кадрів у Японії цілковито проходить усередині національної банківської системи, за безпосереднього зв'язку з практикою. Шанси на службовий ріст мають лише чоловіки. Жінок навіть з університетською освітою приймають на роботу лише на технічні посади. За первинного відбору кадрів основну увагу звертають передусім на престижність університету, оскільки банки повністю покладаються на високу якість університетської освіти [36].

У банках Франції до рівня підготовки персоналу приділяються підвищені вимоги, зумовлені наявністю жорсткої конкуренції. Варто звернути увагу на такі особливості у кадровому забезпеченні банківської діяльності: підвищені витрати на підготовку персоналу (до 12% від загальних видатків банківської системи); використання конкурсів під час заміщення різних посад; тісний зв'язок просування по службі з перепідготовкою та підвищенням рівня знань; навчання всіх

банківських працівників за програмою «Психологія спілкування»; постійне інформування персоналу про діяльність банку за визначені періоди, вакансії та використовувані елементи кадрової політики. У Франції функціонує центр підготовки та перепідготовки банківських службовців. Слухачі в цьому навчальному закладі навчаються за трьома основними програмами [20]: категорія «САР» і «ВР» – навчання для осіб з вищою освітою; категорія «ІТВ» – навчання з відривом від роботи за програмою для банківських менеджерів.

Зарубіжні банки, як правило, співпрацюють із спеціалізованими закладами вищої освіти, що, в свою чергу, визначає підготовку банківських кадрів з урахуванням попиту на них як за кількісними, якісними показниками, так і спеціалізаціями, а майбутнім банківським службовцям дає змогу навчатися у реальних умовах та отриманні теоретичні знання відразу застосовувати на практиці. Водночас підготовка кадрів для банківської системи в Україні, на жаль, проводиться без урахування попиту на них з боку банківських установ. З нашої точки зору, питання визначення кількості та якості підготовки банківських кадрів повинно чітко регулюватися державою в особі НБУ.

Світовий досвід свідчить, що закордонні держави витрачають чималі кошти на підвищення кваліфікації та навчання персоналу, створюючи різноманітні центри з підготовки та перепідготовки банківських службовців. У західних країнах витрати на підвищення кваліфікації складають від 7 до 12% від суми заробітної плати персоналу. Великі системні банки, як правило, організують підвищення кваліфікації або самотужки, або залучають викладачів і фахівців ззовні. Дрібніші банки користуються послугами централізованих курсів підвищення кваліфікації. Підвищення кваліфікації у західних банках є престижним і прямо пов'язане з діловою кар'єрою. Після закінчення навчання працівників підвищують у посаді або збільшують їм заробітну плату [92].

У світовій практиці основними напрямками професійного навчання та підвищення кваліфікації банківських кадрів вважають [33]: 1) первинне навчання відповідно до завдань і специфіки роботи банківської установи; 2) навчання для ліквідації розриву між вимогами посади та наявними якостями працівника; 3) навчання для підвищення кваліфікації; 4) навчання для роботи за новими напрямками розвитку банківської установи; 5) навчання для засвоєння нових прийомів та заходів виконання трудових операцій.

Щодо зарубіжного досвіду регулювання колекторської діяльності як основного елементу посередницької інфраструктури, то він складався протягом досить тривалого періоду існування спеціалізованих служб зі збирання боргів. Про різний історичний досвід колекторства свідчить, наприклад, те, що в деяких країнах кількість колекторських агентств, компаній, бюро вимірюється тисячами,

а в інших – сотнями чи навіть десятками. Зокрема, у США на початок 2011 р. працювало більш, ніж 6 500 таких колекторських компаній, у Польщі – 600, у Росії – 250 [89].

Вивчення зарубіжного досвіду колекторського бізнесу є дуже корисним для України, оскільки у нас він почав формуватися порівняно недавно. Першочерговою вимогою до колекторського фахівця у розвинених країнах світу є повага до закону. Працівник колекторського агентства завжди повинен діяти у правовому полі. Зокрема, у США діє спеціальний нормативний акт, який регламентує колекторську діяльність, – «Про добросовісну практику стягнення боргів» (Fair Debt Collection Practices Act – FDCPA), прийнятий у 1978 р. [94].

Американський досвід організації колекторської діяльності передбачає і такий важливий аспект, як формування стандартного механізму стягнення та взаємодії з іншими інститутами та організаціями, котрі забезпечують функціонування кредитної системи. Механізм управління боргом охоплює чітко обмежені за часом етапи від роботи власних служб банку до передачі інформації про недобросовісних позичальників до кредитних бюро.

Цінним досвідом, який варто наслідувати у вітчизняному колекторстві, є практика колекторської діяльності у Великій Британії, де діяльність колекторських агентств гарантує захист від настання системної кризи неплатежів, що загрожує крахом банківської системи. При цьому колекторські служби дотримуються давніх та найсуворіших законів про захист прав споживачів. Тобто у британському суспільстві встановлено дійовий контроль за тим, щоб за найвищих показників повернення боргів колекторські агентства неухильно забезпечували дотримання прав споживачів та гуманітарних прав громадянина країни.

На відміну від колекторства у пострадянських країнах, у США, Великобританії, Німеччині, Франції, Канаді склалися стійкі системи колекторської діяльності, які регулюються десятками законів і підзаконних актів. Там усі фахівці колекторських компаній чітко усвідомлюють те, що за порушення правил і законів відповідних регулюючих інстанцій можна втратити ліцензію на здійснення колекторської діяльності.

Важливим чинником цивілізованості колекторських агентств у розвинених країнах є також прозорість колекторського ринку, що досягається за рахунок єдиного інформаційного поля, у межах якого діють і банківські установи, і колекторські фірми. До того ж там має місце державна політика у галузі фінансової освіти населення, діють посередники-консультанти, які надають послуги з управління платежами за кредитами.

Отож, за кордоном колекторська діяльність законодавчо визначена і врегульована. При цьому метою регулювання є встановлення певних меж

дозволеного, тобто відповідне законодавство визначає, які дії щодо переконання боржника заплатити є допустимими, а які навпаки.

Як свідчить європейська практика, становленню та розвитку цивілізованого ринку колекторських послуг сприяє тісна взаємодія всіх учасників фінансового сектору: банків, бюро кредитних історій, а також профільних асоціацій з колекторними компаніями. Водночас процеси відкритої взаємодії між згаданими структурами в Україні відлагоджені недостатньо. Тому, на наш погляд, численні конфлікти й порушення прав споживачів, які супроводжували початок діяльності колекторських служб в Україні, пояснюються по-перше, низькою культурою кредитування населення, а по-друге, недостатньою правовою базою.

Останніми роками у розвинених країнах світу все більшої актуальності набуває питання визначення підходів до державного регулювання діяльності рейтингових агентств як одних з найважливіших елементів комунікаційної БІ. Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (IOSCO), постійним членом якої є НКЦПФР, був прийнятий Кодекс засад діяльності рейтингових агентств, за яким кожна країна, яка є членом зазначеної організації (у тім числі й Україна), має орієнтуватися на цей документ при розробленні механізмів регулювання рейтингових агентств.

На наш погляд, найкращою у сфері державного регулювання діяльності рейтингових агентств є практика у США. У 2006 р. у цій країні було прийнято нормативно-правовий документ: Акт про реформу рейтингових агентств, що врегулював діяльність цих установ та встановив посилені вимоги для компаній, які мають намір набути статусу рейтингового агентства. Згідно з ним компанія, яка бажає офіційно зареєструватися як рейтингове агентство, повинна мати трирічний досвід роботи на ринку рейтингових послуг. Крім того, така компанія має надати письмові підтвердження не менш, як від десяти кваліфікованих інвесторів, які засвідчують, що вони використовують її кредитні рейтинги у своїй діяльності [77].

У США також існує закон, прийнятий Конгресом у 2006 р., «Про усунення монополії у сфері діяльності рейтингових агентств». Цим законом визначаються правила включення рейтингових агентств до NRSRO, зокрема процедура подачі заявок і реєстрації NRSRO, нагляд за їхньою діяльністю, подання ними фінансової звітності, усунення розкриття недостовірної інформації та конфлікту інтересів між учасниками процесу рейтингування. Проте зазначимо, що і SEC, і Конгрес уникають установлення прямих обмежень для кредитних рейтингових агентств щодо розміру статутного фонду, активів або кількості привласнених рейтингів. Вимоги побудовані таким чином, що в момент розгляду заявки на одержання статусу NRSRO претенденти мають довести свою здатність проводити рейтинговий процес відповідно до заявлених вимог.

Щодо країн ЄС, то на відміну від США, вони поки що не мають суттєвого досвіду регулювання діяльності рейтингових агентств. Перші законодавчі норми щодо регулювання ринку рейтингових послуг – Правила щодо нагляду за діяльністю кредитних рейтингових агентств – були прийняті лише восени 2009 р. Цей документ встановлює вимоги до рейтингових агентств та визначає, що їхнім регулятором є Комітет європейських регуляторів ринку цінних паперів (CESR).

Сьогодні вимоги щодо обов'язковості отримання кредитних рейтингів банківськими установами у різних країнах світу різняться. З нашої точки зору, найбільш ефективним варіантом є встановлення певного балансу регулювання у цій сфері, яке, з одного боку, передбачало б чіткі норми щодо діяльності рейтингових агентств, а з другого – сприяло б розвитку конкуренції між ними. При цьому у вітчизняних банків-емітентів має з'явитися розуміння того, що отримання кредитного рейтингу напряду сприятиме покращенню доступу до ринків капіталу.

У 2009 р. було створено Європейську асоціацію рейтингових агентств, яка на сьогодні є єдиною подібною асоціацією у Європі. Вона створена для просування інтересів європейських рейтингових агентств, забезпечення зростання їх частки на національних ринках рейтингових послуг і зниження залежності європейських фінансових ринків від провідної трійки міжнародних агентств (Standard & Poor's, Moody's та Fitch Ratings). Асоціація забезпечує ефективний діалог європейських рейтингових агентств з регуляторами фінансових ринків Євросоюзу та сприяє обміну досвідом між агентствами. Її членами є рейтингові агентства з Німеччини (PSR Rating), Італії (CRIF), Іспанії, Туреччини (JCR Eurasia Rating) та України («Кредит-Рейтинг») [52].

Членство українського рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» (з 2010 р.) у Європейській асоціації рейтингових агентств є позитивним аспектом у розвитку інфраструктурного забезпечення вітчизняного банківництва, оскільки: зумовлює ефективний обмін досвідом з рейтингування банківських установ з європейськими колегами, забезпечує перенесення європейських принципів регулювання рейтингових агентств на український фінансовий ринок, сприяє, щоб подальше законодавче регулювання ринку рейтингових послуг в Україні будувалося відповідно до норм, які застосовуються в Євросоюзі.

Базельським комітетом з банківського регулювання за результатами аналізу ситуації на ринку, було зроблено висновок про те, що альтернативи кредитним рейтингам з метою незалежної оцінки кредитоспроможності на сьогодні не існує, а тому подальше удосконалення регулювання фінансових ринків повинно здійснюватися з урахуванням необхідності посилення вимог до рейтингових агентств. Тому, виходячи з надзвичайної важливості регулювання рейтингових агентств, Європейський Парламент ухвалив нову модель нагляду за фінансовими

ринками ЄС, яка передбачає створення нового регулятора з нагляду на ринку цінних паперів – Європейського агентства з цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority (ESMA)), яке регулюватиме й діяльність рейтингових агентств.

Аналізуючи світовий досвід регулювання рейтингових агентств, ми бачимо, що Україна сьогодні не йде у згаданому напрямі розвитку рейтингового законодавства, коли спочатку приймається основний закон, який стосується рейтингового регулювання, а вже потім удосконалюються правила регулювання тих регуляторів, які відповідають за ринок рейтингових послуг. Як уже було зазначено, у ВРУ знаходиться на розгляді законопроект «Про кредитні рейтинги та діяльність рейтингових агентств», який акцентує увагу не на якісних параметрах роботи рейтингових агентств, а лише створює суттєві кількісні обмеження для входження на ринок рейтингових послуг України нових гравців, і тому може знову повернути на нього монополію. Зареєстровано також проект закону «Про державне регулювання ринку рейтингових послуг». Запропонований законопроект встановлює загальні правові засади у сфері надання рейтингових послуг та використання кредитних рейтингів у цілях здійснення регулятивних і наглядових функцій за діяльністю визнаних міжнародних та уповноважених національних рейтингових агентств на території України.

Досвід більшості зарубіжних країн показує, що не існує єдиного законодавчого поля регулювання діяльності кредитного бюро, яке є досить необхідним елементом комунікаційної інфраструктури, оскільки здійснює інформаційне забезпечення банківської діяльності. Переважна кількість розвинених країн у вирішенні цього питання керується законами, що регулюють відносини у сфері захисту персональних даних та інформації, а також споживчого кредитування. Зокрема, при здійсненні діяльності німецьке кредитне бюро керується спеціальним федеральним законом (Federal Data Protection Act); кредитне бюро Франції у своїй діяльності керується законом щодо захисту персональної інформації (Data Protection Act, 1984); Бюро кредитних історій Канади функціонує відповідно до закону щодо захисту персональної інформації та електронних документів (Personal Information Act). Проте варто зазначити, що кожна провінція Канади має власні особливості функціонування та діяльності кредитних бюро [28]. У Росії діяльність кредитних бюро регулюється у відповідності до Федерального закону «Про кредитні історії», який прийнятий 30 грудня 2004 р.

У Європі та США застосовуються різні підходи до збору та захисту персональних даних. Дані кредитної історії відносяться до банківської таємниці, яка є одним із центральних понять банківського законодавства багатьох країн світу

[4]. Тому регулювання обігу кредитної звітності має особливе значення для захисту прав усіх учасників обміну інформацією, яка складає кредитну історію. У США діють декілька законів, які регулюють збір і розповсюдження персональних даних. Щодо надання кредитних звітів кредитними бюро, то у 1971 р. у США прийнятий окремий Закон про сумлінну кредитну інформацію (Federal Fair Credit Reporting Act) [95], що докладно регулює видачу кредитних історій. У 1996 р. в нього були внесені значні зміни, що відобразили досвід, накопичений за попередні роки. Згідно з цим законом довідка про кредитоспроможність не повинна містити інформації про банкрутства, які відбулися більше, як 10 років тому, й інформації більш, ніж 7-літньої давності про: стягнення за рахунками, зроблені арешти майна у зв'язку з несплатою податків, позови і судові рішення, випадки арешту, пред'явлення звинувачення або засудження, іншу негативну інформацію. Крім того, визначається мета надання інформації. При цьому закон дозволяє примусити бюро виправити будь-які невірні відомості щодо позичальника.

Німецьке кредитне бюро являє собою об'єднання восьми регіональних з правового й економічного погляду самотійних товариств – Товариство захисту у справах загального забезпечення кредитів (далі – SCHUFA). Їхніми власниками й одночасно партнерами є комерційні банки, ощадні каси, кооперативні банки, фірми, які пропонують кредитні карти, будівельно-ощадні та іпотечні банки, лізингові товариства, а також підприємства роздрібної торгівлі, які надають фізичним особам грошові або товарні кредити споживчого характеру.

У багатьох країнах функції бюро кредитних історій виконує інститут державної реєстрації кредитів – Public credit registers (PCR). Ця організація історично створювалася для реєстрації угод іпотечного кредитування й заставних під нерухомість. Проте основна відмінність державної реєстрації кредитів від кредитних бюро полягає в тому, що надання інформації в базу даних є обов'язковим і не визначається ніякою угодою, а встановлене відповідним правилом. При цьому вся інформація є стандартизованою (наприклад, кредити вище встановленого рівня, видані за певний часовий інтервал) і містить здебільшого дані про кредит, а не про самого позичальника.

Так, у Франції, де немає приватних кредитних бюро, функціонує «Центральне бюро ризиків» при Банку Франції, куди всі кредитні організації зобов'язані надавати інформацію про позичальників і видані ними кредити. Центральне бюро ризиків обробляє дані, що надходять, і видає кожному з банків відомості про загальну суму кредитів, які одержали їхні клієнти, у тому числі й в інших кредитних організаціях [24]. Законодавством Франції передбачено, що банки повинні надавати у Банк Франції не лише відомості про видані кредити, але й низку додаткових відомостей, наприклад, баланси клієнтів.

Щодо досвіду Польщі, то нагальне вирішення проблеми інформаційного обміну між банками спонукало до створення у жовті 1997 р. бюро кредитної інформації – *Biuro Informacji Kredytowej S.A.*, діяльність якого регулює Закон про банки від 29 серпня 1999 р. та Закон про захист персональних даних від 29 серпня 1997 р.

Вимоги ЄС з питань захисту персональних даних при їх збиранні й обробці викладені у декількох документах, основними з яких є:

1) Конвенція № 108 Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Страсбург, 28 січня 1981 р.) [65];

2) Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 р. [66];

3) Директива 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» від 15 грудня 1997 р. [85].

Політика ЄС спрямована на те, щоб країни-члени ЄС у своїх законах керувались принципами, закладеними в Директивах ЄС. Спільним у законодавстві країн ЄС є підходи щодо цільового використання інформації, визначення кола осіб, яким може бути надана ця інформація, визначення строку її зберігання, відповідальність за порушення закону та визначення регулюючих органів. Відмінності в національних підходах стосуються таких питань, як сфера дії законодавчого акту, акцентування в ньому на різних елементах системи захисту, різні норми щодо ліцензування діяльності та механізмів контролю у вигляді спеціальних органів нагляду, визначення даних, які не підлягають розголошенню, методи забезпечення відкритості та індивідуальної участі. У Додатку Ю наведено порівняльну характеристику деяких правових питань діяльності бюро кредитних історій в США та країнах ЄС.

Щодо розвитку інфраструктури маркетингового забезпечення банківської діяльності у зарубіжних країнах, то насамперед потрібно зазначити, що на відміну від України, у країнах Європи та США досить поширена практика зі створення дочірніх компаній, які обслуговують конкретний банк за одним із напрямів БІ. Зокрема, у США велика кількість фірм, які займаються просуванням банківських продуктів, – це компанії, які спеціалізуються виключно на банківській рекламі. До того ж у США не прийнято обслуговувати конкуруючі банки. Це пояснюється тим, що якщо над створенням реклами з просування банківських послуг працюють одні й ті ж фахівці, то й результат буде схожим і втратить необхідну в рекламі індивідуальність щодо конкретного банку. В Україні, на жаль, домінує тенденція, коли банки звертаються в одні й ті ж рекламні агентства, що й їх основні

конкуренти, в результаті вони отримують продукт, якість якого за рекламними стандартами можливо й висока, проте ефективність таких рекламних продуктів досить низька. Аналогічно рекламним агентствам, банківські установи у США та західній Європі створюють дочірні компанії, які займаються маркетинговими дослідженнями банківського ринку.

З огляду на це, в основу розвитку маркетингової інфраструктури вітчизняних банківських установ доцільно закласти використання зарубіжного досвіду. Адже, як показує практика, поки що українська модель банківського маркетингу досить примітивна, оскільки вона не пов'язана зі значним і глибоким вивченням ринку. Держава в особі НБУ повинна сприяти створенню банківськими установами дочірніх компаній, які будуть займатись просуванням банківських продуктів і маркетинговими дослідженнями банківського ринку.

Отож, проведений аналіз зарубіжної практики з державного регулювання найважливіших елементів виробничої, посередницької та комунікаційної Бі, дає нам змогу виділити конкретні рекомендації щодо подальшого розвитку інфраструктурного забезпечення вітчизняного банківництва. Зокрема:

1) у сфері виробничої Бі, адаптуючи світовий досвід з регулювання кадрової інфраструктури та зважаючи на проблеми, які виникли у вітчизняній системі освіти банківських кадрів, на наш погляд, доцільно:

1. Проводити науково-практичні конференції з проблемних питань підготовки і перепідготовки фахівців банківської справи та формування кадрового складу банківських установ України. При цьому потрібно залучати до участі у конференціях фахівців з Німеччини, Франції, Японії та інших держав світу з позитивним досвідом регулювання кадрових потреб банків.

2. У планах наукової діяльності НБУ передбачити проведення наукової роботи з проблемних питань підготовки, працевлаштування та формування кадрового складу банківських установ України.

3. Зобов'язати вищі навчальні заклади співпрацювати з банківськими установами, що дозволить банкам реалізувати затребуваний кількісний та якісний попит на фахівців певних спеціалізацій.

4. У навчальних програмах передбачити: обов'язкове поєднання вивченої теорії з відповідною практикою; проведення лекцій працівниками банківських установ; моделювання та вирішення ситуаційних задач; включення додаткових дисциплін, які пов'язані з отриманням знань і навичок у спілкуванні з клієнтами.

5. Здійснювати підготовку банківських кадрів з урахуванням сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій. У розрізі цього завдання пропонуємо затвердити державну програму з інформаційно-комп'ютерної підготовки фахівців банківської справи.

6. Сформувати систему перепідготовки та підвищення кваліфікації банківських кадрів за участю всіх зацікавлених сторін: НБУ, банків, АУБ, вищих навчальних закладів. Основними передумовами ефективного функціонування такої системи повинно бути впровадження у банках відповідної політики з управління персоналом, адекватних форм організації навчального процесу та залучення до нього методології, розробленої фахівцями НБУ, представниками АУБ, керівниками банків, науковцями з практичним досвідом роботи в банках і системі підвищення кваліфікації кадрів. Формування такої системи можна забезпечити на базі функціонування Університету банківської справи НБУ.

2) у сфері посередницької та комунікаційної Бі, переймаючи світовий досвід та зважаючи на конкретні проблеми, які виникли у Бі України, ми пропонуємо державним органам влади здійснити низку заходів, які будуть передусім спрямовані на забезпечення ефективного функціонування банків:

- на законодавчому рівні визначити статус і правові умови функціонування колекторських фірм, запровадити стандартний механізм стягнення боргів і взаємодії колекторських фірм з іншими інститутами та організаціями, зокрема з кредитними бюро;

- створити спеціальні центри, де буде здійснюватись підготовка працівників колекторських фірм;

- запровадити обов'язкову сертифікацію колекторів;

- розробити та запровадити в дію загальнодержавний Кодекс професійної етики колектора, який би визначав правила (норми) етичної поведінки працівника колекторської фірми та встановлював принципи, якими повинні керуватися у своїй професійній діяльності працівники колекторських фірм. Ці принципи повинні базуватися на нормах чинного в Україні законодавства та відповідати загальноприйнятим нормам моралі, а також усталеним міжнародним стандартам колекторської діяльності;

- враховуючи Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» [64], доцільно при встановленні підходів до збору, обробки та захисту персональних даних орієнтуватися на Директиви ЄС, тобто привести національне законодавство про захист кредитної інформації у відповідність до міжнародних стандартів і вимог;

- привести правове поле України у відповідність до європейських нормативно-правових вимог з рейтингування з огляду на те, що найближчим часом визнаватися у більшості європейських країн будуть лише рейтинги, присвоєні згідно з процедурами та у відповідності до правил, прийнятими в ЄС;

- прийняти основний закон у сфері рейтингового регулювання, який би запровадив більш ефективний контроль за діяльністю національних рейтингових

агентств;

- запровадити обов’язкову публікацію методології визначення рейтингів поряд з самими кредитними рейтингами;

- запобігати виникненню конфліктів інтересів під час визначення кредитного рейтингу. Зокрема, зобов’язати рейтингові агентства запровадити моніторинг працевлаштування своїх колишніх співробітників. У випадку, якщо з’ясується, що має місце конфлікт інтересів, який вплинув на рейтинг банку (наприклад, якщо співробітник ще до звільнення знав, що буде працювати в цьому банку і тому умисно міг завищити його рейтинг), то агентство зобов’язане переглянути рейтингову оцінку і або підтвердити її, або змінити;

- запровадити обов’язкову сертифікацію рейтингових аналітиків;

- покращити способи оприлюднення публічної звітності щодо присвоєних кредитних рейтингів. Зокрема, вимагати від рейтингових агентств формування річних звітів та їхнє розміщення на власних веб-сайтах і в електронній базі звітності НКЦПФР, щоб вони були доступні громадськості;

- сприяти створенню банківськими установами дочірніх рекламних компаній, які будуть займатись просуванням банківських продуктів і маркетинговими дослідженнями банківського ринку.

Розвиток науково-методичної інфраструктури за кордоном відбувається швидкими темпами, які відповідають сучасному стану та ступеню розвитку національних банківських систем. Регулювання діяльності елементів науково-методичної інфраструктури, як правило, здійснює центральний банк.

Банк Англії передбачає здійснення науково-методичного забезпечення банків через реалізацію такої важливої функції, як збір статистичної інформації про грошову масу та діяльність банків. У його структурі існує спеціальний підрозділ – Відділ фінансової і грошової статистики (Monetary and Financial Statistics Division), який є одним із найбільш професійних та якісних джерел інформації про стан великобританських фінансових ринків [43].

Щодо Банку Франції, то науково-методичне забезпечення банків він здійснює через функції філій, які входять до його складу. Зокрема, філії проводять кон’юнктурні дослідження у різних галузях економіки на основі аналізу економічної та фінансової інформації на регіональному рівні, відповідні результати досліджень публікуються у спеціальних статистичних виданнях, а також представляються на офіційному сайті Банку Франції [44].

Аналізуючи науково-методичну інфраструктуру центральних банків зарубіжних країн, ми бачимо, що здійснення НБУ науково-методичного забезпечення відбувається недостатньо у порівнянні з вимогами сучасного банківництва, оскільки Центр наукових досліджень НБУ здійснює організацію та

проведення фундаментальних та прикладних досліджень лише у сфері фінансово-банківського сектору економіки, оминаючи дослідження інших галузей економіки.

Науково-методичне забезпечення вітчизняних банків частково здійснює Департамент бухгалтерського обліку, який встановлює загальні правила введення бухгалтерського обліку в банках, та Департамент нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду, який здійснює розроблення та вдосконалення методологічної бази з питань регулювання діяльності банків і банківського нагляду.

Виходячи з світового досвіду, ми пропонуємо Департамент нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду наділити такими функціями: організація та проведення фундаментальних, пошукових і прикладних наукових досліджень у різних галузях економіки та надання відповідної інформації банківським установам.

Розглядаючи зарубіжний досвід регулювання інфраструктури безпеки банківської діяльності, доцільно найбільше уваги приділити дослідженню такого елемента, як система страхування депозитів (ССД). ССД є одним із головних інфраструктурних інститутів, який покликаний забезпечити фінансову стабільність у банківському секторі економіки. На наш погляд, система ССД існує як функціонально незалежна від інших елементів БІ, проте органічно взаємопов'язана з різними компонентами структури забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності у тій чи іншій країні.

У світі немає єдиного уніфікованого підходу до побудови національної ССД та її взаємодії з іншими елементами БІ. Тому це питання регулюють у різних правових системах індивідуально з урахуванням структури влади у відповідній державі, політичних, економічних та історичних чинників тощо.

У США Федеральна корпорація страхування депозитів є незалежною урядовою установою, яка співпрацює з Федеральною резервною системою та Управлінням контролера грошового обігу і самостійно виконує більшість функцій банківського нагляду. У Канаді представники центрального банку, органу банківського нагляду і міністерства фінансів є членами ради директорів Канадської корпорації страхування депозитів, яка незалежна у своїй діяльності. У Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції та деяких інших європейських країнах функції страховика депозитів виконує орган банківського нагляду. У Великобританії страховик депозитів існує як незалежна юридична особа, укомплектована представниками органу банківського нагляду. Банк Італії відповідає як за банківський нагляд, так і за страхування депозитів. У Швеції страховик депозитів діє під егідою міністерства фінансів. У Македонії страховиком депозитів є приватна акціонерна компанія, діяльність якої контролює центральний банк. Отже,

організаційно-правова структура національного страховика депозитів у кожній країні індивідуальна і залежить від побудови системи органів, які виконують регулятивні, контрольні та наглядові повноваження стосовно національної банківської системи [86].

Істотним у функціонуванні ССД є членство банків та інших кредитних чи депозитних установ у схемі страхування депозитів. Розвинені ССД характеризуються обов'язковим членством усіх банків та інших установ, що приймають депозити. Наприклад, в Європі лише в Швейцарії і Македонії ССД передбачає добровільне членство. Серед ССД в Америці добровільне членство застосовується лише у Домініканській Республіці [81].

Серед різних національних ССД не існує єдності в тому, які саме види депозитів у банку підлягають страховому покриттю. Наприклад, у США страхують всі внутрішні депозити. У більшості національних ССД не підлягають страхуванню міжбанківські депозити. Деякі ССД вилучають із сфери страхування депозити в іноземній валюті. У більшості країн ЄС не підлягають страхуванню вклади у валюті іншій, ніж валюти країн-членів ЄС. Сучасні ССД страхують депозити як фізичних, так і юридичних осіб. Страхування лише вкладів населення здійснюють у Бангладеші, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Латвії, Литві, Македонії, Нідерландах, Румунії, Словаччині, Швейцарії, Туреччині, Україні, Чилі, Домініканській Республіці та Перу. Отже, більшість ССД гарантує повернення депозитів незалежно від особи вкладника, оскільки економічна природа вкладу не змінюється залежно від того, хто саме його вніс до банку – юридична чи фізична особа. Проте в Україні ФГВФО страхує лише депозити фізичних осіб.

З огляду на реальний вплив ССД на стан банківського сектору економіки, одним з найістотніших моментів регулювання є встановлений законодавством ліміт страхового покриття. Розмір страхового покриття в кожній ССД безпосередньо залежить від рівня розвитку національної банківської системи та політики держави щодо сприяння залученню вкладів у банки.

Так, у США за період з 1933 р., рівень страхового покриття змінювався 6 разів: з 2,5 до 100 тис. дол. США, у Польщі з 1995 р. – 7 разів: з 3 тис. до 22,5 тис. євро; в Іспанії з 1977 р. – 5 разів: з 500 тис. песет (3 тис. євро) до 20 тис. євро; у Перу з 1991 р. – 12 разів: з 2,5 тис. солей (800 дол. США) до 68,5 тис. солей (20 тис. дол. США) [32, с. 11]. В Україні рівень страхового покриття змінювався 12 разів: з 500 грн. у 1998 р. до 200000 грн у 2012 р.

Згідно з чинним законодавством України вкладники набувають права на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за рахунок ресурсів ФГВФО з дня настання недоступності вкладів [73].

Вітчизняна практика доводить, що з дня неспроможності банку виконати свої

зобов'язання перед вкладниками згідно з умовами договору до прийняття рішення про ліквідацію та призначення ліквідатора може пройти досить тривалий період. Адже тимчасова адміністрація запроваджується на строк три місяці, а для системно важливих банків – шість місяців. За обґрунтованих підстав зазначені строки можуть бути одноразово продовжені на строк до одного місяця [73]. Це означає для вкладників неможливість отримання своїх заощаджень.

Перспективним напрямом удосконалення процедури повернення коштів за вкладками є розширення форм виплати відшкодувань на зразок грошових переказів вкладникам через дебетну картку фонду в Угорщині, через чеки – у США тощо. Це не лише забезпечить комфортні умови одержання компенсаційних виплат, а й дасть змогу ФГВФО зекономити час і фінансові ресурси.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, для підвищення ефективності інфраструктури безпеки банківської діяльності нашої державі необхідно провести низку заходів щодо удосконалення вітчизняної ССД, зокрема:

- запровадити страхування вкладів юридичних осіб;
- зобов'язати ФГВФО відшкодувати вклади не за фактом банкрутства банку, а за фактом неповернення депозиту;
- законодавчо зобов'язати ПАТ «Державний Ощадний Банк України» стати членом ФГВФО.

Отже, проаналізувавши світовий досвід ДРРБІ, ми дійшли висновку, що для вітчизняного регулятора інфраструктури банківського бізнесу на даний момент необхідно першочергово зосередити увагу на фундаментальних проблемах, які мали чітке вирішення у зарубіжній практиці, та на поліпшенні дієздатності наглядових органів з питань інфраструктурного забезпечення банків України.

3.2. Напрями покращення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури

Кризові явища, які спостерігаються в сучасному банківському секторі України, є підтвердженням того, що сьогоднішня БІ не лише недостатньо розвинута, а й носить запізнюючий характер у відношенні до розвитку банківської системи і тому недостатньо ефективна. Це все свідчить про недостатню дієвість механізму державного регулювання у сфері інфраструктурного забезпечення вітчизняного банківництва. Тому ключовим завданням, яке постає сьогодні перед державними органами влади є стимулювання ефективного розвитку БІ для забезпечення успішного функціонування банківської системи України.

Держава здійснює регулювання діяльності елементів БІ не тільки тому, що непокоїться про стан справ у самій банківській системі, але й тому, що банківська

система є важливим інструментом впливу на всі економічні процеси в країні.

Тобто цілями ДРРБІ є забезпечення стабільного розвитку банківської системи та захист інтересів вкладників, акціонерів, кредиторів, інвесторів тощо. У свою чергу, дані цілі можна розглядати як проміжні, оскільки основною метою держави є стабільний і безперервний розвиток економіки.

Безперечно, що ефективність ДРРБІ залежить від того, наскільки чітко визначені завдання, що поставлені перед відповідними регулятивно-наглядовими органами, а також наскільки добре ці завдання усвідомлюють органи, які розробляють економічну політику держави та несуть відповідальність за її реалізацію. Тому, з нашої точки зору, лише законодавчо обґрунтоване державне втручання в змозі дати потужний поштовх для розвитку адекватної БІ, що буде відповідати вимогам сучасного банківництва.

На нашу думку, ДРРБІ в Україні потрібно проводити за трьома основними аспектами.

Перший аспект має полягати в прийнятті та реалізації державних програм у межах розвитку окремих інфраструктурних елементів, а саме: інформаційного та рейтингового простору, матеріально-технічної бази, науково-методичного, програмного забезпечення, системи підготовки кадрів за банківською спеціальністю тощо.

У даному процесі повинні брати участь представники державних органів влади на загальнодержавному та регіональних рівнях, а також НБУ як суб'єкт, який представляє інтереси держави в банківській системі. Для реалізації цього аспекту ДРРБІ регулюючі органи повинні чітко розуміти, що державні витрати на розроблення та впровадження цих програм обов'язково мають бути включені в Державний бюджет України. Хоча це, на жаль, на сьогодні є дуже складним процесом у нашій державі, так як сьогоднішній уряд необхідність створення таких програм не передбачає.

Звідси випливає необхідність реалізації другого аспекту участі держави в розвитку інфраструктурного забезпечення банківської діяльності. На нашу думку, він повинен полягати в створенні необхідних економічних умов і фінансових можливостей банків самим інвестувати кошти в розвиток своєї інфраструктури.

Однак вкладення грошових коштів в інфраструктурне забезпечення є досить капіталомістким процесом, віддача від якого можлива не відразу. Тому враховуючи це, зазначимо, що у банків має бути можливість, створена державою, накопичувати засоби для подальшого їхнього вкладення в інфраструктуру.

Можливість банківської системи інвестувати грошові кошти в розвиток інфраструктури на сьогодні обмежена не тільки небажанням або нерозумінням її важливого значення для ефективної банківської діяльності, але й відсутністю цих

грошових коштів у достатній кількості.

Третій аспект ДРРБІ, на наш погляд, потрібно реалізувати на основі вдосконалення діючих і прийняття нових законодавчих документів у сфері БІ. Проте неузгодженість позицій з цього питання офіційних урядових структур, з одного боку, та фінансово-кредитної сфери країни, з іншого, перешкоджають вирішенню цієї проблеми.

Нерозуміння урядом та НБУ того, що ефективний розвиток БІ є одним з найважливіших чинників злагодженого функціонування банківського сектору, перешкоджає виробленню обґрунтованої концепції реформ у сфері БІ та відповідно вдосконаленню законодавства у цій галузі бізнесу. Початковою базою, на якій доцільно вдосконалювати законодавство у сфері інфраструктурного забезпечення банківської діяльності, повинна стати Стратегія розвитку БІ в Україні. В основу цього документа мають бути покладені концептуальні підходи ДРРБІ, котрі включають аналіз проблем розвитку БІ, основні напрями їх вирішення та очікувані результати. Нами запропоновано концептуальні підходи ДРРБІ в Україні, які повинні базуватись на таких складових:

1. Вступ:

- загальні положення (сутність поняття «банківська інфраструктура»; основні види й елементи БІ);

- необхідність розробки Стратегії розвитку БІ (зумовлена, з одного боку, суттєвим зростанням ролі інфраструктурного забезпечення у ефективному функціонуванні банківського сектору України, а з іншого, – відсутністю як самого поняття «банківська інфраструктура», так і урядового документа, який би містив формулювання цілей і пріоритетні завдання розвитку БІ як допоміжної ланки банківської системи);

- основні цілі Стратегії (досягнення динамічного розвитку підприємств БІ; створення відповідного законодавства у сфері БІ та забезпечення його додержання; створення конкурентного середовища на ринку інфраструктурного забезпечення банківської діяльності).

2. Аналіз сучасного стану та загальних проблем розвитку БІ:

- визначення рівня адекватності БІ відповідно до сучасних вимог вітчизняного банківництва;

- аналіз кількості підприємств БІ (у розрізі окремих видів) та якості послуг, що надаються банківським установам;

- висвітлення загальних проблем розвитку БІ: нерозуміння державою визначальної ролі БІ у забезпеченні стійкості та конкурентоспроможності банківської системи; недосконалість інституційного та правового середовища; вади державного регулювання окремих інфраструктурних елементів;

невідповідність діяльності інфраструктурних елементів міжнародним стандартам, правилам і процедурам, визначених Директивами ЄС.

3. Чинники державного регулювання розвитку Бі:

– виявлення й аналіз основних чинників, які визначають розвиток Бі: політична ситуація в країні, стан розвитку банківського сектору, законодавча та нормативна база, підприємницьке середовище, система оподаткування, ступінь інформаційно-технологічного розвитку країни, доступність до високотехнологічних розробок тощо;

– висновок щодо позитивного та негативного впливу цих чинників на розвиток Бі в цілому.

4. Пріоритетні завдання державного регулювання розвитку Бі. Зокрема:

– на законодавчому рівні врегулювати діяльність підприємств Бі (колекторських, ріелторських, консалтингових фірм, рейтингових агентств);

– посилити конкурентоспроможність підприємств Бі шляхом підвищення професіоналізму кадрів, впровадження сучасних інформаційних технологій тощо.

5. Основні напрями державного регулювання та ключові заходи розвитку Бі у розрізі її окремих видів.

Напрями ДРРБі:

– підвищення ефективності державного регулювання інфраструктури в частині банківської діяльності за рахунок прийняття новий законів, зокрема щодо регулювання рейтингової, ріелторської, консалтингової, колекторської діяльності;

– збільшення інформаційної прозорості діяльності інфраструктурних елементів і відкритості регуляторних органів;

– підвищення відповідності міжнародним стандартам діяльності елементів інфраструктури вітчизняного банківництва.

Ключові заходи розвитку Бі у розрізі її окремих видів:

5.1. Виробнича інфраструктура: сприяння розвитку матеріально-технічного та програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності; створення умов для розширення спектру електронних банківських технологій; удосконалення кадрового забезпечення банків за рахунок підвищення вимог до освітнього рівня персоналу.

5.2. Посередницька інфраструктура: законодавче врегулювання діяльності елементів посередницького забезпечення банківської діяльності.

5.3. Комунікаційна інфраструктура: формування законодавчої бази для повноцінного функціонування елементів інформаційного забезпечення; здійснення НБУ заохочення банківських установ до проведення маркетингових досліджень ринку банківських послуг; законодавче врегулювання здійснення НБУ та Нацкомфінпослуг контролю за дотриманням законодавства про рекламу

банківських установ у межах їхніх повноважень.

5.4. Науково-методична інфраструктура: удосконалення системи бюджетного фінансування наукової діяльності у сфері банківської науки; створення науково-дослідних центрів у складі банківських установ, банківських об'єднань тощо.

5.5. Інфраструктура безпеки банківської діяльності: підвищення інституційної спроможності ФГВФО, що дозволить відновити довіру населення до банківської системи; забезпечення необхідного рівня інформаційної безпеки банків; введення обов'язкової стандартизації банківського обладнання.

6. Очікувані результати:

- формування необхідного законодавства у сфері БІ як спеціальної галузі права;
- підвищення якості послуг підприємств БІ;
- підвищення конкурентоспроможності підприємств БІ;
- зростання попиту банківських установ на послуги підприємств БІ;
- підвищення рівня довіри банків до діяльності підприємств БІ.

Таким чином, виконання державою заходів, передбачених Стратегією розвитку БІ, дозволить забезпечити усі необхідні умови для ефективного розвитку БІ, що, в свою чергу, зумовить настання якісних і кількісних змін в обслуговуванні потреб банківських установ, і як результат, дасть змогу національній банківській системі підвищити рівень надійності та прибутковості (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Блок-схема реалізації державними органами Стратегії розвитку банківської інфраструктури в Україні. Складено автором.

З нашої точки зору, Стратегія розвитку БІ повинна являти собою цілісну

систему ідей, поглядів, намірів і ключових заходів держави щодо розвитку БІ в Україні на середньострокову перспективу з урахуванням національних особливостей і потреб банківського сектору.

Розроблення та впровадження в дію державними органами Стратегії сприятиме формуванню адекватної БІ (відповідно до потреб вітчизняної банківської системи), яка буде здатна забезпечити банківську систему необхідними продуктами та послугами для її стабільного функціонування.

З огляду на вищевикладене, для удосконалення механізму ДРРБІ необхідно провести низку заходів і реформ, які зможуть забезпечити позитивний розвиток як окремих видів інфраструктурного забезпечення, так і БІ в цілому.

Виходячи з надзвичайної важливості ДРРБІ в Україні, пропонуємо наступні шляхи його вдосконалення у розрізі окремих видів БІ.

На наш погляд, для підвищення ефективності виробничої БІ державним органам потрібно:

1) у сфері матеріально-технічного та програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності:

– здійснювати державну підтримку вітчизняних виробників банківського обладнання;

– демонополізувати ринок програмного забезпечення, що, в свою чергу, дозволить багатьом вітчизняним фірмам-розробникам успішно працювати на українському ринку та вийти на світовий;

– провести стандартизацію й уніфікацію банківських технологій на вітчизняному ринку програмного забезпечення;

– забезпечити розроблення вітчизняних АБС відповідно до міжнародних стандартів;

– забезпечити надійність АБС, їхнє резервування (дублювання), а також розроблення ефективних планів відновлення безперебійного функціонування зазначених систем у разі негативної дії на них зовнішніх чинників;

– створити умови для розширення спектру електронних банківських технологій;

– модернізувати СЕП НБУ завдяки приведенню технічних форматів розрахунків до вимог ЄС;

– НБУ за допомогою засобів масової інформації ознайомлювати широкі верстви населення з новими формами безготівкових розрахунків за технологією НСМЕП як платіжного інструмента оплати за товари та послуги, у тому числі інтернет-платежі;

– об'єднати термінальні обладнання банків – членів внутрішньодержавних (НСМЕП та ін.) і міжнародних платіжних систем (VISA, MasterCard та ін.);

- впровадити відповідну законодавчу базу у сфері регулювання електронної комерції, зокрема інтернет-банкінгу;

- на базі НБУ створити всеукраїнський інтернет-портал, присвячений інтернет-банкінгу, де була б централізовано представлена уся інформація про даний сектор ринку, зокрема статистичні дані, динаміка його розвитку тощо.

2) у сфері кадрового забезпечення банківської діяльності:

- проводити організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців банківської справи на базі інноваційно-інформаційних технологій, сучасних наукових дослідженнях та аналізі сучасної банківської практики з урахуванням вітчизняного і світового досвіду;

- удосконалити науково-методичне забезпечення освітнього процесу банківських кадрів;

- забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів з нетрадиційних банківських послуг, зокрема таких, як: факторинг, лізинг, фінансовий інжиніринг, трастові послуги тощо;

- створити сприятливі умови для проведення фундаментальних і прикладних досліджень банківської науки у вищих навчальних закладах;

- фінансувати інформатизацію банківської освіти, що забезпечить модернізацію її методів і технологій;

- створити умови для вивчення спеціалізованих дисциплін комп'ютерного спрямування (електронні дилінгові системи, міжнародна банківська телекомунікаційна мережа SWIFT, електронні платіжні картки, електронні клірингові системи, інтернет у бізнесі тощо);

- включити у програми вищих навчальних закладах, окрім теоретичного вивчення, обов'язкове практичне застосування сучасного програмного забезпечення банківської діяльності, зокрема АБС, та забезпечити їхнє функціонування;

- розробити та реалізувати комплекс заходів, спрямованих на створення цифрової банківської бібліотеки;

- створити умови для підготовки та видання нових наукових розробок, монографій, навчальних посібників у банківській сфері;

- розвивати міжнародне співробітництво з питань освіти у банківській сфері шляхом створення міжнародного навчально-наукового центру.

Щодо покращення функціонування посередницької Бі державним органам необхідно:

- ухвалити Закон України «Про ріелторську діяльність»;

- ухвалити Закон України «Про колекторську діяльність», що, у свою чергу, дозволить: законодавчо визначити поняття «колекторська діяльність»;

врегулювати способи надання послуг щодо стягнення заборгованості на території України; визначити права усіх сторін: кредиторів, боржників і колекторів; визначити орган, який повинен контролювати діяльність колекторських компаній;

- запровадити єдиний державний реєстр колекторських компаній;
- внести зміни до ст. 9 Закону України «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності», що регулює роботу колекторських компаній, щодо запровадження ліцензування колекторської діяльності (ліцензуванню має підлягати діяльність, спрямована на спонукання здійснення боржником дій з добровільного погашення заборгованості на користь кредитора).

Для ефективного розвитку комунікаційної інфраструктури, на наш погляд, з боку держави потрібно провести наступні заходи:

- 1) у сфері інформаційного забезпечення банківської діяльності:
 - НКЦПФР розширити перелік уповноважених рейтингових агентств;
 - законодавчо врегулювати діяльність рейтингових агентств завдяки ухваленню Закону України «Про державне регулювання ринку рейтингових послуг»;
 - удосконалити наступні документи, що регулюють діяльність уповноважених рейтингових агентств: Правила визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною рейтинговою шкалою, Положення про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств, Положення про надання уповноваженими рейтинговими агентствами інформації до НКЦПФР;
 - демонополізувати ринок рейтингових послуг і розвивати нові національні рейтингові агентства;
 - підвищити рівень довіри банківських установ до оцінки національних рейтингових агентств;
 - ухвалити Закон України «Про консалтингову діяльність», що дозволить визначити терміни, які використовуються в практиці надання консалтингових послуг; впорядкувати надання послуг з окремих видів консалтингової діяльності, зокрема й банківської; чітко окреслити права та відповідальність консалтингових компаній і замовників консалтингових послуг;
 - розробити стандарти якості надання банківських консалтингових послуг;
 - створити центри щодо підготовки та перепідготовки фахівців з консалтингової діяльності в Україні;
 - здійснювати державну підтримку банківського консалтингу за рахунок надання податкових пільг, відкритого доступу до статистичної інформації, розроблення програм підвищення кваліфікації консультантів у сфері банківського бізнесу тощо;

- вдосконалити Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій», зокрема зобов'язати всі банки, кредитні спілки та інші фінансові установи, які надають кредити, стати учасниками того чи іншого бюро кредитних історій, оскільки це допоможе акумулювати всю інформацію щодо кредитних історій позичальників і сприятиме значному зменшенню кредитних ризиків у банківській системі України; заборонити кредиторам, які подають недостовірні звіти, надалі надавати інформацію до бюро;

- створити єдину інформаційну базу у вигляді єдиного центру кредитних історій (тобто об'єднати наявні бази кредитних бюро в єдиний інформаційний центр кредитних історій);

- НБУ зобов'язати банки здійснювати пізнавальні заходи для позичальників щодо важливості формування ними кредитних історій (за рахунок розміщення інформації щодо важливості формування позичальниками кредитних історій разом з інформацією про умови кредиту на рекламних брошурах того чи іншого банку, в засобах масової інформації, а також проводити роз'яснювальні бесіди з потенційними позичальниками, які повинні здійснювати працівники банку, що займаються наданням кредиту);

- запровадити НБУ введення обов'язкових піврічних і квартальних аудиторських перевірок банків;

2) у сфері маркетингового забезпечення банківської діяльності:

- удосконалити Закон України «Про рекламу», зокрема: загальні вимоги до реклами; утворити виконавчий орган щодо регулювання діяльності з розміщення зовнішньої реклами; статтю 26 Закону «Про рекламу» доповнити положеннями про можливість здійснення НБУ та Нацкомфінпослуг контролю за дотриманням законодавства про рекламу в межах їхніх повноважень;

- створити НБУ рейтинг найкращих рекламних агентств, що створюють ефективну банківську рекламу;

- НБУ заохочувати банківські установи проводити постійні та різносторонні маркетингові дослідження ефективності банківської реклами.

Щодо вдосконалення розвитку науково-методичної інфраструктури, то насамперед зазначимо, що без сучасних знань, теоретичних уявлень, без розуміння сутнісних характеристик певних явищ і процесів неможливо створити модель ефективно функціонуючого банківського сектору. А такої моделі в Україні на сьогодні немає, не дивлячись на те, що науковими дослідженнями в банківській сфері займається багато науково-дослідних центрів, оскільки основною проблемою таких структур є їхня роз'єднаність і слабка координація на рівні державних органів.

З огляду на це, наводимо наступні рекомендації, які необхідно застосувати

державним органам для підвищення ефективності розвитку науково-методичної Бі:

1) затвердження державної програми з розроблення пріоритетних фундаментальних і прикладних досліджень у сфері банківської справи. На основі цієї програми можуть формуватися державні замовлення на відповідні наукові розробки та дослідження;

2) удосконалення роботи Центру наукових досліджень НБУ, зокрема:

– визначення на основі розроблених програм актуальних напрямків наукових розробок і досліджень у сфері грошово-кредитних відносин і банківської справи;

– здійснення постійної координації роботи за даною тематикою;

– створення електронної бази даних на інтернет-сайті НБУ за темами наукових розробок і досліджень із зазначенням координат і способів зв'язку з авторами;

– розміщення на інтернет-сайті НБУ заявок на проведення наукових досліджень;

– здійснення ефективної координації роботи з розробки необхідних методичних і консультаційних матеріалів з реалізації інноваційних продуктів, технологій, систем управління ризиками тощо;

– проведення наукових дискусій у межах роботи інтернет-сайту НБУ;

3) здійснення державними органами влади активного залучення вчених до обговорення документів розвитку банківської сфери;

4) передбачення матеріальної мотивації для науковців, що здійснюють наукові дослідження та розробки у банківській сфері.

Для підвищення ефективності функціонування інфраструктури безпеки банківської діяльності ми пропонуємо наступні рекомендації:

1) створення Держспоживінспекцією єдиного центру з сертифікації банківського обладнання;

2) розроблення механізмів та алгоритмів зобов'язання ФГВФО відшкодовувати вклади не за фактом банкрутства банку, а за фактом неповернення депозиту.

Отже, розглядаючи основні напрями вдосконалення механізму ДРРБІ, ми з'ясували, що перспективи розвитку Бі в Україні багато в чому визначаються політикою НБУ. Проте, окрім НБУ, ефективний розвиток інфраструктури вітчизняного банківництва залежить й від діяльності інших органів державної влади.

З'ясувавши основні шляхи вдосконалення функціонування окремих інфраструктурних видів та елементів, які входять до їхнього складу, ми дійшли висновку, що для ефективної роботи Бі в цілому необхідне злагоджене

функціонування усіх її видів та елементів. На нашу думку, між усіма інститутами БІ повинні бути закріплені певні права та обов'язки, що будуть забезпечувати їх оптимальну взаємодію і максимальне задоволення потреб банківського сектору.

Таким чином, банківський сектор України оточений низкою підприємств БІ. Взаємодію між ними схематично зображено на рис. 3.2, де банківський сектор, який представлений банками, оточений підприємствами БІ, які згруповані у відповідності до вищевизначених видів інфраструктурного забезпечення банківської діяльності.

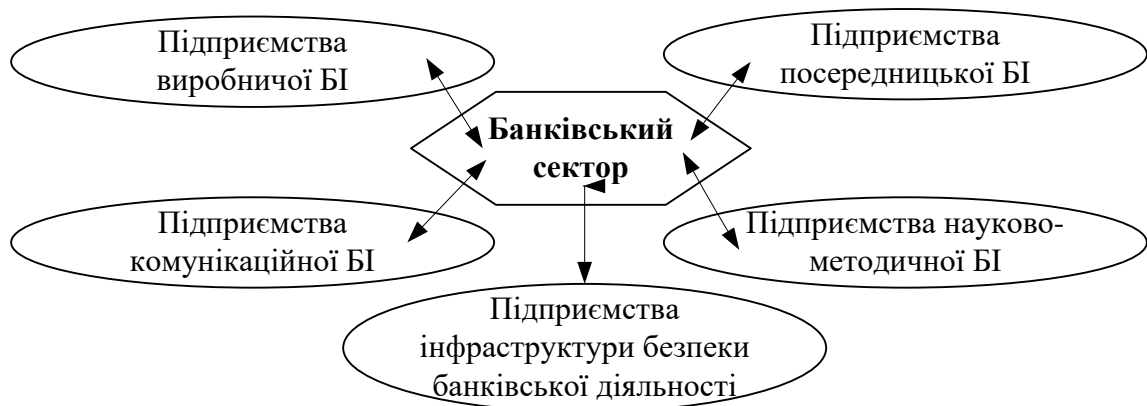

Рис.3.2. Схена Взаємодії банківського сектору України та підприємств БІ. Складено автором.

Виходячи з наведених схем, видно, що безпосередня взаємодія між самим підприємством БІ та банком не відбувається, вони діють ізольовано один від одного. Фактично саме так будуються взаємини між банківським сектором та БІ в Україні на даний час. Тому питання оптимізації взаємодії між БІ та банківським сектором на сьогодні стоїть досить гостро. На наш погляд, завдання оптимізації в даному випадку повинно зводитися до мінімізації витрат доступу банківських установ до продуктів БІ.

При цьому без участі держави подальший розвиток БІ просто неможливий. З огляду на це, держава повинна визначити орган, який буде займатись розробленням і реалізацією Стратегії розвитку БІ в Україні, здійснювати моніторинг за діяльністю окремих суб'єктів БІ, а також сприяти їхньому ефективному функціонуванню задля задоволення потреб банків.

Виходячи з цього, вважаємо, що НБУ як орган, який сприяє дотриманню стабільності банківської системи, повинен перейняти на себе функцію зі сприяння ефективному функціонуванню БІ як важливої складової розвитку вітчизняного банківництва. Зважаючи на це, в структурі НБУ потрібно створити Департамент з питань сприяння розвитку банківської інфраструктури. В особі цієї структури різні спроби НБУ щодо виконання функцій БІ насамперед повинні знайти своє логічне продовження в організації моніторингу та створенні єдиного інформаційного поля, яке дозволить оптимізувати взаємодію банківського сектору та підприємств БІ.

Отже, основним завданням НБУ в забезпеченні оптимальної взаємодії БІ та банківського сектору України має бути створення єдиної бази даних БІ. Така база повинна доповнюватися з певною періодичністю. На наш погляд, оновлення бази даних НБУ повинно здійснюватися щоквартально. Це має відповідати періодичності проведення моніторингу підприємств БІ та дослідженням попиту на інфраструктурні послуги, які проводитиме НБУ.

Таким чином, всі підприємства БІ повинні зареєструватися на спеціально створеному НБУ сайті, на якому буде розміщений доступ до цієї бази даних. Тобто інфраструктурне підприємство заповнює відповідну форму, при цьому реєструється відповідно до виду БІ за функціональним призначенням та вказує основні відомості про себе, зокрема організаційно-правову форму, юридичну і фактичну адреси, номер ліцензії та свідоцтва про державну реєстрацію, основні види діяльності, перелік продуктів і послуг для банків тощо. Після цього НБУ надає підприємству пароль доступу. У той же час, всі підприємства БІ зможуть оновлювати та доповнювати інформацію про себе, про свої продукти та послуги для банківського сектору в режимі реального часу.

Банки зможуть скористатися інформацією бази даних БІ у будь-який час, що дасть змогу їм оперативно та якісно вирішувати цілу низку важливих питань. Наприклад, швидко дізнатись усю необхідну інформацію про банківських аудиторів, здійснити пошук уповноваженого рейтингового агентства, яке визначає кредитні рейтинги, провести оцінку страхових компаній і сформувати з них список, з якими можна співпрацювати, або за допомогою кадрового агентства замовити підбір банківських працівників потрібної спеціалізації, а завдяки доступу до єдиного інформаційного центру кредитних бюро отримати інформацію про потенційних позичальників та ін.

Особливої уваги заслуговує передбачене нами делегування повноважень НБУ з проведення моніторингу БІ та задоволення потреб банківського сектору. НБУ здійснює постійний моніторинг як можливостей підприємств БІ, так і потреб банківського сектору. Тобто НБУ проводить регулярні дослідження ринку інфраструктурного забезпечення банківської діяльності, визначає рівень пропозиції продуктів і послуг підприємств БІ, з'ясовує, на які послуги попит банків є вищим, у електронному вигляді надсилає відповідні рекомендації підприємствам щодо покращення чи створення нових послуг у відповідності до сучасних потреб банків.

Зокрема, у сфері матеріально-технічного та програмно-технологічного забезпечення банківської діяльності НБУ доцільно проводити тендери серед фірм-виробників банківського обладнання та фірм-розробників програмного забезпечення. Результат таких тендерів повинен передбачати присвоєння кожній

фірмі-учаснику відповідного рейтингу, який має публікуватися на сайті НБУ, регіональних міжбанківських сайтах, спеціальних інформаційних банківських сайтах, а також розміщуватися у базі даних БІ.

Щодо моніторингу кадрового забезпечення, то НБУ необхідно здійснювати регулярні дослідження потреб банків у спеціалістах вузьких напрямків банківської діяльності. А виявивши дефіцит відповідних фахівців, НБУ може задовольняти ці потреби банків шляхом проведення навчальних тренінгів і семінарів, слухачі яких повинні отримати сертифікат з визначеною кваліфікацією у тому чи іншому напрямі банківської діяльності.

Моніторинг маркетингової інфраструктури повинен передбачати рейтингування НБУ найкращих рекламних агентств, які розміщують банківську рекламу. НБУ необхідно також здійснювати регулярні маркетингові дослідження банківського ринку, оцінювати кон'юнктуру банківських послуг, що склалась на відповідний момент часу.

Підводячи підсумки, ми можемо зробити висновок про те, що на сьогодні, у зв'язку з відсутністю державного органу, який здійснює моніторинг БІ, та недостатньої уваги до проблем її функціонування, взаємодія між окремими суб'єктами БІ та банками далека від оптимальної. З огляду на це, оптимізація такої взаємодії вимагає проведення низки заходів. Зокрема, на наш погляд, необхідно наступне: 1. Прийняття рішення про закріплення за НБУ функцій моніторингу БІ та створення Департаменту з питань сприяння розвитку БІ. 2. Визначення НБУ порядку проведення моніторингу БІ. 3. Розроблення методологічних рекомендації з організації єдиної бази даних елементів БІ. 4. Визначення структури та логіки такої бази даних, методів збору інформації та способів отримання доступу до неї. 5. Здійснення НБУ регулярних досліджень адекватності БІ до розвитку банківського сектору України. 6. Забезпечення НБУ стабільного попиту банків на послуги підприємств БІ. 7. Розроблення та ратифікація рекомендацій з обміну інформацією про підприємства БІ між НБУ та іншими державними органами (НКЦПФР, Мінфін, Мін'юст, Нацкомфінпослуг та ін.). 8. Створення конкурентного середовища на ринку інфраструктурного забезпечення банківської діяльності, за рахунок постійного рейтингування та проведення тендерів серед підприємств БІ. 9. Розроблення та затвердження Стратегії розвитку БІ в Україні.

Отож, незважаючи на масштабність і складність вирішення поставлених завдань щодо підвищення ефективності державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні, на нашу думку, вони повинні бути реалізовані у найкоротші терміни. Ініціатором вирішення цих завдань, з нашої точки зору, повинні виступати саморегульовані організації та банківські об'єднання, зокрема Асоціація українських банків, Незалежна асоціація банків України тощо,

шляхом участі в законодавчій діяльності Верховної ради України з питань розвитку БІ. Лише комплексний підхід державних органів до розвитку БІ дозволить їй належним чином реалізовувати свої функції і тим самим сприяти підвищенню стійкості та прибутковості банківської системи України.

Висновки до розділу 3

1. Переймаючи зарубіжний досвід ДРРБІ, українським державним органам влади під час проведення реформ у цій сфері, на наш погляд, необхідно дотримуватися таких основних вимог: обов'язкове приведення у відповідність законодавчої бази до міжнародних стандартів, що зумовить полегшення інформаційного обміну між різними суб'єктами банківського сектору та БІ; вивчення потреб банків у БІ та створення передумов для їх задоволення; сприяння спеціалізації інфраструктурних підприємств, що дозволить підвищити якість обслуговування банків, зменшить витрати на придбання продуктів і послуг БІ, а також стимулюватиме попит на них і сприятиме розвитку інфраструктури вітчизняного банківництва.

2. Ефективність ДРРБІ залежить від того, наскільки чітко визначені завдання, що поставлені перед відповідними регулятивно-наглядовими органами, а також наскільки добре ці завдання усвідомлюють органи, які розробляють економічну політику держави та несуть відповідальність за її реалізацію. На нашу думку, державне регулювання розвитку вітчизняної БІ потрібно проводити за трьома основними аспектами. Перший аспект має полягати в затвердженні та реалізації державних програм у межах розвитку окремих інфраструктурних елементів. Другий аспект повинен передбачати створення необхідних економічних умов і фінансових можливостей банків самим інвестувати кошти в розвиток своєї інфраструктури. Третій аспект потрібно реалізувати на основі вдосконалення діючих та ухвалення нових законодавчих документів у сфері БІ.

3. Удосконалення законодавства у сфері БІ, потрібно розпочати з розроблення та впровадження в дію державними органами влади Стратегії розвитку БІ в Україні, яка сприятиме формуванню адекватної інфраструктури, що відповідатиме потребам вітчизняної банківської системи. Зокрема, для реалізації Стратегії, нами запропоновано концептуальні підходи ДРРБІ в Україні, які повинні базуватись на таких складових: 1) вступ: загальні положення, необхідність розроблення Стратегії, основні цілі Стратегії; 2) аналіз сучасного стану та загальних проблем розвитку БІ; 3) чинники розвитку БІ; 4) пріоритетні завдання розвитку БІ; 5) основні напрями державного регулювання та ключові заходи розвитку БІ у розрізі її окремих видів; 6) ключові заходи розвитку БІ у розрізі її окремих видів; 7) очікувані результати.

4. На даний час в Україні присутні та розвиваються усі елементи БІ. Проте існують причини, які перешкоджають банкам скористатися послугами БІ (недостатня поінформованість банків про діяльність підприємств БІ, низький рівень довіри до ефективності роботи таких структур). Вважаємо, цю проблему можна вирішити шляхом створення оптимальної системи взаємодії усіх елементів БІ та банківської системи.

5. Основним завданням НБУ в забезпеченні оптимальної взаємодії БІ та банківського сектору України повинно бути створення єдиної бази даних БІ та моніторинг її підприємств для якісного задоволення потреб банківської системи. З огляду на це, вважаємо, що структурі НБУ потрібно створити Департамент з питань сприяння розвитку банківської інфраструктури. В особі цієї структури різні спроби НБУ щодо виконання функції сприяння ефективному функціонуванню БІ насамперед повинні знайти своє логічне продовження в організації моніторингу та створенні єдиного інформаційного поля, яке дозволить покращити взаємодію банківського сектора й елементів БІ.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено вирішення важливого науково-прикладного завдання – поглиблення теоретико-методологічних засад державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні та надання практичних рекомендацій щодо вдосконалення цього процесу в національній економіці. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки та пропозиції, які відображають вирішення завдань відповідно до поставленої мети.

1. Банківська інфраструктура – це сукупність елементів, які формують та забезпечують необхідні умови для започаткування банківської діяльності, організації банківських операцій і надання послуг, а також доведення банківських продуктів до потенційних клієнтів банків з метою сприяння стабільному розвитку та прибутковості банківських установ і банківської системи загалом. Основними видами БІ є: виробнича, посередницька, комунікаційна, науково-методична інфраструктури та інфраструктура безпеки банківської діяльності. У складі виробничої інфраструктури, яка забезпечує виробничу діяльність банків, виділено три структурних підвиди, а саме інфраструктуру: 1) матеріально-технічного забезпечення банківської діяльності; 2) програмно-технологічного забезпечення діяльності банків; 3) кадрового забезпечення банківської діяльності. У складі комунікаційної інфраструктури виділено два підвиди: 1) інформаційне забезпечення банківської діяльності; 2) маркетингове забезпечення банківської діяльності.

2. Державне регулювання розвитку банківської інфраструктури визначено як застосування державою системи методів та інструментів впливу на сукупність елементів банківської інфраструктури, які формують необхідні умови для започаткування, здійснення і розвитку банківської діяльності та забезпечують ефективне функціонування банківських установ, для досягнення стабільного розвитку банківської інфраструктури, банківської системи та економічного зростання держави загалом. Для повнішого розкриття сутності державного регулювання розвитку банківської інфраструктури виділено такі функції: регламентувальна, контрольна, інформаційна, захисна, стимулювальна.

3. Механізм державного регулювання розвитку банківської інфраструктури доцільно розглядати як процес взаємодії сукупності взаємопов'язаних та взаємозалежних складових компонентів, за допомогою яких відбувається регуляторний вплив держави на банківську інфраструктуру з метою удосконалення діяльності її елементів і підвищення ефективності функціонування банківської системи загалом. До складових компонентів механізму державного регулювання розвитку банківської інфраструктури належать: цілі (фундаментальні та

інструментальні), форми (пряме та непряме регулювання), методи (адміністративні, правові, економічні) та інструменти (ліцензії, сертифікати, стандарти, адміністративні стягнення, квоти, Конституція, кодекси законодавчих актів, закони, положення, інструкції, постанови, укази, роз'яснення, методичні вказівки, правила, листи, накази, податки, податкові пільги, заробітна плата, видатки держбюджету, банківський процент). Ефективне функціонування механізму державного регулювання банківської інфраструктури можливе за адекватного та сприятливого інституційного середовища, яке включає сукупність формальних і неформальних інститутів, котрі регулюють, здійснюють контроль, формують умови та певні обмеження у діяльності організацій банківської інфраструктури.

4. Стан та рівень розвитку банківської інфраструктури здійснює вплив на якість продуктів і послуг, які реалізують банки для забезпечення потреб своїх клієнтів. Проведений аналіз сучасного стану розвитку банківської інфраструктури в Україні дозволив виділити та охарактеризувати наступні тенденції: 1) вітчизняна банківська інфраструктура на сьогодні є перспективною, адже всі її види розвиваються, проте вона носить запізнюючий характер тому, що багато її елементів недостатньо відповідають потребам розвитку сучасної банківської системи України; 2) банківська інфраструктура в Україні розвинута досить неоднорідно, позаяк одні види та відповідні їм елементи є достатньо розвинутими (матеріально-технічне, програмно-технологічне, кадрове, інформаційне забезпечення), а інші знаходяться в стані інтенсивного розвитку (посередницька, маркетингова, науково-методична інфраструктура); 3) інституційно вітчизняна банківська інфраструктура розвинута краще, ніж функціонально, оскільки кількість підприємств та організацій, які обслуговують банки, дуже велика, проте якість їхнього обслуговування не завжди відповідає всім вимогам і потребам банківської системи України.

5. На ефективність державного регулювання розвитку банківської інфраструктури впливають такі чинники: 1) чинники макросередовища (природні, політичні, економічні, соціально-культурні, науково-технічні); 2) чинники мезосередовища (стан і рівень розвитку банківської системи, рівень витрат банків, потреб банків у продуктах банківської інфраструктури). Стан і рівень розвитку банківської системи є визначальним чинником державного регулювання, оскільки від того, наскільки ефективно функціонує банківська система, суб'єкти регулювання розуміють важливість стимулювання розвитку банківської інфраструктури, так як із ростом показників діяльності банківської системи збільшується попит на інфраструктурні послуги. Важливим індикатором стану банківської системи, який чітко характеризує розвиток банківської

інфраструктури, є рівень витрат банків, оскільки витрати, які банки спрямовуватимуть на послуги інфраструктурних організацій, безпосередньо визначають потенціал розвитку вітчизняної банківської інфраструктури. Розраховані прогнози значення та побудовані моделі трендів засвідчили зростання витрат банків на послуги інфраструктурних організацій, а отже, збільшення попиту на продукти елементів банківської інфраструктури.

6. Функціональний аналіз діяльності державних органів щодо регулювання елементів банківської інфраструктури, дозволив виділити низку проблем, які стримують її повноцінний розвиток, зокрема: відсутність поняття банківської інфраструктури як важливого економічного явища; відсутність розуміння державою того, що саме розвиток банківської інфраструктури є основним каталізатором ефективного функціонування банківської системи; різноманітність інфраструктурних елементів і багатоаспектність їхньої діяльності зумовлює досить складну організаційно-функціональну структуру державного регулювання; значна частина органів регулювання, у тій чи іншій мірі, здійснює вплив на розвиток інфраструктури вітчизняного банківництва, проте жоден із них у своїй діяльності не конкретизує чітких цілей і завдань щодо удосконалення інфраструктурного забезпечення банківської системи України; відсутність законодавчої бази в частині регулювання банківської інфраструктури як спеціальної галузі права в Україні тощо.

7. Узагальнюючи зарубіжний досвід ДРРБІ, українським державним органам влади під час проведення реформ у цій сфері необхідно дотримуватися таких основних вимог: обов'язкове приведення у відповідність законодавчої бази до міжнародних стандартів, що зумовить полегшення інформаційного обміну між різними суб'єктами банківського сектору та інфраструктури; вивчення потреб банків у послугах банківської інфраструктури та створення передумов для їх задоволення; сприяння спеціалізації інфраструктурних елементів, що дозволить підвищити якість обслуговування банків, зменшить витрати на придбання продуктів і послуг банківської інфраструктури, а також стимулюватиме попит на них та сприятиме розвитку інфраструктури вітчизняного банківництва.

8. Національному банку України як органу, що сприяє дотриманню стабільності банківської системи, доцільно перейняти на себе функцію забезпечення ефективного функціонування банківської інфраструктури як важливої складової розвитку вітчизняного банківництва. З огляду на це, у структурі НБУ необхідно створити Департамент з питань сприяння розвитку банківської інфраструктури. В особі цього підрозділу НБУ має здійснювати організацію моніторингу за діяльністю інфраструктурних елементів та створити єдине інформаційне поле, яке дозволить оптимізувати взаємодію банків і

підприємств банківської інфраструктури.

9. Підвищення ефективності державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні доцільно здійснювати за трьома основними аспектами. Перший аспект полягає в ухваленні та реалізації державних програм у межах розвитку окремих інфраструктурних елементів. Другий аспект – у створенні необхідних економічних умов та фінансових можливостей банків самим інвестувати кошти в розвиток своєї інфраструктури. Третій аспект потрібно реалізувати на підставі вдосконалення діючих та ухвалення нових законодавчих документів у сфері банківської інфраструктури. Початковою базою для вдосконалення правової бази у сфері інфраструктурного забезпечення банківської діяльності має стати Стратегія розвитку банківської інфраструктури в Україні, яка передбачатиме забезпечення всіх необхідних умов для успішного функціонування інфраструктури вітчизняного банківництва. Запропоновані концептуальні підходи до ДРРБІ, які визначають основні цілі, проблеми, чинники, пріоритетні завдання та напрями, покликані забезпечити виконання Стратегії, сприяти розвитку БІ та банківської системи.

Впровадження державними органами зазначених пропозицій щодо ефективного розвитку БІ дасть змогу покращити в Україні механізм її державного регулювання. А це сприятиме формуванню адекватної банківської інфраструктури (відповідно до потреб вітчизняних банків), яка буде здатна забезпечити банківську систему України необхідними продуктами та послугами для її стабільного функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. К.: Ника-Центр, 1999. Т. 1. 592 с.
3. Гетманцев Д.О. Банківська система України [Електронний ресурс] / Д.О. Гетманцев // Юридична газета. 2007. № 22. Режим доступу до ресурсу: www/jur-gazeta.com.
4. Гетманцев Д.О. Банківська таємниця в законодавстві зарубіжних країн / Д.О. Гетманцев // [Електронний ресурс] / Банківське право України. Режим доступу до ресурсу: <http://ebk.net.ua>
5. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: [підручник] / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. К.: Либідь, 1996. 320 с.
6. Гончарова М.Л. Ринок консультаційних послуг в Україні / М.Л. Гончарова [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.rusnauka.com>
7. Грідчина М.В. Фінанси (теоретичні основи): [підручник] / М.В. Грідчина, В.Б. Захожай, Л.Л. Осіпчук та ін.; під кер-вом і за наук. ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожая. – 2-ге вид., випр. і допов. К.: МАУП, 2004. 312 с
8. Гузь М.М. Управління маркетинговими комунікаціями банку в умовах фінансової нестабільності / М.М. Гузь // Наука й економіка, 2009. №2 (14). С. 99-103.
9. Дайновський Ю.А. Теорія і практика формування банку прийомів бізнесу: [монографія] / за заг. ред. М.А. Козоріз. Львів: Каменяр, 1998. 208 с.
10. Депозитарна система України: проблеми та перспективи розвитку. Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua>
11. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах реформування економіки / О.В. Дзюблюк. К.: Поліграф-книга, 2000. 512 с.
12. Д'яконова І.І. Державне регулювання банківської діяльності: вивчення моделей, обґрунтування категорійного апарату / І.І. Д'яконова // Вісник УАБС. 2007. № 2. С. 9-16.
13. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. / [Відп. ред. С.В. Мочерний]. Тернопіль, Акад. народ. госп-ва, 2002. К.: Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.
14. Экономическая энциклопедия / Научно-редакционный совет издательства «Экономика»; Институт экономики РАН; Главный-редактор Л.И.

Абалкин – М.: ОАО Издательство «Экономика», 1999. С.1055.

15. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.1 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій; [за ред. С.В. Мочерного]. Львів: Світ, 2005. 616 с.

16. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок / Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко, А.І. Юркевич. К.: Видав. «Максимум»; Т.: Екон. Думка, 2000. 592 с.

17. Енциклопедія банківської справи України / [ред. В.С. Стельмах]; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. К.: Молодь: Ін Юре, 2001. 680 с.

18. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Роман Степанович Дяків та ін.; [за ред. Р. Дяківа]. К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. 704 с.

19. Єдиний реєстр бюро кредитних історій. Режим доступу до ресурсу: <http://www.dfp.gov.ua>

20. Єпіфанов А.О. Підготовка кваліфікованих фахівців для банківських установ / А. О. Єпіфанов // Банки та банківські системи. 2006. № 1. С. 5-14.

21. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. [4-те вид., випр. та доп.]. К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во ЛБІ НБУ, 2002. 566 с.

22. Іваницька О.М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури: [монографія] / О.М. Іваницька. К.: Вид-во НАДУ, 2005. 276 с.

23. Інтернет-банкінг використовують лише 5% українських інтернет-користувачів [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://infocompany.biz> .

24. Карманов Є. Бюро кредитних відносин: ремонт чи повна реконструкція? / Є. Карманов // Вісник Національного банку України. 2006. № 11. С. 32-36.

25. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>

26. Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. К.: КНТ, 2007. 580 с.

27. Консалтинг. Загальна інформація [Електронний ресурс] за даними Тернопільського бізнес-порталу. Режим доступу до ресурсу: <http://www.terinvest.com.ua>

28. Концепція створення в Україні бюро кредитних історій. Режим доступу до ресурсу: <http://www.ema.com.ua>

29. Крееншмидт Г. Подготовка банковских служащих в Германии / Г.Крееншмидт // Ди Банк. 1995. № 2. С. 87-91.

30. Лаврушин О.И. Банковское дело: учебник / под ред. О.И. Лаврушина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Финансы и статистика, 2002. 672 с.
31. Лаврушин О.И. Деньги, кредит, банки: [учебник] / под ред. О.И. Лаврушина. М.: Финансы и статистика, 1998. 464 с.
32. Мельников А.Г. Влияние системы страхования вкладов на рынок депозитов и поведение населения / А.Г. Мельников // Деньги и Кредит. 2007. № 3. С. 10-14.
33. Мороз М.М. Зарубіжний досвід управління персоналом / М.М. Мороз // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.10. С. 189-194.
34. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження: [монографія] / С.В. Мочерний. Львів: Світ, 2001. 416 с.
35. Мочерний С.В. Політична економія: [навч. посіб.] / С.В. Мочерний. К.: Знання-Прес, 2002. 687 с.
36. Набоюки Ота. Профессиональная учеба в японських банках / Ота Набоюки // Ди Банк. 1995. № 11. С. 682-687.
37. Ніколенко Ю. Основи економічної теорії: [підручник]: у 2 кн. / за ред. проф. Ю. Ніколенка. К.: Либідь, 1998. Кн. 1: Суспільне виробництво. Ринкова економіка. 272 с., С. 140-141.
38. Новый нормативный акт по подготовке банковских служащих в Германии // Ди Банк. 1998. № 3. С. 170-176.
39. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Даглас Норт; [пер. з англ. І. Дзюб]. К.: Основи, 2000. 198 с.
40. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа / Д. Норт // Вопросы экономики. 1997. № 3. С. 6-17.
41. Офіційний сайт Асоціації «Український Союз Учасників Національної Системи Масових Електронних Платежів» [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://ansmer.com.ua>.
42. Офіційний сайт Асоціації учасників Колекторського Бізнесу України. Режим доступу до ресурсу: <http://www.acbu.com.ua/ua/content/82.html>.
43. Офіційний сайт Банку Англії [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.bankofengland.co.uk/>.
44. Офіційний сайт Банку Франції [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.banque-france.fr/>.
45. Офіційний сайт інформаційного агентства «PRESSTIME.COM.UA». Режим доступу до ресурсу: <http://presstime.com.ua>.
46. Офіційний сайт компанії «Lime Systems». Режим доступу до ресурсу: <http://lime-systems.com>.
47. Офіційний сайт Науково-виробничого об'єднання «Практика»

[Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.practika.ua>.

48. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua>.

49. Офіційний сайт Національного депозитарію України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.ndu.gov.ua>.

50. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.nssmc.gov.ua>.

51. Офіційний сайт Ради незалежних бухгалтерів та аудиторів [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://rnba.com.ua>

52. Офіційний сайт рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.credit-rating.ua>

53. Офіційний сайт Української асоціації сертифікованих бухгалтерів і аудиторів [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.uacaa.org>

54. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://advokat-ua.com.ua>

55. Подчесова В. Ю. Подальші перспективи розвитку платіжної системи України на основі впровадження SEPA / В. Ю. Подчесова, О. О. Кибкало // Наука й економіка. 2010. № 2 (18). С. 71-75.

56. Положення про вимоги щодо технічного стану та організації охорони приміщень банків України: Постанова Правління НБУ № 493 від 29.12.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>

57. Положення про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств, затверджено Рішенням ДКЦПФР № 1040 від 19.10.2006 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

58. Положення про сертифікацію ріелторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.asnu.net>

59. Постанова КМУ № 878 «Про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів» від 29 вересня 2010 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua>

60. Правила з технічного захисту інформації для приміщень банків, у яких обробляються електронні банківські документи: Постанова Правління НБУ № 243 від 04.07.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

61. Про аудиторську діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>

62. Про банки і банківську діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

63. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон

- України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
64. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
65. Про захист прав осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: Конвенція Ради Європи № 108. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
66. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних: Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 1995. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
67. Про інформаційні агентства: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
68. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
69. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.foyl.com.ua>
70. Про організацію формуванні та обігу кредитних історій: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
71. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
72. Про розподіл банків на групи: Рішення Національного банку України №974 від 13.12.2012. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.nau.ua>
73. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.fg.gov.ua/legislation/>
74. Райнбот Г. Кар'єра без вищого образования / Г. Райнбот // Ди Банк. 1995. №12. С. 748-751.
75. Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / С.К. Реверчук. Київ: ІЗМН, 1996. 192 с.
76. Реверчук С.К. Основи методології економічних досліджень: [навчальний посібник] / С.К. Реверчук. Львів: Євросвіт, 2007. 112 с.
77. Регулювання ринку рейтингових послуг // Газета «Цінні папери України». 18 листопада 2010. № 45 (639). Режим доступу до ресурсу: <http://www.securities.org.ua>
78. Ринок консалтингових послуг України. Аналітика. Режим доступу до ресурсу: <http://westdevelopment.com.ua>
79. Ринок реклами 2010 року зріс на третину [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.epravda.com.ua>

80. Российская банковская энциклопедия / [под. ред. О.И. Лаврушина]. М.: Энциклопедическая творческая Ассоциация, 1995. 551 с.
81. Саркисян Т.С. Банковский надзор: генератор или тормоз развития банковской системы / Т.С. Саркисян // Деньги и кредит. 2006. № 9. С. 21-23.
82. Словник української мови. Т. 8. К.: Наукова думка, 1977. 927 с.
83. Статистичний збірник «Праця України 2012». Державний комітет статистики України. Режим доступу до ресурсу: <http://library.oseu.edu.ua>
84. Стаханов В.Н. Экономика инфраструктуры общественного производства: [учеб. пособ.] / В.Н. Стаханов. Ростов-на-Дону: РИСХМ, 1989. 130 с.
85. Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі: Директива 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 15 грудня 1997 р. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
86. Тігіпко С.Л. Система гарантування вкладів в Україні: сучасний стан і перспективні напрями розвитку / С.Л. Тігіпко // Вісник Національного банку України. 2004. № 8. С. 4-5.
87. Философский энциклопедический словарь / [под. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В. Г. Панов]. М.: Сов. энцикл., 1983. 840 с.
88. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / [под общ. ред. А.Г. Грязновой]. М.: «Финансы и статистика», 2002. 493 с.
89. Фоміна К. Перспективи розвитку колекторського бізнесу / К. Фоміна // Щотижнева інформаційно-правова газета «Правовий тиждень». 26 серпня 2008 р. № 35(108). Режим доступу до ресурсу: <http://www.legalweekly.com.ua>
90. Цивільний кодекс України. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
91. Щодо схем гарантування депозитів: Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 1994 р. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua>
92. Яцюк О.В. Вища освіта в розвинутих країнах / О.В. Яцюк // Формування ринкових відносин в Україні. 2005. № 7. С. 72-80.
93. Eisenfuhr F., Weber M. Rationales Entscheiden. 3. Auflage. Berlin et al. Springer, 2002. 415 p.
94. Fair Debt Collection Practices Act. Режим доступу до ресурсу: <http://www.ftc.gov>
95. The Fair Credit Reporting Act [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: www.ftc.gov

АНОТАЦІЯ

Півець О.А. «Державне регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні». – Кваліфікаційна робота подана для присвоєння другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування». – К.: Національна академія управління, 2022.

Кваліфікаційна робота містить теоретичне обґрунтування та практичні рекомендації щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Розкрито економічну сутність поняття «банківська інфраструктура» та виділити її основні види й елементи. Досліджено види та елементи банківської інфраструктури. Розкрито особливості функціонування механізму державного регулювання розвитку банківської інфраструктури, виділити його основні компоненти.

В роботі проаналізовано сучасний стан і виокремлено головні чинники державного регулювання розвитку банківської інфраструктури. Здійснено аналіз державного регулювання розвитку виробничої та посередницької банківської інфраструктури в Україні. Виділено основні проблеми державного регулювання комунікаційної, науково-методичної й інфраструктури безпеки банківської діяльності в Україні;

У третьому розділі узагальнено зарубіжний досвід державного регулювання розвитку банківської інфраструктури та запропоновано можливості його застосування в Україні. Виокремлено напрями покращення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні.

Ключові слова: *фінансовий ринок, банківська інфраструктура, банківські операції, посередництво.*

ANNOTATION

Pivets O. " State regulation of banking infrastructure development in Ukraine." - Qualification work was submitted for the second (master's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance", educational program "Finance, Banking and Insurance". - Kyiv: National Academy of Management, 2022.

The qualification work contains a theoretical justification and practical recommendations for improving the state regulation of the development of banking infrastructure in Ukraine.

The economic essence of the concept of "banking infrastructure" was revealed and its main types and elements were identified. The types and elements of the banking infrastructure were studied. The peculiarities of the functioning of the mechanism of state regulation of the development of banking infrastructure are disclosed, its main components are identified.

The paper analyzes the current state and highlights the main factors of state regulation of the development of banking infrastructure. An analysis of the state regulation of the development of production and intermediary banking infrastructure in Ukraine was carried out. The main problems of state regulation of communication, scientific methodical and security infrastructure of banking activities in Ukraine are highlighted;

The third chapter summarizes the foreign experience of state regulation of the development of banking infrastructure and suggests the possibilities of its application in Ukraine. Areas of improvement of state regulation of banking infrastructure development in Ukraine are highlighted.

Keywords: *financial market, banking infrastructure, banking operations, mediation.*